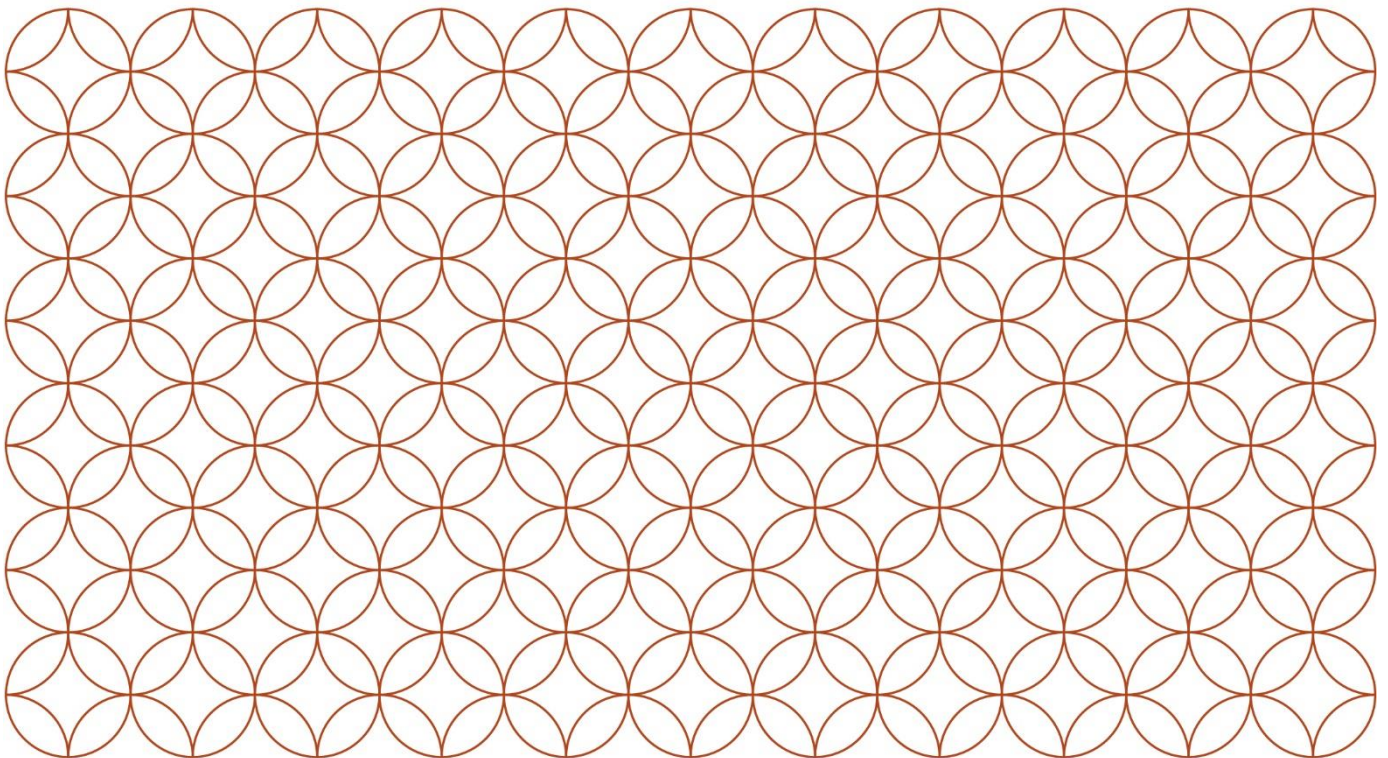

REDOVISNING AV
REGERINGSUPPDRAG

Utvärdering av försöksverksamheten med betyg från årskurs 4

Skolverket

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri
PDF från Skolverkets webbplats:

www.skolverket.se/publikationer

Dokumentdatum: 2021-11-19

Diarienummer: 2016:1777

Skolverket, Stockholm 2021

Innehåll

Sammanfattning	4
Inledning	8
Rapportens disposition	8
Bakgrund till införandet av betyg från årskurs 4.....	9
Studiens förutsättningar, syfte och frågeställningar	14
Undersökningens genomförande.....	16
De deltagande skolorna.....	17
Skolornas arbetssätt.....	21
Skolornas arbete med bedömning och betygsättning.....	22
Upplevs betygsättningen påverka undervisningen i årskurs 4 och 5?	31
Kommunikation om kunskapsutveckling och betyg	36
Att uppmärksamma elever med behov av stödinsatser eller utmaningar	44
Elevernas ansträngning, intresse och stress.....	49
Ansträngning och intresse för att lära	49
Stress.....	56
Vad särskiljer elever i årskurs 4?	64
Avslutande diskussion	67
Mer bedömning av summativ karaktär och ökad tydlighet hur elever ligger till.....	67
Lärarna utgår mer från läroplanen och mest ökar användningen av kunskapskraven	68
Ökat kollegialt samarbete kring bedömning.....	68
Lärare kan behöva stöd när de tillämpar betygsskalan	69
Betyg inte centralt för arbetet med stödinsatser	69
Betygen ökar elevers ansträngning och stress men elever påverkas olika	70
Sammanhanget kan spela roll för hur eleverna påverkas av betygen.....	71
Sammanfattande bedömning.....	72
Referenser	73
Bilaga 1. Undersökningarnas genomförande.....	75
Bilaga 2. Tabeller och diagram.....	78
Tabeller baserade på enkätsvar	78
Tabeller och diagram baserade på insamlad statistik.....	86

Sammanfattning

Sammanfattningsvis visar vår utvärdering att rektorer, lärare och elever på de 15 försöksskolorna upplever både positiva och negativa förändringar. Betyg från årskurs 4 har lett till förändringar i försöksskolornas arbetssätt, men generellt sett har de inte varit så genomgripande. Eleverna upplevs ha påverkats både positivt och negativt av att få betyg från årskurs 4.

I den här rapporten utvärderar vi försöksverksamheten med betyg från årskurs 4. Försöksverksamheten har pågått från höstterminen 2017 till och med vårterminen 2021 och totalt har 15 skolor hos 12 huvudmän deltagit. Försöksverksamheten har inte varit utformad så att det går att mäta effekter av betygen. Eftersom deltagandet i försöksverksamheten har varit frivilligt och få skolor har deltagit, kan resultaten inte generaliseras och sägas gälla för andra skolor. Sammantaget har försöksskolorna högre elevresultat än riket och en högre andel av eleverna har utländsk bakgrund och föräldrar med eftergymnasial utbildning.

Från höstterminen 2021 är det möjligt för alla skolor att sätta betyg från årskurs 4. Det är rektor på en skola som fattar beslut om att det ska göras. De erfarenheter som de 15 försöksskolorna haft och som sammanställs i den här rapporten, kan vara till nytta för de skolor där betyg kommer sättas från årskurs 4. En rektor som överväger att införa betyg från årskurs 4 bör se till sin skolas förutsättningar och bedöma i vilken mån försöksskolornas erfarenheter är applicerbara på den egna skolan.

Utvärderingen bygger på intervjuer och enkäter där rektorer, lärare och elever på försöksskolorna beskriver hur de upplever att betygen från årskurs 4 har påverkat skolans arbetssätt och elevernas ansträngning och stress. Inom ramen för utvärderingen har även en fördjupad forskarstudie genomförts av bedömningspraktikerna på fem av försöksskolorna och två referensskolor.

Mer bedömning av summativ karaktär och ökad tydlighet hur elever ligger till

Utvärderingen ger stöd för att betygsättningen inte har inneburit någon genomgripande förändring av hur skolorna som deltar i försöket arbetar med bedömning av elevernas kunskapsutveckling. De flesta skolorna hade innan försöksverksamheten ett resultatfokus och använde matriser i digitala plattformar för att dokumentera, värdera och sammanställa elevers prestationer till betygsliknande omdömen. Lärare beskriver att betygsättningen inte inneburit någon större skillnad jämfört med när de satte betygsliknande omdömen.

Vi ser vissa förändringar i lärarnas arbetssätt som indikerar att mer tid läggs på bedömning som vi tolkar är av summativ karaktär. Lärare uppger att de behöver samla in ett större underlag för att kunna sätta betyg och att de lägger mer tid på

att dokumentera elevernas kunskapsutveckling. Antalet examinationstillfällen har också ökat något enligt vissa.

Vår utvärdering ger stöd för att betygen upplevs göra det tydligare för lärare och elever hur eleverna ligger till i sin kunskapsutveckling, men inte i samma utsträckning vad eleven ska göra för att utveckla sina kunskaper.

Lärarna utgår mer från läroplanen och mest ökar användningen av kunskapskraven

Lärare upplever att de sedan de börjat sätta betyg använder olika delar av läroplanen mer när de planerar sin undervisning, och då framför allt kunskapskraven. Det finns lärare som lyfter att de upplever det som negativt att de ger mer uppmärksamhet till kunskapskraven i årskurs 4 och 5.

Ökat kollegialt samarbete kring bedömning

Utvärderingen ger vidare stöd för att det kollegiala samarbetet har ökat i samband med att skolorna började delta i försöksverksamheten. En majoritet av lärarna uppger att de sedan de börjat sätta betyg diskuterar mer med sina kollegor vid bedömning av elevernas kunskaper. På flera av försöksskolorna har lärare haft kollegiala samtal och samarbetat om betygssättningen. Det finns skolor som lyfter att de har utvecklat sitt arbetssätt med bedömning under tiden som försöksverksamheten har pågått och som har kunnat använda betygssättning från årskurs 4 som en del i utvecklingsarbetet.

Lärare kan behöva stöd när de tillämpar betygsskalan

Utvärderingen indikerar att lärare på försöksskolorna har haft behov av visst stöd när de satt betyg i årskurs 4 och 5. Nästan hälften av lärarna upplever att det är svårt att värdera elevernas prestationer i årskurs 4–5 i förhållande till kunskapskraven i årskurs 6. En del lärare beskriver en osäkerhet inför att sätta höga betyg i årskurs 4 och 5, bland annat för att underlaget för betygssättningen är litet och av hänsyn till hur elever skulle kunna reagera om deras betyg sänks en senare termin. Betygsstatistiken bekräftar detta mönster; vi ser att betygen inte är lika höga i årskurs 4 och 5 som i årskurs 6.

Sedan intervjuerna genomfördes har ett material publicerats på Skolverkets webbplats riktat till lärare som sätter betyg från årskurs 4. I den här utvärderingen kan vi inte ta ställning till om materialet skulle ha förändrat situationen på försöksskolorna.

Betyg inte centralt för arbetet med stödinsatser

Vår övergripande bild är att försöksskolorna beskriver att de redan hade system på plats för att upptäcka elever med behov av stödinsatser och att eleverna huvudsakligen uppmärksammas på andra sätt än genom betygen. Det finns lärare som upplever att betygsättningen gör det tydligare för dem när elever inte når ett godkänt betyg eller när de når längre än godkänt och att betygen kan förtydliga återkopplingen till elever och vårdnadshavare. På försöksskolorna upplevs betygsättningen ha lett till ett större tryck på lärare och på skolan att stödja eleverna. Vissa lärare på försöksskolorna upplever också att det har blivit något lättare att få resurser till stödinsatser eller för att utmana elever.

En del rektorer beskriver att betygen ger dem en bättre överblick som kan underlätta prioriteringar och resursfördelning. Även en del lärare upplever att betygsättningen har gjort det lättare att utvärdera och analysera hur deras undervisning har fungerat.

Betygen ökar elevers ansträngning och stress men elever påverkas olika

Vår studie visar att både lärare och elever själva upplever att eleverna anstränger sig mer för att förbättra sina skolresultat när de ges betyg. Samtidigt ser vi att lärarna upplever att elevernas ämnesintresse inte har ökat i motsvarande omfattning. I linje med tidigare studier ser vi att lärare och elever upplever att det framför allt är högpresterande elever, och elever som har lätt för att lära sig, som anstränger sig mer när de ges betyg. Respondenter lyfter också att det finns lågpresterande elever som uppfattar betyget som stämplande vilket kan påverka deras självkänsla, ansträngning och motivation negativt.

Att skolorna sätter betyg från årskurs 4 upplevs också ha medfört att elever blir mer stressade. Stressen uppges bero på flera olika saker. Vår studie pekar på olika upplevelser och åsikter kring om betyg från årskurs 4 gör att betygsstressen minskar i senare årskurser eller inte.

Sammanhanget kan spela roll för hur eleverna påverkas av betygen

Utvärderingen ger stöd för att försöksskolorna använder olika strategier för kommunikationen av betygen för att minska negativ påverkan på eleverna. Lärare beskriver hur de löpande kommunicerar med eleverna så att eleverna ska ha en god bild av hur de ligger till redan innan de tar del av sin betygsbokstav. En majoritet av lärarna upplever att de ökat antalet återkopplingar till eleverna om deras kunskaper. En del försöksskolor skickar hem betygen till elevernas vårdnadshavare för att minska risken för betygsjämförelser mellan elever och tydliggöra vårdnadshavarens ansvar. Andra ger betygen direkt till eleverna på

skolavslutningen, i vissa fall tillsammans med ett personligt brev som lyfter andra färdigheter och egenskaper som eleven har. Lärare beskriver också att de arbetar med att avdramatisera betydelsen av betygen inför eleverna och att de förklarar hur betygssystemet fungerar för elever och vårdnadshavare.

Vår studie visar på en spridning i hur elever uppfattar betygen. En del beskriver att de uppfattar betygen som avgörande för deras framtid, och att de själva eller omgivningen ställer höga krav på att eleven ska få höga betyg. Andra beskriver i stället att de uppfattar att betygen i årskurs 4 inte är ”riktiga” betyg vilket de upplever har minskat stressen över att få betyg.

Vi ser i vår utvärdering att en del lärare upplever att eleverna i årskurs 4 och 5 har svårare att skilja mellan betyget och sig själva som person och att det beror på att eleverna är unga och inte är tillräckligt mogna för att förstå vilken roll betygen har i årskurs 4. Vi ser också att det är mycket som förändras när eleverna börjar i årskurs 4. På mellanstadiet gäller nytt centralt innehåll och nya kunskapskrav i flera ämnen, många elever får fler lärare och vissa börjar i en ny skola. I studien finns röster som menar att det kan bli för mycket för eleverna att samtidigt få betyg för första gången.

Inledning

En försöksverksamhet med betyg från årskurs 4 har pågått från höstterminen 2017 till och med vårterminen 2021. Inom denna har totalt 15 skolor hos tolv huvudmän satt betyg i årskurs 4 och 5. I den här rapporten presenteras Skolverkets utvärdering av försöksverksamheten med betyg från årskurs 4. Vi redogör för hur rektorer, lärare och elever som deltagit i försöksverksamheten upplever att betyg från årskurs 4 har påverkat skolans arbetssätt och elevernas ansträngning och stress.

Resultaten bygger på intervjuer och enkäter som genomförts på de skolor som deltagit i försöksverksamheten. Eftersom deltagandet har varit frivilligt och få skolor har deltagit, kan resultaten inte generaliseras och sägas gälla för andra skolor. Sammantaget har försöksskolorna högre elevresultat än riket och en högre andel av eleverna har utländsk bakgrund och föräldrar med eftergymnasial utbildning. Från höstterminen 2021 är det möjligt att sätta betyg från årskurs 4 för de skolor som vill. Det är rektor på en skola som fattar beslut om att det ska göras. Läsåret 2021/22 har 28 skolor anmält att de sätter betyg från årskurs 4.

Rapportens disposition

Rapporten inleds med en beskrivning av politiska överenskommelser och de förarbeten som ligger bakom besluten att införa betyg från årskurs 4. Därefter ges en kort beskrivning av vad tidigare studier har visat att betyg kan få för effekter, och därmed vilka effekter som betyg från årskurs 4 skulle kunna förväntas få. Sedan beskriver vi hur regelverket för betygssättning från årskurs 4 ser ut. Sedan presenteras rapportens syfte och frågeställningar samt hur vi har gått till väga för att besvara våra frågeställningar.

Därefter följer två kapitel där våra resultat presenteras. Det första kapitlet beskriver hur betygssättningen i årskurs 4 och 5 upplevs påverka skolornas arbetssätt. Där fokuserar vi på hur skolorna beskriver att de arbetar med bedömning, hur betygssättningen upplevs påverka undervisningen, hur kommunikationen om elevernas kunskapsutveckling och betyg går till, samt hur skolorna arbetar med att uppmärksamma elever i behov av stödinsatser eller utmaningar.

Det andra resultatkapitlet fokuserar på hur rektorer, lärare och elever upplever att betygssättningen påverkar elevernas ansträngning i skolan samt deras känsla av stress.

I det avslutande kapitlet diskuterar vi våra resultat utifrån studiens förutsättningar och kopplar våra slutsatser till tidigare studier.

Bakgrund till införandet av betyg från årskurs 4

År 2014 gav regeringen en särskild utredare i uppdrag att ange förutsättningar för och utarbeta ett förslag för hur betyg skulle kunna införas från årskurs 4. Arbetet presenterades i departementspromemorian *En bättre skolstart för alla: bedömning och betyg för progression i lärandet*.¹

2015 slöts en politisk överenskommelse mellan regeringspartierna, Socialdemokraterna och Miljöpartiet, och Moderaterna, Folkpartiet, Centerpartiet och Kristdemokraterna som innebar att en försöksverksamhet med betyg från årskurs 4 skulle starta. Försöksverksamheten skulle pågå från höstterminen 2017 till och med den 30 juni 2021 och utvärderas av Skolverket.

En punkt i januariavtalet mellan Socialdemokraterna, Centerpartiet, Liberalerna och Miljöpartiet innebar att de skolor som vill ska få sätta betyg från årskurs 4. I mars 2021 röstades förslaget igenom i riksdagen och från höstterminen 2021 får alla skolor som vill sätta betyg från årskurs 4.²

Förbättrade kunskapsresultat huvudsakliga motivet till tidigare betyg

Det huvudsakliga skäl som anges i förarbetena till att införa betyg från årskurs 4 är att tidigare betyg förväntas förbättra elevernas kunskapsresultat. I förarbetena argumenteras för att betyg från årskurs 4 kan ge en mer systematisk uppföljning av elevernas kunskapsutveckling och därmed främja att elever tidigt får den ledning, stimulans och det stöd de behöver.³ Argumenten tar till stor del stöd i promemorian från 2014. I promemorian argumenteras för att betyg från årskurs 4 kan stärka bedömningskulturen i skolans lägre stadier och leda till ett större fokus på kunskapskraven i undervisningen och i bedömningen. Betygen antas också ge en ökad tydlighet kring elevernas kunskapsutveckling. Detta förklaras kunna ge en ökad tydlighet i kommunikationen med vårdnadshavare. Den ökade tydligheten antas också kunna underlätta uppföljningen på individ-, klass- och skolnivå och göra det enklare att uppmärksamma behov av stödinsatser. Eleverna antas också få längre tid att vänja sig vid att få betyg och därigenom få bättre förutsättningar att höja kommande betyg.⁴

I promemorian från 2014 poängteras vidare att införandet av betyg från årskurs 4 bör få en formativ inramning.⁵ I samband med att förslaget att genomföra en försöksverksamhet remitterades lyftes att betyg i sig inte ger eleven tillräcklig information om hur hen ska komma vidare i sin kunskapsutveckling utan själva betyget behöver kompletteras med mer information för att leda till bättre lärande.⁶

¹ Ds U2014/4873/S.

² Prop. 2020/21:58, bet. 2020/21:UbU9, rskr. 2020/21:212.

³ Ds U2016/02376/S, Ds U2020/03513/S, Prop. 2016/17:46, Prop 2020/21:58.

⁴ Ds U2014/4873/S.

⁵ Ds U2014/4873/S.

⁶ Prop. 2016/17:46.

I förarbetena till införandet av betyg från årskurs 4 tas också risken upp för att vissa elever kan påverkas negativt, till exempel i form av ökad stress.⁷

Saknas belägg i forskning för att betyg förbättrar elevers kunskapsresultat

I sitt remissvar inför försöksverksamheten skriver Skolverket att det saknas stöd i aktuell forskning för antagandet att betyg från årskurs 4 skulle förbättra elevernas kunskapsresultat.⁸ Att det vetenskapliga stödet för att införa tidigare betyg är svagt påtalas även i förarbetena till besluten om att införa betyg från årskurs 4.⁹ I förarbetena till försöksverksamheten konstateras att det är viktigt att beslut om tidigare betyg tas på ett gediget underlag och att en utvärdering av försöksverksamheten är ett sätt att fördjupa kunskaperna om effekterna av betyg från årskurs 4.¹⁰

I den här rapporten tar vi utgångspunkt i att det generellt är svårt att mäta vilka effekter betyg har. Betyg regleras ofta av nationella system och jämförelsegrupper som inte ges betyg kan vara svåra att hitta. Betyg har också olika funktioner och innebörder i olika länder vilket försvårar jämförelser mellan länder och gör forskningsresultat svårare att överföra till en svensk kontext. Den internationella forskningen fokuserar vidare mer på summativa bedömningar snarare än på just betyg.¹¹ En bedömning med summativt syfte innebär att en elevs kunskaper summeras och bedöms vid den tidpunkt när bedömningen görs. Betyg är alltså en form av summativ bedömning. Syftet med en bedömning kan också vara formativt. En sådan bedömning görs under en pågående läroprocess för att ta reda på vad som behövs för att främja elevens fortsatta utveckling och lärande.¹²

Tidigare forskning om hur betyg påverkar skolors arbetssätt och elever

I vår genomgång av tidigare forskning har vi framför allt utgått från två större forskningsöversikter som gjorts om betyg och summativa bedömningar.¹³ Vi utgår även från en genomgång av utbildningsvetenskaplig forskning som genomförts som en del i en forskarstudie inom ramen för det här uppdraget.¹⁴

Undervisning kan bli mer inriktad mot det som ska bedömas

I forskningsöversikterna om betyg och summativa bedömningar framkommer att betygens påverkan på undervisningen är mer framträdande i svensk än i internationell forskning. Svensk forskning har till exempel i högre utsträckning fokuserat på frågor som huruvida betyg tar tid från lärarnas pedagogiska arbete.¹⁵

⁷ Ds U2016/02376/S, Ds U2020/03513/S, Prop. 2016/17:46, Prop 2020/21:58.

⁸ Skolverket (2020).

⁹ Ds U2016/02376/S, Ds U2020/03513/S, Prop. 2016/17:46, Prop 2020/21:58.

¹⁰ Ds U2016/02376/S, Prop. 2016/17:46.

¹¹ Lundahl m.fl. (2015), Löfgren m.fl. (2021).

¹² Hirsh (2018).

¹³ Harlen och Deakin Crick (2002), Lundahl m.fl. (2015).

¹⁴ Löfgren m.fl. (2021).

¹⁵ Lundahl m.fl. (2015).

Att betyg ska sättas kan påverka hur lärare planerar och genomför sin undervisning eftersom de vid slutet av terminen behöver ha ett underlag för betygsättning. Kunskapskraven kan, enligt tidigare studier från det utbildningsvetenskapliga området, verka styrande för hur läraren lägger upp sin undervisning med fokus på det kortsiktiga lärandet. Det kan därför finnas en risk för att betyg i årskurs 4 leder till ett ökat fokus på kunskapskraven vilket riskerar att göra undervisningen där mer ”fyrkantig”. Summativa bedömningar, såsom betyg, kan bli ett mål i sig för det som görs i klassrummet. Målen för lärandet i skolan kan riskera att i högre grad kopplas till ansträngning och den egna förmågan i stället för utvecklandet av kunskaper.¹⁶

Kontinuerlig återkoppling positivt för elevers lärande och prestationer

De två forskningsöversikterna över betyg och summativa bedömningar visar att kontinuerlig formativ återkoppling har större positiv påverkan på elevernas lärande och prestationer än den summativa bedömning som betyg innebär.¹⁷ Återkoppling som är fokuserad på den uppgift som eleven har fått, istället för värderande omdömen om eleven som person, kan gynna elevens framtida prestationer.¹⁸ En betygsbokstav som i sig inte ger någon information om hur eleven ska göra för att utveckla sina kunskaper behöver därför kompletteras med stöd och information om hur eleverna kan förbättra sina prestationer. Hur lärarna arbetar med bedömning och hur betygsättningen genomförs av lärarna har betydelse för hur eleverna påverkas och kan mildra negativa effekter av en summativt orienterad bedömningspraktik.¹⁹

Saknas forskning som belägger att betyg underlättar identifiering och tillgång till stöd

Det finns ingen tidigare forskning att stödja sig emot när det gäller om och hur tidigare betyg påverkar det specialpedagogiska arbetet och arbetet med att stödja elever.²⁰ I Skolverkets utvärdering av införandet av betyg från årskurs 6 konstateras att tidigare svensk forskning om det svenska systemet med stödåtgärder inte har fokuserat på huruvida betyg underlättar identifieringen av elever i behov av stöd eller påverkar tillgången till stöd.²¹ I utvärderingen beskrivs att det inte heller är i fokus i internationella studier eftersom betyg inte används som grund för särskilt stöd eller för att identifiera elever i behov av särskilt stöd.²² Däremot konstateras det i utvärderingen att vilka elever som får särskilt stöd, och vilket stöd de får, varierar mellan skolor och andelen som får stöd ser olika ut i olika årskurser.²³

¹⁶ Löfgren m.fl. (2021).

¹⁷ Harlen och Deakin Crick (2002), Lundahl m.fl. (2015).

¹⁸ Löfgren m.fl. (2021).

¹⁹ Harlen och Deakin Crick (2002), Lundahl m.fl. (2015), Löfgren m.fl. (2021).

²⁰ Löfgren m.fl. (2021).

²¹ Skolverket (2017).

²² Se även Lundahl m.fl. (2017).

²³ Skolverket (2017).

Lågpresterande elevers motivation kan påverkas negativt och betyg kan öka stress hos vissa elever

I den pedagogiska forskningen kring motivation brukar man skilja mellan inre och yttre motivation. Den yttre motivationen styrs av olika incitament som belöningar eller betyg. Detta till skillnad mot så kallad inre motivation, där motivationen styrs av viljan att lära sig. Ett starkt resultatfokus, särskilt kombinerat med betyg eller omdömen som förenklar sociala jämförelser, kan leda till att den yttre motivationen blir dominerande för eleverna. Det riskerar att leda till ett ytligt lärande där själva betyget och inte lärandet eller utvecklingen av kunskaper står i fokus.²⁴

Tidigare forskning visar att elever som får ett lågt betyg, eller ett lägre betyg än förväntat, kan känna sig stämplade och det kan påverka deras självkänsla, ansträngning och prestationer negativt.²⁵ Framför allt yngre och lågpresterandes lärande, motivation för lärande och prestationer har visat sig påverkas negativt av betyg och bedömningar med summativt syfte. Kontinuerlig positiv återkoppling med stöd och information om hur eleven kan förbättra sina prestationer har visat sig vara särskilt viktigt för lågpresterande elever som kan behöva stöd för att utveckla sina lärandestrategier.²⁶

Tidigare forskning visar även att betyg kan väcka starka känslor hos elever. De kan orsaka positiva känslor som glädje, men även negativa känslor som oro och stress.²⁷ Flickor har visats uppleva starkare oro i samband med summativ bedömning.²⁸

Även den betydelse som betygen har för elevers framtida utbildning kan påverka hur de reagerar på att få betyg. Om betygen, som i Sverige, används som urvalsinstrument har de ofta en större betydelse för eleverna och kan därmed påverka eleverna mer än då betygen inte har så stor betydelse. Även om betygen i årskurs 6 inte används för antagning och urval, har tidigare studier visat att elever i denna årskurs ändå kan tillskriva betygen en stor betydelse.²⁹

Sammantaget visar tidigare studier att den kontext som betyget ges i är viktig för vilken påverkan betyget har på eleverna. Här är den betydelse som ges betyget, vilken annan återkoppling och stöd som eleven får och elevens egna resurser och förutsättningar centrala för hur betyget påverkar elevers motivation, lärande och prestationer.

Skolverkets utvärdering av betyg från årskurs 6

Skolverket har tidigare utvärderat införandet av betyg från årskurs 6.³⁰

Utvärderingen visar att det finns både positiva och negativa konsekvenser av införandet av betyg från årskurs 6. Däremot går det inte att fastställa om betygen

²⁴ Löfgren m.fl. (2021).

²⁵ Harlen och Deakin Crick (2002), Lundahl m.fl. (2015).

²⁶ Harlen och Deakin Crick (2002), Lundahl m.fl. (2015).

²⁷ Löfgren m.fl. (2021).

²⁸ Harlen och Deakin Crick (2002).

²⁹ Skolverket (2017).

³⁰ Skolverket (2017). I utvärderingen lyfte Skolverket att betyg från årskurs 6 introducerades samtidigt som en ny läroplan (Lgr 11) och att det är svårt att särskilja vad som är effekter av införandet av betyg från årskurs 6.

haft någon effekt på elevernas resultat och kunskapsutveckling. Utvärderingen bygger till stor del på olika aktörers upplevelser av betygens påverkan snarare än faktiska effekter, men bygger på ett underlag som kan ge en nationell bild.

Utvärderingen visar att lärarna utgick mer från kursplanerna i sin undervisning och kunskapskraven i bedömningarna sedan betyg infördes från årskurs 6. Lärarna upplevde också att de börjat lägga mer tid på bedömning och dokumentation och att antalet bedömningstillfällen ökade. Studien visar också att undervisningen riskerade att bli inriktad på det som ska bedömas utifrån kunskapskraven och därmed inte utgå från hela kursplanen och läroplanens allmänna delar.

Betygen upplevdes till viss del ha tydliggjort elevens kunskaper för lärare, elever och vårdnadshavare. Däremot fanns det elever som lyfte att de inte alltid förstod vad lärarna betygsatte och vad de skulle göra för att nå ett högre betygssteg.

Betygen upplevdes till viss del ha gjort det lättare att upptäcka elever som riskerar att inte nå de kunskapskrav som minst ska uppnås och att tillsätta en utredning om särskilt stöd. Men inget i utvärderingen tyder på att betygen i årskurs 6 har lett till någon större förändring av andelen elever som får särskilt stöd. I utvärderingen nämns att andra förutsättningar än betyg, som kompetens och resurser, avgör om och vilket stöd som sätts in.

Utvärderingen visar att majoriteten av eleverna upplevde att de arbetade hårdare när de visste att de skulle få betyg. Lärarna upplevde att framför allt högpresterande elevers motivation ökade när de fick betyg, medan lågpresterande elever riskerade att tappa sin motivation. Vidare upplevde både lärare och elever att eleverna blev mer stressade efter betygens införande. Det finns inget i utvärderingen som tyder på att eleverna vänjer sig vid att få betyg eftersom stressen inte verkar minska i senare årskurser. Elever som upplevde att kraven i skolan från lärare, föräldrar eller dem själva var för höga kände sig i större utsträckning stressade på grund av betygen.

Regelverket för betygsättning från årskurs 4

Försöksverksamheten med betyg från årskurs 4 pågick från höstterminen 2017 till och med 30 juni 2021 och regleras i en förordning.³¹ Möjligheten att från höstterminen 2021 sätta betyg från årskurs 4 för de skolor som vill anges i förändringar i skollagen och trädde i kraft den 1 april 2021.³² Bestämmelserna avser hur och när betyg får ges i årskurs 4 och 5 i grundskolan, grundsärskolan och sameskolan samt i årskurs 5 och 6 i specialskolan.

Samma bestämmelser som vid övrig betygssättning

Betygen i årskurs 4 och 5 ska sättas i slutet av både höst- och vårterminen.³³ Elevens kunskaper ska ställas i relation till de kunskaper som en elev ska ha

³¹ Förordning (2017:175) om försöksverksamhet med betyg från årskurs 4 i grundskolan, grundsärskolan och sameskolan och från årskurs 5 i specialskolan.

³² Lag (2021:191) om ändring i skollagen (2010:800).

³³ Årskurs 5 och 6 i specialskolan.

uppnått vid betygstillfället i förhållande till kunskapskraven i årskurs 6 och hänsyn ska tas till vilka ämnen eleven fått undervisning i under terminen.³⁴ De betyg som sätts är A–F. Precis som i övriga årskurser där betyg sätts behöver inte någon individuell utvecklingsplan upprättas för de elever som ges betyg i årskurs 4 och 5. Varken skollagen eller förordningen om försöksverksamhet reglerar hur eleverna ska ta del av betygen även om det i förarbetena nämns att återkopplingen ska ske med hänsyn till elevernas ålder och mognad, förutsättningar och behov.

Beslut om betyg från höstterminen 2021 tas av rektor

De nya bestämmelserna som ger möjlighet att sätta betyg från årskurs 4 från höstterminen 2021 innebär att rektor, och inte huvudmannen som var den som ansökte om deltagande i försöksverksamheten, beslutar för den skolenhet som hen ansvarar för. Lärare ska ges möjlighet att yttra sig men det finns inte som i försöksverksamheten något krav på skriftlig dokumentation. Det finns inte heller något specifikt krav på att elever och vårdnadshavare ska få yttra sig, utöver generella bestämmelser i skollagen om elevers och vårdnadshavares inflytande över utbildningen. Beslutet ska fattas av rektor senast den 30 april för att man på skolan ska kunna sätta betyg från och med det kommande läsåret. Rektor ska underrätta sin huvudman som sedan anmäler beslutet till Skolverket. På samma sätt ska en anmälan om upphörande av betyg från årskurs 4 ske.³⁵

I förarbetena motiveras att rektorn i stället för huvudmannen får möjlighet att besluta om betyg ska sättas från årskurs 4 med att en förenklad beslutsprocess kan få fler skolor att vilja sätta betyg från årskurs 4.³⁶

I förarbetena till beslutet att skolor ska få sätta betyg från höstterminen 2021 framförs att det bör finnas goda förutsättningar att minska negativa effekter av tidiga betyg, som ökad stress hos eleverna när det är frivilligt för skolor att sätta betyg från årskurs 4.³⁷

Studiens förutsättningar, syfte och frågeställningar

Beslut och ansökan till försöksverksamheten gjordes av huvudmannen och antalet skolor var begränsat

I förarbetena till försöksverksamheten anges att ett deltagande i försöksverksamheten som bygger på frivillighet är ett sätt att minimera eventuella negativa konsekvenser av tidiga betyg. Ett frivilligt deltagande kunde enligt regeringen också ge rektorer och lärare arbetsro och minskad störning av reformer i vilka de inte är intresserade av att delta.

För att delta i försöksverksamheten skulle huvudmannen ansöka till Skolverket. Huvudmannen fick delta med högst en fjärdedel av sina skolenheter, eller med en av skolenheterna om huvudmannen hade färre än fyra skolenheter. Högst

³⁴ Årskurs 7 i specialskolan.

³⁵ Prop. 2020/21:58.

³⁶ Prop. 2020/21:58

³⁷ Prop. 2020/21:58

100 skolenheter fick delta i försöksverksamheten. Skolverket skulle eftersträva ett representativt urval av deltagare ur ansökningarna. Det skulle finnas skriftlig dokumentation över att det finns intresse hos rektor och lärare av att delta i försöksverksamheten. Elever och deras vårdnadshavare skulle ha haft möjlighet att yttra sig.

I förarbetena föreslog regeringen att urvalet bland de skolor som anmält intresse att delta i försöksverksamheten skulle göras så att försöksverksamheten, så långt det är möjligt, blir utvärderingsbar.³⁸ Eftersom så pass få huvudmän ansökte om att delta i försöksverksamheten beviljades alla ansökningar och inget urval gjordes. I och med att Skolverket inte kunde påverka vilka skolor som deltog begränsades försöksverksamhetens utvärderingsbarhet. Totalt deltog 15 skolenheter, se mer under *De deltagande skolorna*.

Skolverkets uppdrag

Skolverket har fått regeringens uppdrag att utforma, genomföra och utvärdera försöksverksamheten med betyg från årskurs 4. I regeringens uppdrag till Skolverket framgår att utvärderingen ska analysera betygens roll för olika grupper av elevers kunskapsutveckling och utveckling i övrigt. Utvärderingen ska också inkludera en jämförelse mellan skolorna som ingår i försöksverksamheten och skolor som inte ingår i försöksverksamheten, men som har liknande förutsättningar och elevsammansättningar och som har genomfört annat systematiskt pedagogiskt utvecklingsarbete i syfte att höja elevernas kunskapsresultat.³⁹

Studiens syfte och förutsättningar

Syftet med den här utvärderingen är att ge en bild av hur rektorer, lärare och elever på försöksskolorna upplever att betyg från årskurs 4 påverkar skolans arbetssätt och elevernas ansträngning och stress. Detta är områden som betyg från årskurs 4 antas kunna påverka och som i sin tur kan ha betydelse för elevers kunskapsutveckling och deras utveckling i övrigt. Det har däremot inte varit möjligt att mäta vilken roll betygen har för elevernas kunskapsutveckling eftersom det saknas befintliga tillförlitliga kvantitativa mått för att mäta elevernas kunskaper innan och efter att de har fått betyg.⁴⁰ För att kunna fastställa vilken roll som betygen har krävs dessutom jämförbara grupper som inte har fått betyg från årskurs 4. Eftersom skolorna i försöksverksamheten själva tog initiativ till att delta kan de skilja sig systematiskt från andra skolor på sätt som är svåra att mäta och kontrollera för. De kan till exempel antas vara mer positiva till betyg från

³⁸ Prop. 2016/17:45.

³⁹ Utbildningsdepartementet. Dnr U2016/04865/S.

⁴⁰ Det har inte heller ansetts ekonomiskt försvarbart att ta fram mått för detta eftersom resultaten inte skulle gå att generalisera. De mått som finns är resultat på de nationella proven i årskurs 3 och 6. Dess utformning i årskurs 3 innebär att det utifrån resultatet endast går att skilja ut elever som är lågpresterande från övriga elever. Provet genomförs dessutom endast i ämnena svenska, svenska som andraspråk och matematik och mäter inte mot hela kunskapskraven i dessa ämnen.

årskurs 4 än andra skolor.⁴¹ Därtill är det få skolor som har deltagit i försöksverksamheten vilket leder till att skattningar av betygens roll och eventuella skillnader mellan olika grupper skulle bli osäkra. Utvärderingen bygger därför på respondenternas upplevelser av vilken roll betygen har spelat på försöksskolorna snarare än faktiska effekter. Eftersom urvalet av försöksskolor är skevt och litet kan vi inte generalisera resultaten till nationell nivå.

Frågeställningar

I rapporten besvarar vi följande frågeställningar:

Hur upplever rektorer, lärare och elever att betygsättningen påverkar skolornas arbetssätt?

- Hur upplevs betygsättningen påverka skolornas arbete med bedömning?
- Upplevs betygsättningen påverka undervisningen?
- Hur ser kommunikationen om elevernas kunskapsutveckling och betyg ut och hur upplevs den?
- Upplevs betygsättningen bidra till att skolorna uppmärksammar elever i behov stödinsatser eller utmaningar?

Hur upplevs betygsättningen påverka elevernas ansträngning, intresse och stress?

- Upplevs olika grupper av elever påverkas på olika sätt?

Undersökningens genomförande

Rapporten bygger på enkäter riktade till lärare och elever samt intervjuer med samtliga rektorer och några lärare från varje försöksskola. Styrkan i enkäterna är att vi har kunnat rikta frågor till alla lärare och elever (även om inte alla har besvarat enkäterna). Intervjuerna ger en fördjupad bild av situationen på skolorna. Empiriinsamlingarna har genomförts både i inledningen av skolornas deltagande i försöksverksamheten och efter 1–2 års deltagande. När vi analyserat intervjuer och enkäter har vi lagt störst vikt vid senare intervjuer och enkäter. När vi presenterat intervjumaterialet har strävan varit att ge en övergripande bild men samtidigt att ge utrymme till olika perspektiv som kommit fram. Vi ger i rapporten en övergripande bild av situationen på skolorna och analyserar inte skillnader mellan deltagande skolor. Mer information om studiens genomförande finns i Bilaga 1.

⁴¹ För att en effektutvärdering ska vara möjlig krävs att det finns en undersökningsgrupp som genomför det som ska prövas och en jämförelsegrupp som inte gör detta. Effekten mäts som den genomsnittliga skillnaden i utfall mellan de två grupperna. De som ingår i de två grupperna ska vara lika varandra eftersom jämförelsegruppen ska ge en bild av hur situationen sett ut i undersökningsgruppen om man där inte provat att införa exempelvis betyg från årskurs 4. Jämförbarhet mellan grupperna kan säkras genom att tillse att grupperna är lika varandra. Ett sätt att säkerställa att de liknar varandra är att slumpmässigt fördela fall mellan undersöknings- och jämförelsegrupp.

För att få en fördjupad bild av hur bedömningspraktikerna ser ut och förändrats på försöksskolorna, och för att svara mot skrivningen i regeringsuppdraget om att inkludera en jämförelse mellan skolor som inte ingår i försöksverksamheten, har en kvalitativ studie genomförts av forskare i pedagogik, på uppdrag av Skolverket. Studien leddes från Linköpings universitet. Forskarna studerar fem av försöksskolorna och två andra skolor som på ett tydligt sätt arbetar med pedagogiska utvecklingsfrågor. Studien bygger på intervjuer med elever, lärare, speciallärare, specialpedagoger och skolledning på skolorna.⁴²

Resultaten från forskarstudien redovisas i en separat rapport.⁴³ Forskarna står själva för innehållet i sin rapport. Vi jämför löpande Skolverkets och forskarnas resultat.

De deltagande skolorna

En första ansökningsomgång hölls under vårterminen 2017. Då ansökte tolv skolor hos tio huvudmän, varav en sedan drog tillbaka sin ansökan. Totalt deltog elva skolenheter hos nio huvudmän i försöksverksamheten den första omgången läsåret 2017/2018.⁴⁴ En ny ansökningsomgång hölls under vårterminen 2018. Då ansökte en av de redan deltagande huvudmännen om deltagande för ytterligare en skola och fem nya huvudmän ansökte för en skola var. En av huvudmännen drog dock tillbaka sin ansökan och en av huvudmännen som fick beslut om deltagande inledde aldrig sin betygssättning. Det innebär att totalt 15 skolor hos 12 huvudmän har deltagit i försöksverksamheten.

En skola valde att avsluta sitt deltagande efter läsåret 2018/19. Två skolor valde att successivt avveckla sitt deltagande genom att de elever som började årskurs 4 inte gavs betyg medan skolan fortsatte att ge betyg i årskurs 5 till de elever som fick betyg när de gick i årskurs 4. En skola stängdes av Skolinspektionen i december 2019.⁴⁵ I Tabell 1 visas en översikt över de huvudmän och skolor som deltagit i försöksverksamheten.

⁴² Vid den andra intervjuomgången intervjuades inte referensskolorna och inte elever på alla av försöksskolorna.

⁴³ Löfgren m.fl. (2021).

⁴⁴ En av de deltagande skolorna sköt upp sitt deltagande och satte de första betygen på vårterminen 2018.

⁴⁵ Skolan som stängdes var Vetenskapsskolan som då bytt namn till Safirskolan.

Tabell 1. Information om huvudmän och skolor som deltar i försöksverksamheten

Huvudman	Typ av huvudman	Skolenhet	Deltog läsår 17/18	Deltog läsår 18/19	Deltog läsår 19/20	Deltog läsår 20/21
Campus Manilla Utbildning AB	Enskild	Campus Manilla	x	x	x	x
Stiftelsen Carpe Diem	Enskild	Fredrikshovs slotts skola	x	x	x	x
Vallentuna kommun	Kommunal	Gustav Vasaskolan	x	x	x ^a	
Stiftelsen English School In Gothenburg	Enskild	The English School Gothenburg	x	x	x	x
Internationella Engelska Skolan i Sverige AB	Enskild	IES Eskilstuna		x	x	x
		IES Karlstad	x	x	x	x
		IES Landskrona	x	x	x	x
		IES Täby	x	x		
Kunskapsskolan i Sverige Aktiebolag	Enskild	Kunskapsskolan Borås	x	x	x	x
Malmö Friskola AB	Enskild	Malmö Friskola	x	x	x	x
Stiftelsen Maria Elementarskola	Enskild	Maria Elementarskola	x	x	x	x
Landskrona kommun	Kommunal	Pilängskolan		x	x	x
Haparanda kommun	Kommunal	Språkskolan		x	x	x
Vetenskapsskolan i Göteborg AB	Enskild	Vetenskapsskolan	x	x		
Värmdö kommun	Kommunal	Ösbyskolan		x		x ^a

^a Satte endast betyg i årskurs 5.

Det är bara grundskolor som ansökt och deltagit i försöksverksamheten.⁴⁶ Fyra av försöksskolorna drivs av olika kommunala huvudmän medan övriga skolor som deltagit drivs av enskilda huvudmän. De skolor som deltagit varierar i storlek. Den minsta skolan, Malmö friskola, hade knappt 100 elever i årskurs 1 till 9 under försöksverksamhetens första läsår (2017/18), medan de största skolorna, IES Eskilstuna respektive Täby, hade vardera drygt 1 000 elever. Nio av skolorna har årskurs 1 till 9, medan de övriga antingen har årskurs 1 till 6, årskurs 4 till 6 eller årskurs 4 till 9 (Tabell 44 i Bilaga 2).

Under försöksverksamhetens första läsår, 2017/18, fick drygt 1 000 elever i årskurs 4 och 5 betyg. Läsåret efter fick nästan 2000 elever betyg och läsåret 2019/20 drygt 1 400 elever.

⁴⁶ Förutom grundskolan kunde även grundsärskolan, sameskolan och specialskolan ansöka om att delta i försöksverksamheten.

Högre resultat i försöksskolorna

Elevsammansättningen varierar mellan försöksskolorna. Under försöksverksamhetens första läsår, 2017/18, varierade andelen elever med utländsk bakgrund i respektive försöksskola mellan 5 och 92 procent. Andelen elever med föräldrar med eftergymnasial utbildning varierade mellan 19 och 89 procent (Tabell 2).

Tabell 2. Elevsammansättning och resultat i de skolor som deltar i försöksverksamheten. Andelar i procent som baseras på elever årskurs 1–9, läsåret 2017/18

Deltagande skolenhet	Flickor	Elever med utländsk bakgrund ^a	Elever med föräldrar med eftergymnasial utbildning	Uppnått kunskapskraven i alla ämnen, åk 6 ^b
Campus Manilla	49	10	86	89,1
Fredrikshovs slotts skola	52	5	89	~100
Gustav Vasaskolan	49	6	79	~100
IES Eskilstuna	49	54	62	71,4
IES Karlstad	51	28	76	92,5
IES Landskrona	52	34	64	76,4
IES Täby	52	22	86	~100
Kunskapsskolan Borås	54	16	67	81,9
Malmö Friskola	49	92	44	0
Maria Elementarskola	51	25	73	~100
Pilängskolan	53	91	19	..
Språkskolan	52	56	28	~100
The English School Gothenburg	55	47	84	81,4
Vetenskapsskolan	52	90	44	55,6
Ösbyskolan	47	7	64	74,3

Uppgifterna kommer från Skolverkets webbplats (Grundskolan, Skolor och elever).

^a Utländsk bakgrund innebär att eleverna är födda utomlands eller födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands.

^b Att eleven uppnått kunskapskraven i alla ämnen är baserat på samtliga ämnen i årskursen som eleven ska ha betygssatts i. Det visar om eleven har uppnått godkända betyg (A–E) i alla ämnen. I gruppen elever som inte uppnått godkända betyg i alla ämnen ingår elever med F, streck (-) eller anpassad studiegång i minst ett ämne. Om en resultatuppgift baseras på färre än 10 elever, dubbelprickas den av sekretessskäl. Om enbart en av andelsuppgifterna baseras på färre än 10 elever, prickas även den andelsuppgift som baseras på näst lägst antal elever. Om antalet som ej uppnått kunskapskraven (A–E) är färre än 5 elever, så visas andelen som uppnått A–E som ~100.

Sammantaget är både andelen elever med utländsk bakgrund och andelen elever med föräldrar med eftergymnasial utbildning något högre bland de elever som deltagit i försöksverksamheten än i riket (Tabell 3).

Tabell 3. Elevernas bakgrund i årskurs 6 i riket och i de skolor som deltar i försöksverksamheten något läsår. Andelar i procent läsåret 2019/20

Elevernas bakgrund	Riket	Försöksskolorna
Flickor	48,7	52,6
Pojkar	51,3	47,4
Föräldrar med förgymnasial utbildning	37,3	25,6
Föräldrar med eftergymnasial utbildning	60,2	72,7
Utländsk bakgrund	25,1	34,0
Svensk bakgrund	73,9	64,8

Uppgifterna för riket kommer från Skolverkets webbplats (Grundskolan, Betyg årskurs 6). Uppgifterna för eleverna i försöksskolorna är framtagna för den här rapporten.

Det saknas bakgrundsinformation för en del elever, varför det inte summeras till 100 procent.

Uppgifter från två försöksskolor som saknar uppgifter för årskurs 6 läsåret 2019/20 kommer i stället från läsåret innan, 2018/19.

Generellt sett är elevresultaten högre på försöksskolorna än i riket, både innan och under försöksverksamheten. Det finns dock en variation mellan försöksskolorna och några av skolorna har lägre resultat än riket. Andelen som når kunskapskraven i alla ämnen i årskurs 6 är högre i försöksskolorna än i riket, både vårterminen 2018 då eleverna i årskurs 6 i försöksskolorna inte hade fått betyg i tidigare årskurser, och vårterminen 2020 då merparten av eleverna hade fått betyg från årskurs 4 (Tabell 4).⁴⁷

Tabell 4. Andel (procent) elever som uppnått kunskapskraven i alla ämnen i årskurs 6 i riket och i de skolor som deltar i försöksverksamheten

Termin	Riket	Försöksskolorna
VT 2020	73,5	80,3
VT 2019	73,9	85,5
VT 2018	77,1	88,2

Uppgifterna för riket kommer från Skolverkets webbplats (Grundskolan, Betyg årskurs 6). Uppgifterna för försöksskolorna är framtagna för den här rapporten.

Läsårsstatistiken baseras på de elever som gick i årskurs 6 i de försöksskolor som det aktuella läsåret deltog i försöksverksamheten.

Vårterminen 2018 var även den genomsnittliga betygspoängen i årskurs 6 högre i de försöksskolor som då deltog än motsvarande riksgenomsnitt i samtliga ämnen.⁴⁸ Det är också en något högre andel av eleverna i försöksverksamheten som uppnådde kravnivån på samtliga delprov i de nationella proven i matematik i årskurs 3 jämfört med riket. I de nationella proven i svenska är det däremot inga

⁴⁷ Att eleven uppnått kunskapskraven i alla ämnen är baserat på samtliga ämnen i årskursen som eleven ska ha betygssatts i. Det visar om eleven har uppnått godkända betyg (A–E) i alla ämnen. I gruppen elever som inte uppnått godkända betyg i alla ämnen ingår elever med F, streck (-) eller anpassad studiegång i minst ett ämne. En förändring som skett mellan läsåren är att moderna språk inte var ett betyg i årskurs 6 förrän höstterminen 2018 då kunskapskrav i ämnet infördes, vilket resulterade i att fler ämnen samlades in efter det, se Skolverket (2019a). Det varierar även något mellan läsåren vilka skolor som deltar i försöksverksamheten och därmed finns representerade i statistiken över försöksskolornas resultat för respektive läsår.

⁴⁸ Den genomsnittliga betygspoängen visar för varje ämne elevernas genomsnittliga betyg omräknat till poäng.

större skillnader mellan eleverna i försöksverksamheten och elever i riket (se tabeller och diagram i Bilaga 2).

Försöksskolornas motiv att delta i försöksverksamheten

I intervjuerna beskriver rektorer och lärare motiven till att de skolor som de arbetar på deltar i försöksverksamheten. Nedan listar vi de centrala motiv som framkom i våra intervjuer. Alla motiv som vi redogör för har inte angetts av samtliga skolor.

- Att sätta betyg sågs som en naturlig utveckling av det arbetssätt man hade på plats. Steget till att sätta betyg upplevdes som litet givet det sätt som man arbetade med bedömning av elevernas kunskaper.
- Att delta i försöksverksamheten sågs som ett sätt att vara med och bidra med information och erfarenheter av att sätta betyg från årskurs 4 som skulle kunna användas av andra skolor. I något fall sågs det även som ett sätt att påverka debatten runt betygsättning.
- Betygsättningen antogs kunna bidra till personalens kollegiala lärande. Att delta i en försöksverksamhet antogs kunna motivera lärarna att ytterligare reflektera över och utveckla sin undervisning, bedömning och betygsättning, både tillsammans och enskilt. Även att lärarna inom försöksverksamheten sätter betyg hela mellanstadiet, i stället för bara i årskurs 6, antogs kunna stärka deras bedömningskompetens.
- Betyg från årskurs 4 förväntades ge en översikt och ett mer enhetligt och ”finmaskigt” underlag för beslut till rektor, elevhälsa och lärare inom ramen för skolans systematiska kvalitetsarbete.
- Betygsättningen sågs som ett medel för bättre och tidigare samverkan mellan hem och skola. Betygen antogs kunna förtydliga kommunikationen om elevernas kunskapsutveckling mellan lärare och vårdnadshavare.
- Betygsättningen sågs som ett verktyg att stärka elevernas kunskapsutveckling. Betygen antogs i högre utsträckning än skriftliga omdömen kunna bidra till att upptäcka, utmana och motivera elever, särskilt högpresterande, att anstränga sig och utvecklas vidare kunskapsmässigt.
- Betygsättning från årskurs 4 sågs som en möjlighet att ge eleverna längre tid på sig att förstå den bedömningspraktik som hänger samman med betygsättningen. Förhoppningen var bland annat att minska elevernas stress på högstadiet.

Skolornas arbetssätt

I det här kapitlet beskriver vi hur rektorer och lärare upplever att skolornas arbetssätt har påverkats av att betyg sätts från årskurs 4. I det första avsnittet

beskriver vi hur skolorna arbetar med bedömning och om de upplever att detta har påverkats i och med betygssättningen från årskurs 4. Sedan ger vi en bild av hur lärare och rektorer upplever att undervisningen har påverkats. Nästa avsnitt handlar om hur kommunikationen med elever och vårdnadshavare kring elevers kunskapsutveckling upplevs påverkas av betygssättningen. Slutligen beskriver vi vilken roll våra respondenter menar att betygen har för arbetet med att uppmärksamma elever med behov av stödinsatser eller utmaningar.

Skolornas arbete med bedömning och betygssättning

I det här avsnittet beskriver vi hur försöksskolorna på ett övergripande sätt arbetar med bedömning och betygssättning. Vi tar sedan upp om respondenterna upplever att betygssättningen inneburit förändringar i försöksskolornas arbete med bedömning, till exempel kring lärares dokumentation. Vi beskriver även vilka utmaningar som lärare upplevt när de ska sätta betyg från årskurs 4 och vilket stöd de fått i arbetet med betygssättning.

Försöksskolorna hade i regel en struktur på plats för arbetet med bedömning

När lärare och rektorer på försöksskolorna beskriver hur de arbetar med bedömning tar flera upp att de använder matriser och olika digitala system. Lärare beskriver hur de kontinuerligt registrerar elevernas prestationer i matriser och att man genomför diagnoser och tester av elevers kunskapsnivåer. Digitala plattformar och de matriser som finns i dem används för att samla in och dokumentera elevernas prestationer och kunskapsutveckling. I flera fall beskriver lärare och rektorer att man på skolan regelbundet sammanställer situationen för en elev för att stämma av hur hen ligger till i sin kunskapsutveckling. Strukturena för bedömning fanns i de flesta fall på plats på skolorna innan de började sätta betyg från årskurs 4. I vår enkät till lärare svarar nästan alla att de både innan och under försöket använt matriser för att informera eleverna om deras kunskapsutveckling (se mer under *Kommunikation om kunskapsutveckling och betyg*). Vissa respondenter lyfter att eftersom de sedan tidigare använde matriser, och även i stor utsträckning betygslänkande omdömen, så anser de att det inte har varit ett stort steg att börja sätta betyg från årskurs 4.

Den forskarstudie som genomförts inom ramen för det här uppdraget ger en fördjupad bild av bedömningspraktikerna på några av försöksskolorna.⁴⁹ Forskarna beskriver att de skolor som de studerade är fokuserade på elevernas skolresultat och över lag har etablerade arbetssätt för genomförande och dokumentation av kunskapsbedömningar. De beskriver att skolorna använder återkommande kunskapstester av elever och har gemensamma dokument med riktlinjer för arbetet med bedömning. Forskarna beskriver också att de digitala plattformar med tillhörande matriser som skolorna använder för att dokumentera,

⁴⁹ Löfgren m.fl. (2021).

analysera och kommunicera elevers resultat har stor betydelse för skolornas bedömningspraktiker. Systemen gör att lärarnas omdömen blir standardiserade, jämförbara och lättöverskådliga för både skolpersonal och elever. De används bland annat för att följa enskilda elevers progression och för att kommunicera med elever och vårdnadshavare.

Forskarna beskriver att de digitala systemen är navet även i den formativa bedömningen på skolorna. Enligt forskarna pågår mycket formativ bedömning på försöksskolorna. Det kan dock, enligt forskarna, vara svårt att hålla isär den formativa och summativa bedömningen. Bedömningarna görs parallellt och integrerat där nästan allt eleven presterar resulterar i summativa omdömen, som sedan är ett underlag för betygssättningen.

Lärare upplever att de lägger mer tid på dokumentation av elevernas kunskapsutveckling

Enligt Skolverkets allmänna råd om bedömning och betygssättning avgör läraren vilken dokumentation som behövs för att stödja elevernas kunskapsutveckling och för att säkerställa ett brett och varierat underlag inför betygssättningen.⁵⁰

I lärarenkäten svarar två femtedelar av lärarna på försöksskolorna att betygssättningen har lett till att de lägger mycket mer tid på att dokumentera elevernas kunskapsutveckling. Ytterligare 35 procent svarar att det lett till att de lägger lite mer tid. Närmare 20 procent svarar att det inte är någon skillnad (Tabell 5).

⁵⁰ Skolverket (2018).

Tabell 5. Har betygssättningen i årskurs 4 och 5 lett till att du lägger mer eller mindre tid på att dokumentera elevernas kunskapsutveckling jämfört med när du inte satte betyg?

Svar i lärarenkät	Procent
Mycket mer tid	40
Lite mer tid	35
Ingen skillnad	19
Lite mindre tid	4
Mycket mindre tid	0
Ingen uppfattning	3
Totalt	100

Uppföljande lärarenkät.

Endast de 82 lärare som undervisade i årskurs 4 eller 5 innan försöksverksamheten inleddes har fått frågan, varav 4 inte besvarade frågan.

Ungefär 70 procent av lärarna svarar att betygssättningen i någon grad har påverkat *vad* de dokumenterar om elevernas kunskapsutveckling, drygt 20 procent upplever att det påverkat i hög grad. En fjärdedel svarar att det inte alls har påverkat vad de dokumenterar (Tabell 6). I stor utsträckning är det samma lärare som svarar att de lägger mer tid på att dokumentera som också svarar att de har ändrat vad de dokumenterar (Tabell 29 i Bilaga 2).

Tabell 6. Har betygssättningen i årskurs 4 och 5 påverkat vad du dokumenterar om elevernas kunskapsutveckling jämfört med när du inte satte betyg?

Svar i lärarenkät	Procent
Ja, i hög grad	21
Ja, i viss grad	47
Nej, inte alls	26
Ingen uppfattning	6
Totalt	100

Uppföljande lärarenkät.

Endast de 82 lärare som undervisade i årskurs 4 eller 5 innan försöksverksamheten inleddes har fått frågan, varav 4 inte besvarade frågan.

I intervjuer och öppna enkätsvar har lärare beskrivit närmare hur deras arbete med att dokumentera elevers kunskaper har påverkats. Lärare tar då upp att betygen har lett till en ökad arbetsbörda och vissa beskriver att de har blivit mer stressade. Även i forskarstudien finns exempel på att lärare beskriver att behovet av att dokumentera har ökat.⁵¹ I Skolverkets intervjuer finns olika exempel på hur arbetet med dokumentationen har påverkats. Betygsättningen har till exempel enligt vissa lärare inneburit krav på fler bedömningstillfällen och därigenom lett till mer dokumentation. Vissa lärare beskriver att de behövt ändra vad de dokumenterar eftersom betygen har fler nivåer än de omdömen som de tidigare

⁵¹ Löfgren m.fl. (2021), s. 54 ff och 118.

satte. Andra upplever att de främst behöver ha ett större underlag för att kunna förklara och motivera de betyg som de satt för elever och vårdnadshavare. Detta, och inte att de behöver mer underlag för att kunna göra sin bedömning, har lett till att de ökat sin dokumentation.

Några lärare som beskriver att ökad dokumentation ökar deras arbetsbelastning menar samtidigt att det som samlas in och dokumenteras är relevant, att det till exempel ”hör till yrkets kärna” eller kommer till nytta vid betygsättningen i årskurs 6, antingen för dem själva eller den lärare som då ska sätta betyg.

Det finns också lärare och rektorer som menar att betygsättningen inte inneburit några förändrade krav på vad som ska dokumenteras. Arbetsbelastningen på skolan har enligt vissa lärare inte påverkats eftersom de, sedan de börjat sätta betyg, inte längre skriver individuella utvecklingsplaner.

Skolorna har lagt tid på att tolka kunskapskraven i årskurs 6 i relation till vad som är rimligt att kräva i årskurs 4 och 5

När lärarna ska sätta betyg i årskurs 4 och 5 är det i förhållande till kunskapskraven i årskurs 6 som elevernas kunskaper ska bedömas, det finns inga kunskapskrav för årskurs 4 och 5. Betyget ska sättas i förhållande till vilka kunskaper eleven utvecklat fram till och med den termin som betyget sätts.⁵²

Efter att försöket pågått några år upplever drygt 60 procent av lärarna att det är mycket eller ganska lätt att konstruera prov och uppgifter som prövar kunskaper hos elever i årskurs 4 och 5 i relation till kunskapskraven i årskurs 6. En fjärdedel upplever att det är ganska svårt och var tionde att det är mycket svårt. När det gäller att analysera och värdera elevens olika prestationer för att avgöra vilket betyg som bäst motsvarar elevens kunskaper i relation till kunskapskraven så upplever drygt hälften av lärarna att det är mycket eller ganska lätt. Knappt hälften upplever i stället att det är ganska eller mycket svårt (Tabell 7).

⁵² Skolverket (2018).

Tabell 7. Tänk på elever som går i årskurs 4 och 5 som du satt betyg på. Hur lätt eller svårt upplever du att det är att... (Andel svarande i procent)

Svar i lärarenkät	Konstruera prov och uppgifter som prövar kunskaper hos elever i årskurs 4 och 5 i relation till kunskapskraven i årskurs 6?	Analysera och värdera elevens olika prestationer för att avgöra vilket betyg som bäst motsvarar elevens kunskaper i relation till kunskapskraven i årskurs 6?
Mycket lätt	10	10
Ganska lätt	51	44
Ganska svårt	26	29
Mycket svårt	11	16
Ingen uppfattning	3	2
Totalt	100	100

Uppföljande lärarenkät.

Frågorna ställdes till 98 lärare varav 3 respektive 4 inte besvarade frågorna.

Intervjuerna med lärare och rektorer visar på att man på försöksskolorna har lagt tid på att läsa och tolka kunskapskraven i årskurs 6 i relation till vad som är rimligt att kräva av elever i årskurs 4 och 5.

I de öppna enkätsvaren och i intervjuerna finns det lärare som beskriver utmaningar med betygssättningen i årskurs 4 och 5. Det finns lärare som upplever att det är svårt att översätta kunskapskraven för årskurs 6 till årskurs 4. En lärare menar att det beror på att lärarna på skolan där hen arbetar inte haft gemensamma diskussioner och kunnat stödja varandra. Lärare på en av försöksskolorna hade önskat och förväntat sig mer stöd från Skolverket med det här arbetet. En intervjuad rektor beskriver att vissa lärare på hans skola upplevt att det har varit svårt att översätta kunskapskraven i årskurs 6 till vad en elev ska presterat för att få ett visst betygssteg i årskurs 4, vilket har fått till konsekvens att de har inte använt hela betygsskalan:

Och det har också sett olika ut för olika lärare men det har vi pratat om, att man ska använda hela betygsskalan. Men det har också en del tyckt har varit svårt just för att kunskapskraven står för sexan, men då har vi pratat om att då behöver lärarna i sin planering av undervisningen redan ha brutit ned: ”Vad är det vi jobbar med nu? Och vad ska man i fyran göra i det här området för att vad är kravet för ett A här?” För man ska kunna nå ... man ska kunna få A i alla ämnen egentligen redan i fyran. Och det har varit en sån där tankeomvändning för många.

I intervjuerna med lärare anges några anledningar till att lärare kan känna en osäkerhet inför att sätta höga betyg redan i årskurs 4 och 5 som inte främst är kopplade till tolkningen av betygsskalan och kunskapskraven. Vissa lärare beskriver att underlaget för betygssättning är mindre och därför osäkrare i framför allt årskurs 4 jämfört med i årskurs 6. Lärare kan uppleva att de inte hunnit att ”täcka in alla kunskapskraven” i sin undervisning. Även i forskarstudien beskrivs att betygssättningen har medfört ökade krav på lärare att hinna med innehållet som specificeras i kursplanerna och att samla in betygsunderlag i relation till

kunskapskraven. Det kan exempelvis handla om att lärare beskriver att de bedömer fler av kursplanernas förmågor i årskurs 4 än de gjorde tidigare.⁵³

I våra intervjuer finns det lärare som funderar över vilken effekt det skulle få på deras elever ifall de skulle sätta ett lägre betyg en senare termin. En lärare beskriver att vissa av hans elever då blivit besvikna eller stressade:

Det är inte jättemånga, men det finns de som får en jättestress och ångest över att de inte fick alla A eller de A de hade tänkt, bara för att de fick det förra terminen. Och det kan verkligen vara förödande. Du har fått A två terminer i fyran, sen kommer du upp i femman och då testar vi en ny sak som att argumentera, vilket är supersvårt och då får de ett D. Snacka om en käftsmäll. Det är jättejobbigt för dem, men det är så betygssystemet ser ut. Så att det kan vara både positivt och negativt. Dels att de får öva på detta då och faktiskt vissa tar till sig och det blir lite jävlar anamma att: "Nu ska jag fixa detta." Och de vill visa igen när man ger dem möjlighet, men det är klart att de blir väldigt ledsna när det sker.

Att lärare ibland är försiktiga med att sätta höga betyg i de tidigare årskurserna för att inte behöva sänka dem i årskurs 6 tas upp även i forskarstudien.⁵⁴

Rektorer och lärares beskrivningar av att de kan vara restriktiva med att sätta höga betyg i årskurs 4 och 5 kan kompletteras av den betygsstatistik som finns över satta betyg inom ramen för försöksverksamheten. Där kan vi se om sådana mönster eller skillnader mellan olika årskurser kan urskiljas, även om vi inte kan veta vad som orsakar eventuella skillnader.⁵⁵

Andelen elever som når kunskapskraven i alla ämnen i försöksskolorna är något högre i årskurs 4 än i årskurs 6. Det gäller både när vi jämför elever i årskurs 4 och 6 samma läsår, men också när vi jämför samma elevkull när de går i årskurs 4 och sedan två år senare i årskurs 6. Det är dock få elever som når kunskapskraven i ett ämne ett läsår, det vill säga har ett godkänt betyg (A–E), men som inte har ett godkänt betyg i samma ämne årskursen efter. Det finns skillnader i andelen som når kunskapskraven i alla ämnen mellan olika elevgrupper beroende på kön, migrationsbakgrund och föräldrarnas utbildning. Skillnaden mellan olika elevgrupper är mindre i årskurs 4 än i årskurs 6.

Även om andelen som når kunskapskraven i alla ämnen är något högre i årskurs 4, är den genomsnittliga betygspoängen något lägre i årskurs 4 och 5 jämfört med i årskurs 6. Eleverna får alltså i genomsnitt lägre betyg i de lägre årskurserna. I nästan alla ämnen är andelen som ges betyget A eller B högre i årskurs 6 än i årskurs 4 och 5. När vi följer en och samma elevs betyg mellan årskurs 5 och årskurs 6 i samma ämne, är det ungefär lika vanligt att eleven får samma betyg som att eleven får ett högre betyg. Det är däremot inte lika vanligt att eleven får ett lägre betyg. Tabeller redovisas i Bilaga 2.

⁵³ Löfgren m.fl. (2021), kapitel 5, exempelvis s. 55.

⁵⁴ Löfgren m.fl. (2021), s. 37.

⁵⁵ SCB har samlat in betygsstatistik i årskurs 4 och 5 från de medverkande skolorna under den tid som försöksverksamheten pågått. Betygen samlas in på individnivå på motsvarande sätt som de samlas in i årskurs 6 för den officiella statistiken.

Ökat kollegialt samarbete om bedömning

I början av försöksverksamheten bedömde nästan alla lärare, 90 procent, att de i hög eller mycket hög grad får det stöd de behöver från sina kollegor när de ska bedöma en elevs kunskaper. Knappt hälften, 48 procent, uppger att de får det stöd de behöver från sin rektor.

Tabell 8. Om du känner dig osäker på hur du ska bedöma en elevs arbete/kunskaper, får du det stöd du behöver från... (Andel svarande i procent)

Svar i lärarenkät	Kollegor	Rektor
I mycket hög grad	70	20
I hög grad	20	28
I låg grad	6	17
I mycket låg grad	2	20
Vet ej	2	15
Totalt	100	100

Första lärarenkäten.

Frågorna ställdes till 115 lärare varav 5 inte besvarade frågan om stöd från rektor.

I den uppföljande lärarenkäten frågar vi om lärarna diskuterar och rådgör mer eller mindre vid bedömning av elevernas kunskaper sedan de började sätta betyg. En majoritet av lärarna, 70 procent, svarar att de diskuterar eller rådgör mer med sina kollegor. Drygt hälften av lärarna, 60 procent, svarar att det inte är någon skillnad när det gäller hur mycket de diskuterar eller rådgör med sin rektor.

Tabell 9. Sedan du började sätta betyg i årskurs 4 och 5, gör du mer eller mindre av följande? Diskuterar eller rådgör med ... vid bedömning av elevernas kunskaper? (Andel svarande i procent)

Svar i lärarenkät	Kollegor	Rektor
Mycket mer	27	4
Lite mer	43	27
Ingen skillnad	27	60
Lite mindre	3	0
Mycket mindre	0	3
Ingen uppfattning	1	8
Totalt	100	100

Uppföljande lärarenkät.

Endast de 82 lärare som undervisade i årskurs 4 eller 5 innan försöksverksamheten inleddes har fått frågorna, varav 3 inte besvarade dem.

Våra intervjurespondenter beskriver hur de samarbetat kollegialt på skolan och att det på flera försöksskolor finns strukturer som möjliggör ett sådant arbete. Lärare har – i olika omfattning på olika försöksskolor – getts möjlighet att samarbeta när de har planerat sin undervisning och bedömt sina elevers kunskaper, exempelvis i

form av gemensamma diskussioner och samarbete runt betygsättningen. Detta med syfte att lärarna ska ha möjlighet att lära av varandra och skapa en större enhetlighet i hur de arbetar med bedömning av elevers kunskaper på mellanstadiet. Att ett sådant arbete bedrivits beskrivs också i forskarstudien.⁵⁶

Som nämnts ovan finns kunskapskrav för årskurs 6 och 9, men inte för årskurs 4, 5, 7 eller 8. På några skolor har man tagit hjälp av lärare som arbetar på högstadiet för att få stöd eftersom lärare i årskurs 7 och 8 har vana av att bedöma elevernas kunskaper i de lägre årskurserna mot kunskapskraven i årskurs 9. Detta arbete inleddes redan tidigt under försöksverksamheten.

Det finns lärare som påpekar att det kollegiala samarbetet har ökat sedan man började delta i försöksverksamheten. En rektor bedömer att det ökade samarbetet lärarna emellan ökat lärarnas bedömarkompetens. Det finns också lärare som lyfter att de blivit bättre på att sätta betyg eftersom de sätter betyg under hela mellanstadiet i stället för bara i årskurs 6:

Ja, man jobbar med det här. Man jobbar med det tänket konstant. Innan har man inte gjort i fyran, inte i femman, man har börjat göra det i sexan, men nu gör vi både fyror, femmor, sexor, så att man är inne i den bedömnings-mode och konstant hur man ska göra, vad man ska tänka och hur betygsriterier, så att man är mer uppdaterad och mer införstådd med alla kriterierna. För mig personligen så har det här ... så har det blivit en ... jag känner mig säkrare på det jag gör, om jag har gjort det innan.

Det finns emellertid lärare som lyfter att det kollegiala samarbetet på den försöksskola där de arbetar inte är strukturerat eller utvecklat, inte heller vid den andra intervjuomgången då de har deltagit i försöksverksamheten en tid. Arbetssättet kan också variera mellan olika skolämnen.

I forskarstudien konstateras att skolpersonalen på försöksskolorna på ett tidigt stadium hade samtal om sin bedömningspraktik och hur rutinerna för bedömning på skolan skulle behöva ändras. De intervjuade beskrev att de deltagit i utbildningsinsatser eller i kollegiala samtal om betyg. Forskarna såg vissa skillnader mellan de försöksskolor som de studerat. Vissa hade redan innan deltagandet i försöksverksamheten arbetat mycket för att utveckla lärarnas arbete med bedömning. Men några försöksskolor har använt försöksverksamheten för att stärka arbetet med bedömning och lärarnas bedömningskompetens.⁵⁷

En fjärdedel har inte tagit del av någon kompetensutveckling i samband med försöksverksamheten

I lärarenkäten svarar en fjärdedel av lärarna att de inte har tagit del av någon kompetensutveckling i bedömning och betygsättning inför eller under tiden som försöksverksamheten har pågått. Av de som har tagit del av kompetensutveckling är kompetensutveckling på skolan vanligast, drygt 60 procent av lärarna har deltagit i det. En tredjedel av lärarna har tagit del av kompetensutvecklingsinsatser från Skolverket (Tabell 10). I intervjuerna nämns

⁵⁶ Löfgren m.fl. (2021), kapitel 4.

⁵⁷ Löfgren m.fl. (2021), s. 5.

Skolverkets webbkurs om betygsättning för lärare i årskurs 4–6. I några fall har skolorna lutat sig mot den utbildning som lärarna fick i samband med att betyg infördes i årskurs 6. Enligt intervjuerna har de kurser lärare tagit del av inte enbart fokuserat på betygsättning utan har också handlat om formativ bedömning och att främja fokus på progression över mellanstadiet.

Tabell 10. Har du tagit del av någon kompetensutveckling i bedömning och betygssättning i årskurs 4 och 5 inför eller under tiden som försöksverksamheten har pågått?

Svar i lärarenkät	Procent
Kompetensutveckling på skolan	61
Kompetensutvecklingsinsatser från Skolverket (inklusive information och kurser på Skolverkets webbplats)	34
Annan kompetensutveckling	17
Nej	25

Uppföljande lärarenkät.

Totalt har 98 lärare fått frågan, varav 3 inte besvarade frågan. Flera svarsalternativ kan anges (undantaget svarsalternativet "Nej") så andelarna summerar till mer än 100 procent.

Sammanfattande iakttagelser

Vi ser sammanfattningsvis att flera av försöksskolorna har liknande strukturer för bedömning. I de strukturerna är matriser i digitala plattformar centrala beståndsdelar. Dessa strukturer användes även innan skolorna började delta i försöksverksamheten. Att strukturerna för bedömning inte har förändrats, och att skolorna sedan tidigare har använt betygsliknande omdömen, har enligt flera inneburit att betygsättningen inte inneburit några stora förändringar i deras arbete med bedömning.

Vi kan vidare se att lärare upplever att de behöver lägga mer tid på dokumentation och att vad de dokumenterar har förändrats. I intervjuer beskriver lärare att de behöver mer underlag än tidigare. Detta för att kunna bedöma elevers kunskaper enligt kunskapskraven eller för att kunna motivera de betyg som de satt inför elever och vårdnadshavare. För att kunna betygsätta elevernas kunskaper har man på skolorna också lagt ned tid på att läsa och tolka kunskapskraven i årskurs 6 i relation till vad som är rimligt att kräva av elever i årskurs 4 och 5. Att inte längre behöva skriva individuella utvecklingsplaner har däremot, enligt vissa lärare, frigjort tid.

Drygt hälften av lärarna upplever att det är lätt att konstruera prov och uppgifter som ska ligga till grund för deras betygsättning och att analysera och värdera elevernas prestationer i förhållande till betygsstegen. Men å andra sidan upplever knappt hälften att det är svårt. Här bör uppmärksammas att en fjärdedel inte har tagit del av kompetensutvecklingsinsatser i bedömning och betygssättning i årskurs 4 och 5 inför eller under tiden som försöksverksamheten pågått.

Lärare beskriver vidare att de kan känna osäkerhet inför att sätta höga betyg. Den osäkerheten är ibland orsakad av att de upplever sig ha ett mindre underlag för betygsättningen i årskurs 4 och 5 än i årskurs 6. Vissa lärare väger in hur elever

skulle kunna reagera ifall deras betyg sänks en senare termin. I betygsstatistiken ser vi att betygen inte är lika höga i årskurs 4 och 5 som i årskurs 6.

Avslutningsvis upplever en majoritet av lärarna att de diskuterar mer med kollegor när de ska bedöma elevers kunskaper och att de får det stöd de behöver från sina kollegor. Att det finns strukturer på plats för kollegialt samarbete på skolorna lyfter lärare som något positivt och viktigt. Däremot verkar det variera mellan försöksskolorna i vilken utsträckning sådana strukturer finns på skolan. Det finns skolor som lyfter att de har utvecklat sitt arbetssätt med bedömning under tiden som försöksverksamheten pågått och som kunnat använda betygsättning från årskurs 4 som en del i utvecklingsarbetet.

Upplevs betygsättningen påverka undervisningen i årskurs 4 och 5?

I det här avsnittet beskriver vi hur rektorer och lärare upplever att betygsättningen har påverkat vissa delar av undervisningen. Först beskriver vi hur respondenterna upplever att deras användning av läroplanen med dess kursplaner påverkats av betygsättning. Sedan tar vi upp hur de upplever att betygsättningen påverkat antalet examinationer. Vi beskriver också hur respondenterna upplever att betygen bidrar till det systematiska kvalitetsarbetet på skolan.

Lärarna upplever att de utgår mer från kunskapskraven

I Skolverkets enkät till lärare får de ange om betygsättningen i årskurs 4 och 5 har lett till att de använder olika delar av läroplanen mer eller mindre när de planerar sin undervisning. Lärarna anger framför allt att de använder kunskapskraven mer, 60 procent svarar att de använder dem mycket eller lite mer. Det är däremot runt 60 procent som inte upplever att betygsättningen i årskurs 4 och 5 inneburit någon skillnad för hur mycket de använder kursplanernas syften och förmågor respektive det centrala innehållet. Nästan 75 procent svarar att det inte är någon skillnad när det gäller hur mycket de använder de allmänna delarna av läroplanen (Tabell 11).

Tabell 11. Har betygssättningen i årskurs 4 och 5 lett till att du använder följande delar av läroplanen mer eller mindre när du planerar din undervisning? (Andel svarande i procent)

Svar i lärarenkät	De allmänna delarna av läroplanen (del 1 och 2)	Kursplanernas syften och förmågor	Det centrala innehållet	Kunskapskraven
Mycket mer	6	10	10	32
Lite mer	15	31	25	28
Ingen skillnad	74	58	61	40
Lite mindre	1	0	3	0
Mycket mindre	0	0	1	0
Ingen uppfattning	3	1	0	0
Totalt	100	100	100	100

Uppföljande lärarenkät.

Endast de 82 lärare som undervisade i årskurs 4 eller 5 innan försöksverksamheten inleddes har fått frågan, varav 4 respektive 5 inte besvarade frågorna.

På vissa försöksskolor menar lärare som vi intervjuat att deltagandet inte inneburit någon påverkan på undervisningen. De beskriver att de sedan tidigare jobbat utifrån mål och förmågor i kursplanen och med att informera eleverna om vilket målet är med den undervisning som de kommer att bedriva och vilka kunskapskrav som läraren ska bedöma elevens kunskaper mot.

På andra försöksskolor menar lärare och rektorer däremot att deltagandet i försöksverksamheten har ökat deras fokus på, eller medvetande om, skrivningarna i styrdokumentet. Utifrån beskrivningarna framgår inte alltid exakt vilken del men syfte, centralt innehåll och kunskapskraven nämns i flera fall. Lärare upplever att de till exempel behöver säkra att de täckt in alla delar av kunskapskraven i sin undervisning.

En rektor beskriver att lärarna behöver planera med utgångspunkt i kunskapskraven redan i årskurs 4 och 5 för att eleverna ska kunna nå den nivån som krävs för olika betyg i årskurs 6:

Men jag menar att för att kunna nå A, så behöver man börja sikta mot A redan i fyran. Att undervisningen behöver planeras, så att det finns en möjlighet för eleverna att nå A. Man måste få öva på de sakerna som krävs för ett A. Men om man planerar för att alla ska nå ett E, så får man inte den övningen och då är det svårt att nå de övre betygen.

Det finns lärare som ger exempel på hur kunskapskraven blivit mer styrande för lärarnas arbete på ett sätt som de själva upplever är problematiskt:

Lärare 1: Jag tycker att vi har fastnat i ett matristräsk, där man förut mer kunde ha en mjukare syn, eller som [NAMN] sa, man tänker på eleven. Jag tänker att vi förr mer tänkte på förmågor, och nu så inför varje nytt uppstartsområde så är det: ”Jaha, vilka kunskapskrav? Och shit, de där kunskapskraven har vi inte alls jobbat med. Vi går tillbaka och tittar då. Då formulerar vi våra uppgifter, och vi gör vårt prov utifrån att vi måste fylla alla de här. Vi måste bocka av alla de här kunskapskraven.” Det är ett kunskapskravsträsk, tycker jag. Och de små eleverna förstår inte, man hinner inte. Det är jättemycket de ska lära sig i fyran.

Lärare 2: Nej, men när vi bara hade matriserna, så kunde vi göra så mycket, eller så lite, vi ville i matriserna. Det var ingen som kollade det, och vi var inte tvungna att vara färdiga i fyran, utan vi hade på oss till sexan. Nu måste vi, som vi har pratat mycket om: ”Jaha, men har ni bara jobbat med de här två kunskapskraven?” Eller: ”Har du bara hunnit bedöma de här uppgifterna?” För små fyror som först måste lära sig att man ska svara i hela meningar, och hur det hela går till, att man ska läsa på och så, så är det ett alldeles för högt krav på fyror.

Även i forskarstudien framkommer att innehåll i läroplanen ”blir ett mer explicit innehåll i undervisningen och en del i lärarnas ansträngningar för att förklara för eleverna på vad och hur de blir betygsatta”. Flera av lärarna som intervjuats inom ramen för studien uppger att de pratar mer med eleverna om mål och kunskapskrav, centralt innehåll och bedömning av elevernas kunskaper än vad de gjort tidigare i årskurs 4. Forskarna skriver också att styrdokument i allmänhet, och kursplanernas kunskapskrav i synnerhet, verkar få en mer framträdande roll i lärarnas arbete med att planera, konstruera och värdera betygsunderlag.⁵⁸

Drygt hälften menar att antalet prov och examinationstillfällen inte förändrats

I den uppföljande lärarenkäten svarar var tionde lärare att antalet prov och examinationstillfällen som de genomför har ökat mycket i och med betygssättningen. Nästan var tredje uppger att antalet har ökat lite. Övriga lärare, det vill säga drygt hälften svarar att det inte är någon skillnad. Det gäller både skriftliga och muntliga prov (Tabell 12).

Tabell 12. Har betygssättningen i årskurs 4 och 5 påverkat följande? (Andel svarande i procent)

Svar i lärarenkät	Antalet skriftliga prov/ examinationstillfällen som du genomför	Antalet muntliga prov/ examinationstillfällen som du genomför
Ökat mycket	13	13
Ökat lite	27	30
Ingen skillnad	59	56
Minskat lite	1	0
Minskat mycket	0	0
Ingen uppfattning	0	1
Totalt	100	100

Uppföljande lärarenkät.

Endast de 82 lärare som undervisade i årskurs 4 eller 5 innan försöksverksamheten inleddes har fått frågan, varav 4 inte besvarade frågan.

Några lärare som intervjuats beskriver att de fokuserar mer på att säkerställa att de samlar underlag under terminen, till exempel genom att ha mer regelbundna prov eller genom att vara noggrannare med dokumentationen. Så här beskriver en lärare:

⁵⁸ Löfgren m.fl. (2021), s. 57 ff.

Lite mer bara just att man tänker rakt av bedömningstillfällen [...] ”Nu ska jag ta vara på det här och verkligen notera och anteckna och dokumentera”, och så där.

Även forskarstudien tas det upp att lärare beskriver att betygsättning ”ställer högre krav på exakthet, precision och anpassningar vad gäller insamling och tolkning av bedömningsunderlag. Att sätta betyg ökar enligt flera lärare vikten av att göra rätt och bedöma rättvist”. Forskarna ser också exempel på att lärare vill ge eleverna fler möjligheter att kunna visa sina kunskaper. Även lärare i de två skolor som forskarna studerat som inte sätter betyg från årskurs 4, beskriver att de är måna om att samla in flera olika underlag och bedöma elevernas kunskaper i förhållande till kursplanernas kunskapskrav. Men lärare på försöksskolorna särskiljer sig genom att just betona vikten av rättvis bedömning eller av att ge eleverna flera möjligheter att visa sina kunskaper.⁵⁹

En annan konsekvens för undervisningen som beskrivs i Skolverkets intervjuer är att lärare upplever att vikten av att samla in ett bra underlag för betygsättningen gör att friheten att själv lägga upp undervisningen påverkas negativt. Några lärare som intervjuats i forskarstudien beskriver att när kunskapskraven blir mer styrande kan det få till konsekvens att tiden för ”utsvävningar” i undervisningen minskat.⁶⁰ I Skolverkets intervjuer gör lärare inte någon explicit koppling till kunskapskraven, men en lärare lyfter hur hen minskat inslagen av lekar och samarbetsövningar i sin undervisning på grund av att hen ska sätta betyg i årskurs 4 och 5. Och att hen upplever att tiden till att arbeta med värdegrundsfrågor har minskat:

Ja, för annars hade jag nog haft mer lekar och kanske jobbat mer med samarbete och så. I svenskan, det är ett teoretiskt ämne på det viset. Nej, då hade jag nog ... ja, kanske vågat släppa in ett litet längre projekt, att vi skriver sagor. Det är lite så där att man har fått den där högstadiestressen att: ”Nej, vi måste hinna med.” I stället för att jag i årskurs 4 säger att: ”Nu håller vi på med sagor.” Och, ja, jag kan nog säga att det finns några roliga saker jag har gjort förut som jag inte gör längre, som jag har tagit bort. [...] för man har inte riktigt samma tid att jobba kanske med lite värdegrund och lite lära känna och lite där, för man måste in i matris... alltså, i kursplanerna lite snabbare för att hinna sätta det betyget i första terminen i fyran. Och då kanske, lite på bekostnad på den här lite mer ... Nu ska vi göra mer ... lära känna värdegrund, lite de här som är mer ... Så lite kanske det får ta mindre plats. Och det är väl negativt, samtidigt som det är positivt att vi kanske höjer ... att de får mer fördjupade kunskaper. Men ...

Samma lärare pekar också på att utrymmet minskar för eleverna att misslyckas på vägen mot att man lär sig något:

Ja, för man måste vara mycket mer noggrann. Det blir inte mer det här att det går ut på att de ska lära sig något och så får de misslyckas, utan det blir mer att man jobbar på den här biten att de ska hela tiden gå väldigt mycket framåt. Det tycker jag är den negativa faktorn, för att när de är så här små så måste man misslyckas. Och de blir också väldigt stressade av att de känner att de: ”Oj”, nu har de misslyckats då går de tillbaka ett steg, även om vi inte pratar betyg nu då med dem, så får de ändå den [...].

⁵⁹ Löfgren m.fl. (2021), s. 55.

⁶⁰ Löfgren m.fl. (2021), s. 6.

Betygen kan ge ett ytterligare underlag till det systematiska kvalitetsarbetet

I lärarenkäten tycker drygt var tionde lärare att betygssättningen har gjort det mycket lättare att utvärdera hur undervisningen har fungerat, både för olika grupper av elever och för enskilda elever. Runt var tredje lärare uppger att det har blivit lite lättare. Runt 40 procent menar att det inte är någon skillnad. Om vi summerar andelarna som svarat att det har blivit lättare så är de ungefär lika stora som dem som anser att det inte innebär någon skillnad (Tabell 13).

Tabell 13. Tycker du att betygssättningen i årskurs 4 och 5 har gjort det lättare eller svårare att utvärdera hur din undervisning har fungerat för: (Andel svarande i procent)

Svar i lärarenkät	Olika klasser/grupper av elever som du undervisar	Enskilda elever som du undervisar
Mycket lättare	14	12
Lite lättare	28	35
Ingen skillnad	44	40
Lite svårare	6	6
Mycket svårare	5	5
Ingen uppfattning	3	3
Totalt	100	100

Uppföljande lärarenkät.

Endast de 82 lärare som undervisade i årskurs 4 eller 5 innan försöksverksamheten inleddes har fått frågan, varav 4 inte besvarade frågan.

Intervjuerna visar på att det finns en variation mellan försöksskolorna när det gäller i vilken mån rektorn analyserar betygsresultaten i årskurs 4 och 5. Det finns skolor där betygen i årskurs 4 används endast för lärarens dialog med eleven, men på andra har rektor lagt tid på att analysera resultaten som en del av skolans systematiska kvalitetsarbete. Dessa rektorer nämner till exempel att de studerar lärarnas betygssättning i årskurs 4 och 5 för att se om det finns några systematiska skillnader som bör följas upp närmare.

Sammanfattande iakttagelser

Vi ser sammanfattningsvis att lärare upplever att betygssättningen i viss utsträckning har lett till att de utgår mer från styrdokumentet när de planerar sin undervisning. Det är framför allt kunskapskraven som används mer. När det gäller kursplanernas syften och förmågor, det centrala innehållet eller läroplanens inledande delar upplever majoriteten av lärarna att betygssättningen inte inneburit någon skillnad.

Intervjuade lärare beskriver att de använder tid till att presentera målen för undervisningsmomenten och i vissa fall vilka delar av kunskapskraven som läraren kommer bedöma elevens kunskaper mot. Det finns lärare som menar att deras undervisning inte påverkats eftersom de sedan tidigare har arbetat på detta sätt.

Vissa lärare upplever att de genomför fler prov och examinationstillfällen, men de utgör inte en majoritet. I intervjuerna beskriver lärare att de lägger mer vikt vid att samla in underlag under terminen eftersom det är viktigt att ha ett bra underlag för sin bedömning, så att betygen är rättvisande. Lärare upplever också att de sedan de börjat sätta betyg behöver säkra att de täckt in kunskapskraven i sin undervisning. Några av dessa lärare lyfter att de upplever det som problematiskt eftersom de menar att de skiftat fokus från förmågor till kunskapskrav. En annan konsekvens för undervisningen som beskrivs i Skolverkets intervjuer är att lärare upplever att vikten av att samla in ett bra underlag för betygsättningen gör att friheten att själv lägga upp undervisningen påverkas negativt.

Avslutningsvis upplever knappt hälften av lärarna att betygsättningen har gjort det lättare att utvärdera hur deras undervisning har fungerat. Intervjuerna visar att det finns en variation mellan försöksskolorna när det gäller i vilken mån rektorn analyserar betygsresultaten i årskurs 4 och 5 och använder dem som ett verktyg i det systematiska kvalitetsarbetet på skolan.

Kommunikation om kunskapsutveckling och betyg

I det här avsnittet tar vi upp hur lärare upplever att betygen har påverkat kommunikationen med elever och vårdnadshavare om elevernas kunskapsutveckling. Vi beskriver även på vilka sätt försöksskolorna kommunicerar betygen till eleverna. Slutligen tar vi upp i vilken grad elever upplever att de vet hur de ligger till kunskapsmässigt och vad de kan förbättra.

En majoritet använder matriser – såväl innan som under försöksverksamheten

I den uppföljande lärarenkäten frågar vi lärarna hur de, utöver betyg, informerar eleverna om deras kunskapsutveckling. Nästan 90 procent av lärarna uppger att de använder matriser för att informera eleverna om deras kunskapsutveckling. Tre fjärdedelar svarar att de använder utvecklingssamtal och 70 procent att de använder annan muntlig kommunikation (Tabell 14). Av enkätsvaren framgår inte vilken slags matriser som lärarna avser. I intervjuer, både Skolverkets och i forskarstudien, framgår inte heller alltid vilka typer av matriser som lärarna använder. Vissa nämner uttryckligen att de använder de kunskapskravsmatriser som finns i de digitala verktygen men det förekommer också att lärare hänvisar till lärandematriser som utgår från specifika uppgifter.⁶¹

⁶¹ Löfgren m.fl. (2021), s. 65.

Tabell 14. Hur informerar du dina elever som får betyg i årskurs 4 och 5 om deras kunskapsutveckling (utöver att de får ta del av sitt betyg)?

Svar i lärarenkät	Procent
Matriser som beskriver elevens kunskaper	88
Annan skriftlig kommunikation	58
Utvecklingssamtal	75
Annan muntlig kommunikation	70
Annat	3

Uppföljande lärarenkät.

Totalt har 98 lärare fått frågan, varav 3 inte besvarade frågan. Flera svarsalternativ kan anges så andelarna summerar till mer än 100 procent.

Vi har också frågat lärarna hur de informerade eleverna om deras kunskapsutveckling innan försöksverksamheten. Nästan alla lärare som svarar att de använder matriser för att informera eleverna om deras kunskapsutveckling svarar att matriser använts som kommunikationsmedel både innan och under försöksverksamheten. Att använda annan skriftlig kommunikation eller muntlig kommunikation verkar totalt sett ha blivit något vanligare efter att försöksverksamheten inleddes (Tabell 15).

Tabell 15. Jämförelse mellan hur lärare svarar att de informerar eleverna om deras kunskapsutveckling innan och under försöksverksamheten (Andel svarande i procent)

Svar i lärarenkät	Matriser som beskriver elevens kunskaper	Annan skriftlig kommunikation	Utvecklingssamtal	Annan muntlig kommunikation
Innan och efter	90	65	75	61
Enbart innan	1	12	9	5
Enbart efter	8	24	16	34
Totalt	100	100	100	100
<i>Antal som använt/använder</i>	71	51	67	59

Uppföljande lärarenkät.

Svaren på två frågor har jämförts: *Hur informerade du dina elever om deras kunskapsutveckling innan ni på skolan började sätta betyg i årskurs 4 och 5 (utöver att ge omdömen om elevens kunskaper i den individuella utvecklingsplanen)* samt *Hur informerar du dina elever som får betyg i årskurs 4 och 5 om deras kunskapsutveckling (utöver att de får ta del av sitt betyg)?*

Enbart de lärare som besvarat båda frågorna ingår i tabellen. Andelarna baseras på de lärare som har svarat att de använder och/eller använt respektive sätt att informera.

I våra intervjuer finns det rektorer och lärare som menar att betygsättningen från årskurs 4 inte inneburit någon förändring när det gäller på vilket sätt de kommunicerar med eleverna. Men andra lyfter exempel på förändringar. Några lärare och rektorer beskriver att de, i och med försöksverksamheten, har börjat använda matriser och tala om kunskapskraven för att beskriva för elever i årskurs 4 och 5 hur deras kunskapsutveckling ser ut. Nedanstående citat från en lärare

respektive en rektor illustrerar hur de börjat kommunicera mer utifrån matriser och kunskapskrav med eleverna:

Jag tror att det vi kanske gjort annorlunda, i alla fall i mitt arbetslag det är att redan från starten i fyran så blev vi ännu tydligare med att gå igenom matriser och visa elever kunskapskrav och det har vi också börjat göra, eftersom det är skarpt läge så visar vi dem elevexempel. Det här... Jag tror att vi har blivit tydligare i vad vi förväntar oss av er. Här är en uppgift på E-nivå, här är en uppgift på C-nivå, här är en uppgift på A-nivå. Och vi jobbar hela tiden med att utveckla det. Vi pratar om att vi ska ha en bank med elevexempel. Vi är inte riktigt där, men det är vårt mål. Så jag tror att vi har blivit tydligare.

Vad jag tror att det här med betyg i fyran och femman har gjort är att vi börjar prata med barnen betydligt tidigare om vilka kunskapskrav... det här måste du kunna uppnå... Och det tycker jag har blivit en positiv utveckling, att det är mer fokus på kunskapskraven, i stället för att barnen fick hem... men bara alla lärares kommentarer, vad de behöver utveckla.

I forskarstudien beskrivs hur lärare på försöksskolorna i och med att de börjat sätta betyg behöver ta ställning till om elever ska få betyg på enskilda uppgifter och prov eller inte. Forskarna beskriver att lärare gör olika. En del skriver ut betyg på enskilda uppgifter och prov, andra markerar tre olika kunskapsnivåer i matriserna och ytterligare andra skriver enbart kommentarer om hur uppgiften eller provet har gått.⁶²

En majoritet upplever att antalet återkopplingar till eleverna har ökat

Drygt 20 procent av lärarna svarar att antalet återkopplingar till elever om deras kunskaper har ökat mycket sedan de började sätta betyg i årskurs 4 och 5. Drygt 40 procent svarar att antalet återkopplingar har ökat lite. Knappt 40 procent svarar att det inte är någon skillnad jämfört med innan skolan deltog i försöksverksamheten (Tabell 16).

Tabell 16. Har betygssättningen i årskurs 4 och 5 påverkat antalet återkopplingar till elever om deras kunskaper som du gör?

Svar i lärarenkät	Procent
Ökat mycket	21
Ökat lite	41
Ingen skillnad	37
Minskat lite	0
Minskat mycket	1
Ingen uppfattning	0
Totalt	100

Uppföljande lärarenkät.

Endast de 82 lärare som undervisade i årskurs 4 eller 5 innan försöksverksamheten inleddes har fått frågan, varav 4 inte besvarade frågan.

⁶² Löfgren m.fl. (2021), s. 59.

I forskarstudien beskrivs att lärare uppger att de lägger mer tid och kraft på att kommunicera kring bedömningar med elever och vårdnadshavare efter att de börjat sätta betyg från årskurs 4. Forskarna betraktar en sådan ökad kommunikation med elever och vårdnadshavare som ett tecken på ökad fokusering på betyg och resultat. Att lärare lägger tid på att motivera satta betyg gör, enligt forskarna, att fokus på läroplanens mål och kunskapskrav på flera sätt har accentuerats ytterligare i årskurs 4 och 5 på försöksskolorna.⁶³

Hur betygen kommuniceras upplevs påverka eleverna

Lärare och rektorer som vi intervjuat beskriver att sättet som de kommunicerar med eleverna på kan påverka vilka reaktioner återkopplingen och betygen väcker hos eleverna. Det finns exempel på lärare och rektorer som lyfter att de löpande återkopplingarna som de ger eleverna om deras kunskapsutveckling ska fungera formativt och att fokus i kommunikationen ska vara på vad eleven kan och vad hen kan bli bättre på; när eleverna tar del av sina betyg ska de inte komma som en överraskning.

Flera lärare och rektorer berättar hur de avdramatiserar och tonar ned betydelsen av att eleverna ska få betyg. Lärare kan till exempel lugna eleverna genom att betona att det är kunskap som räknas och att de kommer få många tillfällen att påverka sina betyg. Det finns lärare som tar upp att deras elever är intresserade av betyg och tävlingsinriktade och att det gör det viktigt att prata med eleverna och även deras vårdnadshavare för att undvika att elever blir stressade. Så här uttrycker sig en lärare:

Det är väl möjligtvis att vi försöker avdramatisera mer än vad vi kanske behövde göra förut. Om man vet att någon förväntar sig få ett A liksom, och så vet man att du ligger på ett C. Att man mer liksom pratar om: ”Titta vad du har visat, det här är nästa steg.” Och att man gör det ännu tydligare för att på något vis motverka besvikelsen, eller jag vet inte vad man ska använda för ord, så.

Även i forskarstudien konstateras att lärare får ägna sig åt att försöka avdramatisera och mildra oönskade effekter av betyg.⁶⁴

I elevenkäterna finns exempel på elever som tar upp att lärarna har försökt minska deras stress. Två elever i årskurs 6 beskriver:

Jag tycker också att det har varit bra att lärarna har sagt att betygen är bara där för att hjälpa till och så att man kan utveckla sig inom det som det har gått sämre med.

Och våra lärare har varit väldigt noga med att säga till oss att betygen nu egentligen inte spelar någon större roll.

Lärare som vi intervjuat beskriver hur de kommunicerar att E också är ett bra betyg, inte bara de allra högsta betygsstegen. Lärarna ser det som sin uppgift att påminna eleverna om att de ska känna sig nöjda även om de inte får högre betyg:

⁶³ Löfgren m.fl. (2021), s. 57 ff och 65.

⁶⁴ Löfgren m.fl. (2021), s. 61 ff.

Och så brukar vi prata och diskutera det här, och så brukar vi trycka väldigt mycket på det här, att: ”E är ett jättebra betyg, för då har du visat att du kan.” Och vi försöker verkligen liksom grundlägga och avdramatisera det, för vi tror att mycket av ... pressen eller inte pressen, kommer ju hemifrån också, vad de säger hemma, och så där. Så att jag menar, vi kan göra en del i skolan, men sen är det otroligt viktigt hur de pratar om det hemma också.

Försöksskolorna kan själva avgöra hur de ska låta eleverna ta del av sina terminsbetyg. Flera skolor har valt att skicka betygen hem till eleverna med posten. I något fall har det uttryckligen varit riktat till vårdnadshavarna som själva ska avgöra om de över huvud taget ska föra informationen vidare till sitt barn. Skälet till att vissa skolor har valt att inte dela ut betygen i skolan i årskurs 4 och 5 är att de inte vill att eleverna ska jämföra sina betyg med andras; de vill att eleverna ska fokusera på sin egen prestation och kunskapsutveckling. Intervjuade beskriver också att de vill undvika att elever blir stressade av att jämföra sig med andra eller bli ledsna ifall de har lägre betyg än någon annan. Men alla försöksskolorna har inte gjort på samma sätt. På andra försöksskolor får eleverna i stället betygen utskrivna på papper i handen på skolavslutningen. På två av de skolorna har eleverna tillsammans med sina terminsbetyg fått ett särskilt brev som ska ge eleverna en bild av deras starka sidor som person. Brevet ska komplettera den information som eleverna får genom betygen.

Betygen upplevs göra kommunikationen med elev och vårdnadshavare tydligare

I Skolverkets lärarenkät uppger drygt hälften att betygssättningen i årskurs 4 och 5 har gjort det (lite eller mycket) lättare att förklara för eleven och elevens vårdnadshavare var elevens kunskaper befinner sig i förhållande till kunskapskraven och vad eleven kan göra för att nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling. Runt 20 procent svarar att det har blivit (lite eller mycket) svårare och runt 20 procent menar att det inte är någon skillnad. Men andelen lärare som upplever att betygen inte innebär någon skillnad när de ska förklara vad eleven kan göra för att *nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling* är något högre. Särskilt när det gäller att förklara detta för eleven (Tabell 17).

Tabell 17. Upplever du att betygssättningen i årskurs 4 och 5 har gjort det lättare eller svårare att förklara: (Andel svarande i procent)

Svar i lärarenkät	För eleven var hans kunskaper befinner sig i förhållande till kunskapskraven	För elevens vårdnadshavare var elevens kunskaper befinner sig i förhållande till kunskapskraven	För eleven vad hen kan göra för att nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling	För elevens vårdnadshavare vad eleven kan göra för att nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling
Mycket lättare	22	23	19	14
Lite lättare	38	41	33	40
Ingen skillnad	22	15	37	28
Lite svårare	9	10	5	8
Mycket svårare	10	10	6	9
Ingen uppfattning	0	0	0	1
Totalt	100	100	100	100

Uppföljande lärarenkät.

Endast de 82 lärare som undervisade i årskurs 4 eller 5 innan försöksverksamheten inleddes har fått frågorna, varav 3 respektive 4 inte besvarade frågorna.

I intervjuer och öppna enkätsvar beskriver lärare att de upplever att betygssättningen innebär att elever och vårdnadshavare får tydligare och utförligare information, något som även forskarstudiens intervjuer pekar på.⁶⁵ I Skolverkets material beskrivs flera orsaker till att lärarna anser att informationen blir tydligare med betyg. Återkopplingen upplevs bli mer differentierad genom att lärare återkopplar hur eleven ligger till i förhållande till de olika betygsstegen. Detta verkar särskilt gälla elever som når högre betyg än betyget E. Bedömningen i förhållande till kunskapskraven, E–A, upplevs också göra det enklare att se elevens progression eller vad eleverna behöver arbeta med för att utvecklas. Betygsbokstaven tar bort tvekan om att en elev inte når målen för E, och återkoppling i förhållande till kunskapskraven bedöms av vissa lärare även ge elever och vårdnadshavare en tydligare bild av vad som ligger bakom bedömningen.

Andelen elever som vet hur de ligger till är högre än andelen som vet vad de ska förbättra

Skolverket har genom enkäter frågat eleverna på försöksskolorna om de vet hur det går för dem i skolan. Drygt 70 procent av eleverna i årskurs 4 och 5, och drygt 80 procent i årskurs 6, svarar att de vet det i alla eller i de flesta ämnen. I årskurs 4 och 5 svarar drygt 60 procent att de vet vad deras lärare vill att de ska göra för att det ska gå bättre för dem i skolan i alla eller i de flesta ämnen. I årskurs 6 är andelen 55 procent. Värt att notera är att drygt var tionde elev i årskurs 6 svarar att de inte vet vad deras lärare vill att de ska göra för att det ska gå bättre för dem i något ämne. Sammanfattningsvis visar enkäterna att en högre andel svarar att de

⁶⁵ Löfgren m.fl. (2021), s. 36.

vet hur det går för dem i alla eller de flesta ämnen, än andelen som vet vad deras lärare vill att de ska göra för att de ska gå bättre för dem. Skillnaden är störst i årskurs 6 (Tabell 18).

Eleverna i årskurs 6 får också svara på om de vet ungefär vad som krävs för olika betygssteg. I enkäten svarar 70 procent att de vet det i alla eller i de flesta ämnen. Sex procent svarar att de inte vet det i något ämne.

Tabell 18. Tre frågor om eleverna vet hur det går för dem i skolan, vad de ska göra för att det ska gå bättre och vad som krävs för olika betygssteg (Andel svarande i procent)

	Vet du hur det går för dig i skolan?		Vet du vad dina lärare vill att du ska göra för att det ska gå bättre för dig i skolan?		Vet du ungefär vad som krävs för olika betygssteg (E, C, A)? ^a
	Åk 4 och 5	Åk 6	Åk 4 och 5	Åk 6	Åk 6
Ja, i alla ämnen	20	29	21	12	17
Ja, i de flesta ämnen	52	53	42	43	53
Bara i några ämnen	22	15	26	34	24
Nej, inte i något ämne	6	3	12	12	6
Total	100	100	100	100	100
Antal svar	2051	1411	2014	1384	1391
Antal svar saknas	18	6	55	33	26

Elevenkäter årskurs 4/5 och 6.

^a Frågan ställs enbart till eleverna i årskurs 6.

När eleverna i årskurs 6 med egna ord får beskriva hur det har varit att få betyg under mellanstadiet nämner flera elever att betygen gör det tydligt hur de ligger till och vad de behöver förbättra:

Jag tycker att det är skönt att få betyg så att man vet hur man ligger till. Så länge som lärarna påminner en om att betygen bara är där för att du ska kunna hålla koll.

Några elever i årskurs 4/5 och årskurs 6 beskriver att betygen är bättre än de omdömen som de fick tidigare:

Det har varit väldigt bra för att jag tycker att det är komplicerat med bara typ prickar eller färger som betyder godkänt eller inte, jag tycker helt enkelt att det har varit jättebra med betyg sen i fyran.

Det är bra för då kanske man förstår mer om man har gjort bra eller dåligt ifrån sig på prov. Och att det är bra för om man bara får omdöme (nått eller inte nått målen) då kanske man inte vet direkt vad man behöver träna eller öva mer på.

Det finns emellertid också några elever i årskurs 6 som uttrycker att de tycker att det inte har varit tydligt vad de ska göra för att utveckla sina kunskaper eller för att få ett högre betyg:

Och om man får ett lite sämre betyg tycker jag att lärarna borde förklara bättre vad man kan göra för att bättra på sig.

Jag tycker att lärarna kan vara tydligare med vad man måste göra för att höja sitt betyg.

Vissa elever i årskurs 6 tar även upp att de tycker att kunskapskraven är svåra att förstå eller att det är svårt att förstå hur betygsättningen går till.

Jag tycker också att kunskapskraven är alldeles för komplicerade, så att man inte förstår vad man ska göra hela tiden. Det hade varit bättre och enklare om de var mer anpassade för ungdomar i vår ålder.

Hur väl kommunikationen fungerar kan också speglas i hur rättvisa eleverna uppfattar att lärarnas betyg är. Bland eleverna i årskurs 6 på försöksskolorna uppfattar hälften av eleverna att de flesta av deras lärare sätter rättvisa betyg och drygt en tiondel att alla lärare gör det (Tabell 19).

Tabell 19. Hur många av dina lärare tycker du sätter rättvisa betyg?

Svar i elevenkät	Procent
Alla lärare	13
De flesta lärare	51
Ungefär hälften	17
Några få lärare	11
Inga lärare	2
Vet inte	7
Totalt	100

Elevenkät årskurs 6.

Totalt har 1417 elever fått frågan, varav 9 inte besvarade frågan.

Frågan ställdes enbart till eleverna i årskurs 6.

Sammanfattande iakttagelser

Sammanfattningsvis ser vi att en majoritet av lärarna upplever att de ökat antalet återkopplingar till eleverna. Att använda matriser som verktyg för att informera eleverna om deras kunskapsutveckling är vanligt bland lärarna på försöksskolorna och var det även innan skolorna började sätta betyg från årskurs 4. Men det finns lärare som beskriver att deltagandet i försöksverksamheten gjort att de börjat använda matriser i kommunikationen med eleverna i årskurs 4 och 5. Vissa uppger också att de sedan de börjat sätta betyg börjat tala om kunskapskraven med eleverna för att förklara för dem hur deras kunskapsutveckling ser ut.

Lärare och rektorer som vi intervjuat beskriver att sättet som de kommunicerar med eleverna om deras kunskapsutveckling kan påverka hur betygen tas emot av eleverna och att de tar hänsyn till det på olika sätt. Lärare och rektorer lyfter att de löpande återkopplingarna som de ger eleverna om deras kunskapsutveckling ska fungera formativt och att fokus i kommunikationen ska vara på vad eleven kan och vad hen kan bli bättre på; när eleverna tar del av sina betyg ska de inte komma som en överraskning.

Försöksskolorna har valt att informera eleverna om deras betyg på olika sätt. Vissa har delat ut kuvert till eleverna i skolan medan andra har valt att skicka dem hem till eleverna. Försöksskolorna har resonerat kring hur olika sätt att ge eleverna deras samlade betyg kan påverka hur mycket eleverna jämför sina betyg med andras, och hur skolan kan minska risken för att eleverna blir ledsna eller stressade i samband med att de tar del av sina betyg. Lärare och rektorer berättar hur de avdramatiserar och tonar ned betydelsen av att eleverna ska få betyg.

Lärare och rektorer upplever att betygsättningen har lett till att kommunikationen med elever och vårdnadshavare har underlättats i vissa hänseenden. Drygt hälften av lärarna uppger att betygsättningen i årskurs 4 och 5 har gjort det lättare att förklara var eleven befinner sig i förhållande till kunskapskraven och att förklara vad eleven kan göra för att nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling. Lärare beskriver att de upplever att betygsättningen innebär att elever och vårdnadshavare får tydligare och utförligare information.

Vi kan inte säga något om huruvida eleverna upplever någon förbättring eller försämring av den information de får i årskurs 4 och 5 eftersom de inte kan jämföra med hur det skulle vara om de inte fått betyg i dessa årskurser. Men vi kan ge en bild av hur de uppfattar den information som de har fått ta del. Mer än hälften av eleverna upplever att de flesta eller alla lärare sätter rättvisa betyg. En majoritet upplever att de vet hur det går för dem i alla eller i de flesta ämnen. I årskurs 6 svarar en majoritet att de vet ungefär vad som krävs för olika betygssteg i alla eller i de flesta ämnen. I öppna enkätsvar beskriver elever att de upplever att betygen gjort det tydligare hur de ligger till i sin kunskapsutveckling. Men det finns andra elever som menar att det inte varit tydligt för dem hur de ligger till och hur de kan förbättra sina resultat.

Att uppmärksamma elever med behov av stödinsatser eller utmaningar

I det här avsnittet beskriver vi hur rektorer och lärare upplever att betyg från årskurs 4 påverkat arbetet med att uppmärksamma och stödja elever med behov av stödinsatser eller utmaningar.

Enligt skollagen ska alla elever ges den ledning och stimulans de behöver i sitt lärande och i sin personliga utveckling för att, utifrån sina förutsättningar, kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Elever som till följd av en funktionsnedsättning har svårt att uppfylla de kunskapskrav som finns ska ges stöd som syftar till att så långt som möjligt motverka funktionsnedsättningens konsekvenser. Elever som lätt når de kunskapskrav som minst ska uppnås eller de kravnivåer som gäller ska ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling.⁶⁶

⁶⁶ 3 kap. 2 § skollagen (2010:800).

Om en elev är i behov av stöd, utöver den ledning och stimulans som ges inom den ordinarie undervisningen, för att kunna nå de kunskapskrav som minst ska uppnås, eller uppvisar andra svårigheter i sin skolsituation, ska eleven ges stöd i form av extra anpassningar eller särskilt stöd. Extra anpassningar är mindre ingripande insatser som i regel kan ges inom ramen för den ordinarie undervisningen. Om de extra anpassningarna inte är tillräckliga för att eleven ska kunna nå kunskapskraven ska detta anmälas till rektorn som skyndsamt ska se till att elevens behov av särskilt stöd utreds. Särskilt stöd är av mer ingripande karaktär och kan normalt inte ges inom ramen för den ordinarie undervisningen, men kan vara ett komplement till undervisningen eller ersätta den.⁶⁷ Behovet av särskilt stöd och vilka åtgärder som ska vidtas ska dokumenteras i ett åtgärdsprogram som rektorn beslutar om.⁶⁸ En elevs behov av extra anpassningar kan uppmärksammas på flera olika sätt. Till exempel inom ramen för undervisningen, utifrån uppgifter från lärare, eleven eller vårdnadshavare.⁶⁹

Betygen upplevs inte vara det huvudsakliga underlaget för att uppmärksamma elever med behov av stödinsatser

I Skolverkets enkät till lärare uppger hälften att de upplever att betygssättningen inte har inneburit någon skillnad i hur lätt eller svårt det är att identifiera elever med behov av extra anpassningar, särskilt stöd eller extra utmaningar. En tiondel av lärarna upplever att betygssättningen i årskurs 4 och 5 gjort det mycket lättare att identifiera elever med behov av extra anpassningar, särskilt stöd eller extra utmaningar och runt en tredjedel av lärarna svarar att det har blivit lite lättare (Tabell 20).

Tabell 20. Upplever du att betygssättningen i årskurs 4 och 5 har gjort det lättare eller svårare för er på skolan att identifiera elever med behov av: (Andel svarande i procent)

Svar i lärarenkät	Extra anpassningar inom ramen för undervisningen	Särskilt stöd	Extra utmaningar för att nå så långt som möjligt?
Mycket lättare	13	12	11
Lite lättare	30	32	34
Ingen skillnad	51	47	47
Lite svårare	1	3	1
Mycket svårare	1	1	1
Ingen uppfattning	4	5	5
Totalt	100	100	100

Uppföljande lärarenkät.

Endast de 82 lärare som undervisade i årskurs 4 eller 5 innan försöksverksamheten inleddes har fått frågorna, varav 4 respektive 6 inte besvarade frågorna.

⁶⁷ Skolverket (2014), 3 kap. 7 § skollagen.

⁶⁸ Skolverket (2014), 3 kap. 9 § skollagen.

⁶⁹ Skolverket (2014), 3 kap. 5 § skollagen.

I våra intervjuer beskriver rektorer och lärare att betygsättningen i sig inte bidrar till att skolan snabbare upptäcker enskilda elever i behov av extra anpassningar eller särskilt stöd i skolan. Lärare förtydligar sina resonemang med att det ofta är förhållanden i själva undervisningssituationen som fungerar som ”varningssignaler” på att elever kan ha behov av extra anpassningar eller särskilt stöd.

I våra intervjuer finns det lärare och rektorer som beskriver att de direkt på hösten i årskurs 4 arbetar för att få en överblick över kunskapsläget, främst genom övningar och test som ska kartlägga elevernas kunskaper. Utifrån det ser de vilka elever som inte har tillräckliga kunskaper när de börjar årskurs 4. Intervjuade på några försöksskolor berättar att skolan satsar, redan i förskoleklassen och i årskurs 1–3, på att fånga upp de elever som har svårigheter att hänga med kunskapsmässigt.

Enligt forskarstudien är den övergripande bilden att betygen inte har någon avgörande betydelse på försöksskolorna för att identifiera elever i behov av stödinsatser. De flesta försöksskolorna som de studerat hade redan ett system för att identifiera elever i behov av specialpedagogiskt stöd och skolorna har under tiden i försöket i stort sett arbetat som tidigare och med samma typ av resurser och hjälpmedel.⁷⁰ Dessa resultat ligger alltså i stort i linje med det som framkommer i Skolverkets intervjuer. Men bilden i Skolverkets intervjuer och enkätsvar är inte entydig då det finns några lärare och rektorer som upplever att arbetet med betygsättning bidrar till att de på ett tidigare stadium upptäcker elever med stödbehov.

I Skolverkets intervjuer berörs också elever som når godkänt men som kan utveckla sina kunskaper för att nå längre. Några rektorer och lärare har påpekat att betygen ger en tydligare bild av vilka elever som når godkänt och vilka som når något högre. Det kan vara ett underlag för att stödja elever som kommit längre i sin kunskapsutveckling att utvecklas mer. En rektor säger så här:

Alltså, det är mer tydlighet. Tidigare är det att beskriva elevernas kunskaper, vad de ... till exempel att, oftast var det: ”Nå målet”, vad betyder det? Är det att nå precis över målet, är det nå med god marginal, är det kanske nå målet, men inte utvecklas optimalt? Det är väldigt luddig formulering och då krävdes det mycket arbete och prata med varje lärare enskild och det kunde man inte få på samma sätt. Nu är ... det finns terminsbetyg så att om ett halvår vet jag exakt vilka eleverna jag måste fånga.

Vissa upplever att betygen gör att behov av stödinsatser utreds tidigare

En del av de intervjuade upplever att betyg från årskurs 4 har bidragit till att lärare, tillsammans med rektor, elevhälsa och vårdnadshavare, mer skyndsamt tar tag i arbetet med att utarbeta lämpliga stödinsatser till elever eller elevgrupper som behöver det för att uppnå godkända betyg. De upplever att skolan snabbare

⁷⁰ Löfgren m.fl. (2021), s. 101, 106.

informerar vårdnadshavare och genomför de eventuella specialpedagogiska eller andra utredningar som behövs. En lärare berättar:

Jag tycker det har förändrats ganska mycket. För framför allt att vi har varit ganska aktiva tidigt genom att se elevernas kunskaper och kanske då ta till åtgärder, framför allt i hur vi då kan mäta elevernas behov. Och är det så att de ligger på gränsen till att kanske bli underkända, så jobbar vi med det, vilket [...] upplever jag. Annars kanske vi hela tiden försökte få att: ”Ja, men de klarar sig nästa gång. De kanske klarar sig snart. Lägg inget [...]. Det kommer sen”, att man sköt fram problemet lite grann. Men nu är det ett aktuellt problem, eftersom att vi har betygen. Så att vi jobbar mycket mer, tycker jag, med feedback till föräldrarna och pratar mer med föräldrarna och pratar med barnen, så de vet var de ligger till, har koll mer på vart de är någonstans.

Vissa rektorer och lärare beskriver att skolpersonalen tidigare, innan försöksverksamheten började, ibland väntade, till exempel för att de tänkte att de berörda eleverna skulle mogna och hinna i kapp kunskapsmässigt tills dess betyg skulle sättas i årskurs 6. En lärare beskriver det så här:

Man ser vad man har sett [...] väldigt svart på vitt. Och då tror jag att det blev så att vi tidigare ... Alltså, ibland kan man tänka: ”Äh det löser sig nog, det löser sig. Det löste inte sig, fasiken också.” Där ser man ganska tydligt att: ”Nej, men han eller hon kommer behöva göra ett ... är inte godkänd i vår.” Vi har ett bra samarbete med vår speciallärare på skolan, ja, så att jag tror faktiskt att vi märker dem i fyran, femman tidigare än vad vi gjorde innan.

I forskarstudien beskriver specialpedagogisk personal på ett par av försöksskolorna att de upplever att lärare har en ökad benägenhet att vända sig till dem. De beskriver att det kan vara för att lärarna känner en ökad oro eller press kring att få alla elever godkända, men också för att elever upplever stress kopplade till betygen. På en av försöksskolorna beskriver vissa lärare att betygen innebär en tydligare information till vårdnadshavare om att en elev inte når godkända betyg och att vårdnadshavarna blir mer angelägna om att deras barn ska få stöd.⁷¹

Betygsättningen upplevs bidra till överblick och resursfördelning

Drygt hälften av lärarna som svarat på Skolverkets enkät bedömer att betygen varken gjort det lättare eller svårare att få tillgång till resurser när en elev varit i behov av extra anpassningar, särskilt stöd eller extra utmaningar. Men bland de lärare som anser att betygsättningen har spelat roll är det fler som anser att det har blivit lättare än att det försvårat (Tabell 21).

⁷¹ Löfgren m.fl. (2021), s. 37, 45, 51 och 102.

Tabell 21. Upplever du att betygssättningen i årskurs 4 och 5 har gjort det lättare eller svårare att få tillgång till resurser när en elev varit i behov av: (Andel svarande i procent)

Svar i lärarenkät	Extra anpassningar inom ramen för undervisningen	Särskilt stöd	Extra utmaningar för att nå så långt som möjligt?
Mycket lättare	6	6	5
Lite lättare	24	22	18
Ingen skillnad	56	58	65
Lite svårare	3	5	4
Mycket svårare	6	5	4
Ingen uppfattning	4	4	4
Totalt	100	100	100

Uppföljande lärarenkät.

Endast de 82 lärare som undervisade i årskurs 4 eller 5 innan försöksverksamheten inleddes har fått frågan, varav 4 inte besvarade frågan.

Några intervjuade rektorer och lärare framhåller att skolans betygsstatistik, som under försöksverksamheten även innefattat årskurs 4 och 5, gjort det enklare att se eventuella mönster i kunskapsresultaten för specifika elevgrupper, årskurser och klasser, både ämnesvis och över tid. Vissa av de vi har intervjuat anser därför att betygen förbättrar skolans underlag för strategiska beslut såsom att prioritera och fördela resurser till bland annat extra anpassningar och särskilt stöd. Även i forskarstudien nämner rektorer att de upplever att betygssättningen gett dem en bättre uppfattning och kontroll av hur eleverna ligger till kunskapsmässigt och även hur lärarna arbetar för att eleverna ska nå godkända betyg. Rektorer beskriver att betygen är mer standardiserade än de tidigare omdömena och därför lättare att jämföra. De upplever även att lärarna uttrycker elevens svårigheter tydligare vilket underlättar för rektorerna att ställa krav på lärarna och att fördela resurser på ett mer effektivt sätt.⁷²

Sammanfattande iakttagelser

Sammanfattningsvis ser vi att runt hälften av lärarna upplever att betygssättningen inte har gjort det lättare att identifiera eller få tillgång till resurser när en elev är i behov av stödinsatser eller utmaningar. Lärare beskriver att de framför allt uppmärksammar dessa elever på andra sätt i undervisningen. Men en del lärare upplever att arbetet har blivit lite lättare. Det finns lärare som beskriver att betygen lett till att stödbehoven hos elever som riskerar att inte nå godkända betyg tas på större allvar och utreds mer skyndsamt. En del rektorer beskriver också att betygen ger dem en bättre överblick och att det kan underlätta prioriteringar och resursfördelning.

⁷² Löfgren m.fl. (2021), s. 99 och 115 f.

Elevernas ansträngning, intresse och stress

I det här kapitlet ger vi en bild av hur rektorer, lärare och eleverna själva upplever att betyg från årskurs 4 påverkar eleverna på försöksskolorna. Vi fokuserar på upplevelser av hur betygen påverkar elevernas ansträngningar i skolan, deras intresse för att lära sig mer och deras stressnivå. Vi redovisar också resultat som kan belysa om det finns några upplevda skillnader mellan hur låg- och högpresterande elever påverkas.

Ansträngning och intresse för att lära

Vi har frågat lärare och elever hur de upplever att betygen från årskurs 4 har påverkat elevernas ansträngning i skolan och deras intresse för att lära sig mer i skolan.

Majoritet upplever att betyg får eleverna att anstränga sig mer

I Skolverkets uppföljande lärarenkät svarar en majoritet att de upplever att eleverna anstränger sig mer sedan skolorna börjat sätta betyg från årskurs 4. Nästan en tredjedel menar att elevernas ansträngning har ökat mycket. Drygt 20 procent uppger dock att det inte är någon skillnad (Tabell 22).

Tabell 22. Hur upplever du att betygen i årskurs 4 och 5 påverkat dina elever generellt sett vad gäller deras ansträngning för att förbättra sina skolresultat?

Svar i lärarenkät	Procent
Ökat mycket	30
Ökat lite	43
Ingen skillnad	22
Minskat lite	3
Minskat mycket	0
Ingen uppfattning	3
Totalt	100

Uppföljande lärarenkät.

Endast de 82 lärare som undervisade i årskurs 4 eller 5 innan försöksverksamheten inleddes har fått frågan., varav 5 inte besvarade frågan.

Lärare som vi intervjuat beskriver att betygen har gjort elever mer målinriktade och att eleverna har börjat ta mer eget ansvar för sitt lärande än tidigare. Det visar elever bland annat genom att vilja prata med sina lärare om vad de ska göra för att utveckla sina kunskaper och få ett högre betyg.

Lärare beskriver att eftersom betygen har fler steg än de omdömen som man använde innan försöksverksamheten, blir det tydligt för eleverna när de ligger nära nästa kunskapsnivå och att det är eleverna själva som styr över om de når dit eller inte. En del lärare menar att detta gör eleverna motiverade att anstränga sig ytterligare. Även i öppna enkätsvar finns det lärare som beskriver att de upplever att elever blir mer motiverade eftersom betygen gör det tydligt för dem var de befinner sig kunskapsmässigt, att de ser sin progression och får ett tydligare mål att sträva mot.

I intervjuerna finns det lärare som beskriver att vissa elever som tidigare inte tagit skolan på allvar anstränger sig mer när de får betyg. Så här beskriver en lärare det:

Lärare 1: Eleverna är mer engagerade. När de inte hade betyg så var de inte lika engagerade, men nu är de engagerade. Då syns det tydligare vilka är svaga och vilka är bara lata. Det finns mer bevis på det, om man säger så. Jag vet inte, det är vad jag känner.

Lärare 2: Så märker ni redan skillnad på...

Lärare 1: Oh, ja, hos mig är det stor skillnad. Jag hade en klass på... Jag hade ungefär sex stycken som hade svårt. Så fort de fick reda på att de skulle få betyg satte de i gång att jobba. Så det visade sig att de var lata mer än svaga elever. Så...

I våra intervjuer beskriver lärare också att betyg fungerar som morot för de högpresterande eleverna som går på deras skola. Även i lärarenkätternas öppna svar finns beskrivningar av att redan studiemotiverade elever anstränger sig ännu mer när de får ett kvitto på sina kunskaper.

Lärare uttrycker i intervjuerna att betygen har tydliggjort för många elever att all visad kunskap kan vara relevant för betyget och att de därmed måste anstränga sig och kämpa på, under alla skoldagar och i alla skolämnena. En lärare berättar:

[...] Fast nu har mina elever här då lärt sig att i princip allting du gör bedöms på något sätt. Så förr så var det så här om det ... ja, typ något litet läxprov på glosor i engelska så: "Ska man få betyg på det här? Ska man få betyg på det här?" "Ja, man bedömer allting som man gör i skolan. Så det ska vara ... det är inte så att man ska vara bra en dag och strunta i det alla andra dagar. Det går inte." Så det är de medvetna om.

I våra intervjuer och enkäter finns också beskrivningar av att den ökade medvetenheten hos eleverna om att deras kunskaper betygssätts riskerar att öka elevernas stressnivå, vilket vi återkommer till i nästa avsnitt. Det finns rektorer och lärare som beskriver att det för vissa elever går en tunn linje mellan när betyg fungerar motiverande och när de stressar eleven. De beskriver att lärarna behöver hantera det när de undervisar eller återkopplar till eleverna. Vissa lärare upplever att det blivit viktigare att tala om för eleverna när de blir bedömda och inte. Så här beskriver en lärare hur elever påverkas på olika sätt:

Mm, jag upplever att det är väldigt olika. Vissa elever, ja, precis, de sporras av det. Ser det lite som en tävling och en utmaning, och andra är ganska obrydda. Spelar inte så stor roll vad de har, och så finns det några som, ja, tar det väldigt hårt.

Vi har även frågat eleverna i årskurs 6 på vilket sätt betygen påverkar hur mycket de anstränger sig i skolan. Tre femtedelar, 60 procent, bedömer att betygen får dem att anstränga sig mer (Tabell 23).

Tabell 23. På vilket sätt påverkar betygen hur mycket du anstränger dig i skolan?

Svar i elevenkät	Procent
De får mig att anstränga mig mer	60
De påverkar inte hur mycket jag anstränger mig	25
De får mig att anstränga mig mindre	3
Vet inte	13
Totalt	100

Elevenkät årskurs 6.

Totalt har 1417 elever fått frågan, varav 19 inte besvarade frågan.

I kommentarer i enkäten beskriver elever att betygen gör att de blir mer motiverade och att de anstränger sig mer. Några förklarar att det beror på att skolarbetet känns viktigare och mer på allvar när de får betyg, men också på att det är lättare att se hur de presterar i olika ämnen och vad de kan förbättra. Tre elever i årskurs 6 skriver så här:

Jag kan lättare se hur bra jag är på olika ämnen och då har det fått mig att vilja prestera bättre.

När man inte har betyg så bryr man sig inte lika mycket

Jag tycker att det har varit jättebra för att det är ett sätt för mig att veta ungefär vart jag ligger i ett ämne och vad jag ska öva på.

Det finns också elever som beskriver att de har höjt sina betyg eftersom betygen gjorde att de såg att de behöver anstränga sig mer. Så här beskriver en elev i årskurs 6 det:

Det var väldigt bra för att jag fick väldigt dåliga betyg i början, då ansträngde jag mer och fick bättre betyg snabbare.

Även i de elevintervjuer som gjorts inom forskarstudien berättar elever att betygen gör det tydligare vad de behöver förbättra och att de känner en ökad press att prestera när de får betyg.⁷³

Finns resultat som indikerar att lågpresterande elevers ansträngning inte ökar

Det är inte alla elever som svarar att betygen får dem att anstränga sig mer. En fjärdedel av eleverna svarar att betygen inte påverkar hur mycket de anstränger sig i skolan (se Tabell 23 ovan). När vi jämför hur eleverna svarar på andra frågor i enkäten ser vi att de elever som tycker att de har svårt att lära sig nya saker i skolan, eller som anser att de inte är duktiga i matematik eller svenska, i mindre

⁷³ Löfgren m.fl. (2021), s. 80 ff.

utsträckning svarar att betygen får dem att anstränga sig mer i skolan. En knapp tredjedel av de elever som anger att de har mycket svårt att lära sig nya saker i skolan svarar att betygen får dem att anstränga sig mer medan andelen bland de elever som svarar att de har mycket lätt att lära sig nya saker är drygt 70 procent (Tabell 24 och tabeller i Bilaga 2).

Tabell 24. Korstabell mellan på vilket sätt betygen påverkar elevens ansträngning och hur lätt eller svårt eleven har för att lära sig nya saker i skolan (Andel svarande i procent)

På vilket sätt påverkar betygen hur mycket du anstränger dig i skolan?	Hur lätt eller svårt har du för att lära dig nya saker i skolan?					
	Mycket lätt	Ganska lätt	Varken lätt eller svårt	Ganska svårt	Mycket svårt	Vet inte
De får mig att anstränga mig mer	73	67	54	45	29	30
De påverkar inte hur mycket jag anstränger mig	19	22	28	27	34	23
De får mig att anstränga mig mindre	2	2	3	10	11	0
Vet inte	6	9	15	18	26	47
Totalt	100	100	100	100	100	100
Antal svar	218	550	411	135	38	30

Elevenkät årskurs 6.

Det förekommer att lärare och rektorer, i våra intervjuer och i öppna enkätsvar, uttrycker en oro för att tidiga betyg kommer att påverka elever med svårigheter i skolan negativt. Lärare beskriver i intervjuerna att elever med olika svårigheter i skolan ofta kämpar hårt och anstränger sig för att klara skolan. Eftersom de redan kämpar hårt, blir låga betyg ingen motivationshöjare utan en påminnelse om att det inte spelar någon roll att de anstränger sig, de når i alla fall aldrig de högre betygen.

Lärare beskriver att elever i årskurs 4, på grund av sin låga ålder, kan ha svårt att skilja på prestation och person samt att de upplever att unga elever jämför sig mer med varandra än äldre. De upplever att betygen därför kan leda till att lågpresterande elever får en negativ självbild och ett dåligt självförtroende. I våra intervjuer uttrycker lärare att de inte tycker att den elevgruppen bör få den påminnelsen eller ”stämpeln” redan från årskurs 4. Så här beskriver en rektor skillnaden mellan hur hög- och lågpresterande elever kan påverkas:

Jag tror att de starka eleverna kommer att påverkas mest positivt. Att de kommer att pusha upp sig till A för att de vet att de kan och de vet vad som ska göras. De kommer att utvecklas. Sen tror jag att mellangruppen också kommer att flyttas uppåt. Men det som jag tror kommer att bli svårast, och det ska man hantera med omsorg, det är eleverna som kanske har svårt. Delvis för att inte spika fast, att du får E bara, eller F. Men att visa dem vägen, att de också kan utvecklas. Och jag ser att på högstadiet lyckas vi ganska bra för alla de som kanske börjar med E ändå kämpar sig upp till kanske ett C-betyg. Om de verkligen, verkligen kämpar. Och de är jätteduktiga när de får det här betyget. Så det är det bästa som händer. Men med mindre barn måste man vara med omsorg. För att inte pusha för hårt när

det inte finns förutsättningar. Så att optimera, för starka barn fungerar det alltid bra för att de har förutsättningar. Men eleverna som kanske har stora svårigheter till exempel, det kanske inte finns förutsättningar. Så att det inte sätts dumstrut på dem ”du kommer aldrig att nå dit”. Men att ändå ha höga men realistiska förväntningar.

Det förekommer också att personer vi intervjuat lyfter att tidiga betyg kan bidra till att vissa elever utvecklar en motvilja mot att gå i skolan. En lärare uttrycker sig så här:

Ja, och det finns alltid många skäl till varför man blir hemmasittare, men någonstans är det något man inte orkar med, och om man då redan i årskurs 4 och eventuellt har någon ... ja, någon diagnos eller någon annan funktionsnedsättning, så blir man stämplad en gång till: ”Inte nog med att jag har ADHD. Jag är knappt godkänd i matte eller i idrott eller ...” Ja, du bara [pruttar med munnen].

Liknande resonemang om att betyg kan vara negativt för lågpresterande elevers motivation och självförtroende tas också upp av intervjuade i forskarstudien. Där beskriver respondenter att de upplever att betygen är mer definitiva och stämplande än de omdömen som elever fick tidigare.⁷⁴

I de öppna svaren i våra elevenkäter beskriver några elever hur betygen påverkar deras självförtroende negativt. Så här beskriver två elever i årskurs 6 hur de upplever att betyg påverkar dem:

Jag tycker det har varit jobbigt att ha betyg, det är inte så kul med att se vilka ämnen du är bra och dålig på och det tar ner ditt självförtroende och får dig att må ganska dåligt när man är så ung.

Det är riktigt jobbigt eftersom att man alltid tänker att om man inte får minst ett C eller ett B i betyg, så är man inte duktig. Man tror även att man själv är eller att andra tycker att man är dum/osmart om man inte får höga betyg. Jag tycker inte att man borde ha betyg i grundskolan över huvud taget för att det är så himla stressigt och jobbigt att alltid tro att man underpresterar och att man kommer att underprestera i hela sitt liv. Det är inte många som tror det men man tänker faktiskt riktigt mycket på sin framtid när man går i mellanstadiet, så jag tycker inte alls att det är bra.

I forskarstudien nämns att en tänkbar konsekvens av att införa betyg från årskurs 4 är att elever får ett ökat ansvar för sina egna prestationer. Eftersom lågpresterande elever, enligt studiens intervjuer, i större utsträckning tenderar att sakna tydliga strategier för att reglera sitt lärande kan betygen bidra till ökade skillnader mellan låg- och högpresterande elever.⁷⁵ I Skolverkets elevenkäter finns resultat som pekar i en liknande riktning. Andelen elever som svarar att de vet vad deras lärare vill att de ska göra för att det ska gå bättre för dem i skolan är lägre bland elever som anser att de har svårt för att lära sig nya saker och som anser att de inte är duktiga i svenska eller matematik. Vi ser också att dessa elever i mindre utsträckning anstränger sig på grund av betygen och att de känner sig mer stressade av betygen (se tabeller i Bilaga 2).

⁷⁴ Löfgren m.fl. (2021), s. 101 ff.

⁷⁵ Löfgren m.fl. (2021), s. 118.

Elevernas intresse för att lära upplevs inte öka i lika stor utsträckning

Lärarna har i enkäten kunnat ge sin bild av hur de upplever att betygen har påverkat elevernas intresse för att lära sig mer i deras ämnen. En tiondel av lärarna svarar att de upplever att elevernas intresse har ökat mycket och knappt 40 procent att intresset har ökat lite. Två femtedelar, 40 procent, svarar att det inte är någon skillnad och sex procent svarar att intresset har minskat (Tabell 25). Om man jämför andelen lärare som upplever att betygen har ökat elevers ämnesintresse med andelen som upplever att betygen har ökat elevernas ansträngning så är det fler lärare som uppger att eleverna har ökat sin ansträngning än sitt ämnesintresse.

Tabell 25. Hur upplever du att betygen i årskurs 4 och 5 påverkat dina elever generellt sett vad gäller deras intresse av att lära sig mer i ditt/dina ämnen?

Svar i lärarenkät	Procent
Ökat mycket	10
Ökat lite	38
Ingen skillnad	40
Minskat lite	5
Minskat mycket	1
Ingen uppfattning	5
Totalt	100

Uppföljande lärarenkät.

Endast de 82 lärare som undervisade i årskurs 4 eller 5 innan försöksverksamheten inleddes har fått frågan, varav 5 inte besvarade frågan.

I de öppna svaren i lärarenkäterna beskriver en del lärare att de anser att betygen får för stort fokus bland eleverna och att eleverna bara bryr sig om och anstränger sig för det som ska bedömas. De upplever att lärande, kunskap och ämnet därmed får mindre betydelse. Några beskriver att elevernas och vårdnadshavarnas strävan efter att eleven ska få höga betyg tar bort fokus från den formativa bedömningen, elevens kunskap och lärande samt hur eleven kan utveckla sina kunskaper. Genom att bara fokusera på själva betyget missar de, enligt respondenterna, de nyanser som finns i matriserna och omdömena. En del lärare beskriver att betygen tar bort glädjen, lusten och kreativiteten hos eleverna, särskilt i praktisk-estetiska ämnen. Även i forskarstudien resonerar forskarna kring att det finns en risk att betygen kan få för stort fokus och att andra värden, som att det ska vara roligt och intressant att lära sig, inte får lika stort fokus.⁷⁶

I öppna svar i enkäten till elever i årskurs 6 funderar en elev kring skillnaden mellan att studera för kunskap och för betyg och en elev kring att det inte blir lika roligt att lära sig med betyg:

⁷⁶ Löfgren m.fl. (2021), s. 117.

Detta har inte varit ett så stort problem för mig eftersom jag pluggar och lär mig både för betygen, men mest för kunskapen eftersom att jag tycker att kunskap väger tyngre än betyg. Vissa kanske bara pluggar för betygen och då lär man sig inte på samma sätt. Det kan också orsaka onödiga mängder av stress för små barn (de som går i 5:an och 4:an är ju inte ens tonåringar). Jag vet inte riktigt hur jag ska formulera detta men jag tycker att det har varit bra eftersom att det har gett oss "experience". Men det har orsakat onödig stress och vissa kanske bara pluggar för betyget inte kunskapen.

Det har varit stressande för mig. Det har känts som om jag bara lär för betyg och inte för att det är roligt att lära. Jag känner att man inte får misslyckas. Lärarna hotar med att sänka betyg om man inte gör vad de säger.

Vissa rektorer och lärare menar att betygen inte innebär någon större skillnad för eleverna

Det finns emellertid också vissa rektorer och lärare som beskriver att de upplever att eleverna inte verkar ha berörts nämnvärt av att få betyg och att eleverna inte verkar tycka att det skiljer sig från att få skriftliga omdömen. En rektor beskriver:

Intervjuare: Ja, och hur har eleverna reagerat på det [att få sina terminsbetyg på avslutningsdagen], öppnar de papperna i skolan och börjar prata om betygen eller hur blir stämningen?

Rektor: Nej, jag kan inte se att de gör det faktiskt. De pratar inte mycket om betygen. De gör inte det. Och jag vet faktiskt inte varför. Jag vet inte om det är positivt eller negativt, men jag tycker att det känns positivt, att man har tillåtande klimat, om det då är en elev som har F, att kamraterna vet om att den har lite besvärligt i det ämnet eller vid det tillfället eller vad det kan vara.

Lärare och rektorer pekar på att elevers "obryddhet" hänger samman med att skolan tillämpar samma formativt inriktade bedömningspraktik som tidigare.

Det finns också elever som i elevenkäterna tar upp att de inte ser så stor skillnad mellan att få betyg och omdömen. En elev i årskurs 6 uttrycker sig så här:

Har inte spelat så stor roll eftersom vi konstant får feedback och reda på hur vi ligger till så gör betygen inte så stor skillnad.

Sammanfattande iakttagelser

Sammanfattningsvis upplever majoriteten av både lärarna och eleverna att betygen får eleverna att anstränga sig mer i skolan. Förklaringar som ges till detta av lärare och elever är att betygen gör det tydligare på vilken nivå elevens kunskaper är och att eleverna tar skolan mer på allvar när de ges betyg. Elever som anser att de har svårt att lära sig nya saker i skolan uppger i lägre grad att betygen får dem att anstränga sig mer. Både bland lärare och elever finns uppfattningen att låga betyg kan vara negativt för självbilden och motivationen hos lågpresterande elever.

Nästan hälften av lärarna upplever att elevernas intresse att lära sig mer har ökat sedan de började få betyg. Det är en lägre andel än de som anser att elevernas ansträngning har ökat. I våra intervjuer och öppna enkätsvar uttrycker vissa att de

ser en risk att betygen och det som ska bedömas får för stort fokus framför kunskap och lusten att lära sig.

Stress

En nackdel som kan uppstå när betyg införs i årskurs 4 och 5 är att elevernas oro och stress ökar i de årskurserna. I det här avsnittet tar vi upp vilken betydelse lärare och elever upplever att betygen har för elevernas stress.

Krav från lärare, vårdnadshavare och eleverna själva

Elever kan uppleva att de har olika höga krav på sig från lärare, vårdnadshavare eller på sig själva. Om de upplever att kraven är för höga kan det utgöra en riskfaktor för stress.

En del elever tycker att vårdnadshavare, lärare men framför allt de själva ställer för höga krav

Vi frågar eleverna i enkäterna om hur höga krav de tycker att lärare, föräldrar och de själva ställer på dem i skolan. När eleverna går i årskurs 4 och 5 svarar var tionde att de anser att lärare och föräldrar ställer för höga krav och 22 procent att de själva ställer för höga krav. När eleverna går i årskurs 6 anger fler elever att kraven är för höga, särskilt kraven som de själva ställer. Då anger drygt 40 procent att de ställer för höga krav på sig själva och andelen som anser att lärare och föräldrar ställer för höga krav är runt 20 procent (Tabell 26).⁷⁷

Tabell 26. Hur höga krav tycker du att olika personer ställer på dig (när det gäller hur det går för dig) i skolan? (Andel svarande i procent)

	Dina lärare		Dina föräldrar		Du själv	
	Åk 4/5	Åk 6	Åk 4/5	Åk 6	Åk 4/5	Åk 6
För låga	5	5	3	4	5	10
Lagom	69	64	70	67	56	35
För höga	10	18	11	21	22	41
Vet inte	16	13	16	9	18	14
Totalt	100	100	100	100	100	100
Antal svar	2045	1395	2014	1394	2017	1393
Antal svar saknas	24	22	55	23	52	24

Elevenkäter årskurs 4/5 och årskurs 6. Tillägget inom parentes ställdes i frågan till eleverna i årskurs 6.

Lärare berättar att vårdnadshavares krav stressar många elever

I de två lärarenkätornas öppna frågor beskriver en del lärare att eleverna, men framför allt vårdnadshavarna, har höga krav på elevernas prestationer. Vissa

⁷⁷ När eleverna går i årskurs 6 är frågan något annorlunda formulerad. Följande kursiverade ord finns som tillägg i frågeformuleringen i årskurs 6: "Hur höga krav tycker du att olika personer ställer på dig när det gäller hur det går för dig i skolan?".

lärare lyfter att det framför allt är vårdnadshavarnas höga krav som skapar elevernas stress över betyg.

Lärare och rektorer som vi intervjuat berättar hur vårdnadshavare förväntar sig att deras barn tar stort ansvar för sitt skolarbete, presterar bra på prov och får höga betyg. En rektor beskriver:

Det som vi kan se nu, efter en tid, några månader, är att pressen snarare kommer från föräldrarna. Speciellt med internationella föräldrar som tycker att det måste vara A-betyg, men vi säger E – det är godkänt, bra gjort. [...]. För det här med föräldrarna, man blir ledsen när man har ett barn som kämpar och kämpar och precis klarar ett E, så undrar föräldrarna varför det inte är ett A. Man vill nästan fråga vilket planet de kommer ifrån. De har fått så mycket information under årets gång att det inte kan komma som en chock för dem.

Det finns exempel i våra intervjuer på att vårdnadshavare öppet, inför sitt barn och läraren, visar sitt missnöje med betygsättningen. En lärare berättar:

[...] sitter barnet bredvid eller står och lyssnar på en uppriven mamma, som tycker att det är fruktansvärt att barnet har E i de flesta ämnena, och går i fyran. Det är jättehemskt verkligen.

Elevernas upplevelse av stress

Vi har frågat eleverna på försöksskolorna hur ofta de känner sig stressade i skolan, på grund av läxor eller på grund av prov. En högre andel av eleverna i årskurs 6 än i årskurs 4 och 5 uppger att de ofta är stressade (se Tabell 40 i Bilaga 2). De elever som beskriver sig som stressade i skolan har med egna ord kunnat beskriva varför de känner sig stressade. Nästan alla elever som utnyttjat den möjligheten i årskurs 6, och knappt hälften av eleverna i årskurs 4 och 5, beskriver att de blir stressade av prov, nationella prov, inlämningsuppgifter eller läxor. Men eleverna beskriver även andra saker i skolan som gör dem stressade. En del elever nämner till exempel att de känner sig stressade av betygen eller av att de har svårigheter i skolan. En del beskriver även att stressen får konsekvenser för deras välmående och livet utanför skolan.

En femtedel av eleverna i årskurs 6 känner sig stressade av betyg varje dag

När eleverna i årskurs 4 eller 5 får ange hur de känner inför att få sina första betyg svarar en fjärdedel av dem att det känns stressigt. När vi frågar eleverna i årskurs 6 hur ofta de känner sig stressade av betyg svarar en femtedel att de känner sig stressade varje dag och ytterligare en femtedel att de känner sig stressade en eller flera gånger i veckan.

Tabell 27. Hur ofta känner du dig stressad på grund av betyg?

Svar i elevenkät	Procent
Varje dag	20
En eller flera gånger i veckan	19
En eller flera gånger i månaden	22
Mer sällan	23
Aldrig	13
Vet inte	4
Totalt	100

Elevenkät årskurs 6.

Totalt har 1417 elever fått frågan, varav 22 inte besvarade frågan.

När eleverna med egna ord får beskriva hur det har varit att få betyg i mellanstadiet är stress en vanlig nackdel som nämns i svaren. Två elever i årskurs 6 skriver så här:

Jag tycker de har varit stressigt att få betyg så tidigt. För då känns de som att man måste prestera på toppen hela tiden och de är nästan omöjligt.

Jag har tyckt att det har blivit väldigt stressigt, och jag tycker inte att små barn/unga barn ska gå igenom all den stressen. För att ibland mår jag så pass dåligt att typ inte vill göra något utan bara sjunka rakt ner i jorden för att jag mår så dåligt (är 13 år) och jag tycker inte att mindre barn ska gå igenom det. Men jag tycker heller inte att dom har så mycket koll om vad de kan göra för att förbättra sig m.m.

Vissa elever beskriver att betygsstressen påverkat deras psykiska hälsa negativt. En elev i årskurs 6 skriver:

För mig personligen har det varit hemskt, jag satte under de två åren jag haft betyg så hög press på mig själv att jag inte kunde sova på nätterna och eventuellt behövde prata med skolkuratorn. Det slog hårt på min mentala hälsa och det tog länge för mig att sluta känna så, jag behövde hjälp att mogna inom det spektrumet. Jag fick hjälpen och det går nu bättre, men jag kommer aldrig få tillbaka de 2 åren som jag förlorade. Jag var ledsen allt för ofta och jag vågade egentligen inte berätta för någon vuxen förrän sista terminen i femman.

Eleverna anger olika anledningar till att de blir stressade av betygen

I öppna enkätsvar beskriver elever i årskurs 6 olika anledningar till att de känner sig stressade av att få betyg. Några av dem beskriver att det är viktigt för dem att få höga betyg. Så här uttrycker en elev i årskurs 6 det:

Det som gör mig stressad är förmodligen med betygen, man vill ju få så höga betyg som möjligt och då gäller det att prestera bra på i princip allt.

Andra elever beskriver i stället att de känner en oro och stress över att betyget ska sänkas och några att de är rädda att få underkänt och behöva gå om en årskurs. En elev i årskurs 6 skriver:

Att jag inte ska klara ett prov eller att jag ska få ett F i nåt ämne och att jag kanske får börja om en klass.

Några elever, både i årskurs 4 och 5 samt i årskurs 6, tar upp att de är stressade för att de upplever att allt de gör i skolan påverkar deras betyg. Det medför en press på att ständigt prestera bra och att inte göra fel. En elev i årskurs 4/5 uttrycker det så här:

Det som gör mig stressad är att alltid hålla mina betyg på en hög nivå eftersom jag alltid satsar på A som jag ofta når men allt innan och allt svårt jobb stressar mig. Det stressar mig också att när man gör något kul så börjar man tänka "Oj jag har 5 läxor hemma som behöver bli klara". Det känns också jobbigt när man inte når A och kanske får B på något man har jobbat hårt för.

Och en elev i årskurs 6 beskriver det så här:

Mycket skolarbete och läxor. Tanken att läraren betygsätter mig hela tiden.

En liknande bild ges i forskarstudien där elever beskriver att de känner sig stressade av att hela tiden bli bedömda och påmind om hur de ligger till. Detta förstärks av de digitala matriserna där elever kontinuerligt kan ta del av lärarnas bedömningar.⁷⁸

En del elever kopplar stressen och känslor inför att få betyg till hur de presterar. Att prestera bra ger positiva känslor kring betyg och skolmotivation, men att inte prestera tillräckligt bra, enligt sina egna eller andras förväntningar, skapar stress och negativa känslor, något som också beskrivs i forskarstudien.⁷⁹ De olika sätten att uppleva betygsättningen beskrivs så här av två elever i våra enkäter till elever i årskurs 6:

Jag tycker det har varit bra eftersom jag har alltid vetat hur det gick i olika ämnen men jag har också haft majoriteten A och varit ganska duktig utan att ens plugga.

Jag tycker det har varit jobbigt att ha betyg, det är inte så kul med att se vilka ämnen du är bra och dålig på och det tar ner ditt självförtroende och får dig att må ganska dåligt när man är så ung.

En del av eleverna tar upp att betygsjämförelser med andra elever skapar negativ stress. Så här beskriver några elever sin upplevelse:

Jag tycker det har varit väldigt jobbigt för att jag fick inte så bra betyg medan alla andra fick typ A i alla ämnen och alla går runt och säger att man är dålig om man får ett C och då känner man sig riktigt dålig om man får ett E.

Man blir stressad och vill inte få sämre än kompisarna för då känner man sig dålig.

Även i enkäten till lärare och i intervjuer lyfts att elever jämför sina betyg med varandra och att betygen därigenom kan påverka eleverna negativt. I våra intervjuer menar vissa att de yngre eleverna i större utsträckning jämför sig med varandra än de äldre. I forskarstudien beskriver lärare att vissa elever på försöksskolorna, men även på de två referensskolorna som inte deltar i försöksverksamheten, upplever en stress och oro över sina prestationer. Forskarna konstaterar att det som utmärker eleverna på försöksskolorna är att de är mer

⁷⁸ Löfgren m.fl. (2021), s. 78.

⁷⁹ Löfgren m.fl. (2021), s. 89 f.

intresserade av att ta del av sina prestationer i de digitala plattformarna och att de jämför sina resultat mer med varandra, något som för vissa elever kan leda till ökad stress.⁸⁰

I avsnittet om *Krav från lärare, vårdnadshavare och eleverna själva* framgår att elevernas upplevelse av stress på grund av betyg kan påverkas av krav utifrån eller krav inifrån dem själva. De elever som i vår enkät svarar att de upplever att kraven från lärare, föräldrar eller dem själva är lagom uppger i mindre utsträckning att de känner sig stressade av betygen varje dag (se tabeller i Bilaga 2).⁸¹ I enkätens kommentarer beskriver elever hur deras egna förväntningar på sig själva, vårdnadshavares förväntningar eller hur lärare kommunicerar runt betyg kan skapa stress. En elev i årskurs 6 beskriver hur egna krav på att få höga betyg kan skapa stress:

Det är inte mina föräldrar eller lärare som blir mest besvikna om jag får sämre betyg utan det är jag som blir mest ledsen. I vissa ämnen kan jag inte nöja med någon som inte är A. Det har även hänt att jag börjar gråta p.g.a. att jag var för stressad.

Så här beskriver en annan elev hur vårdnadshavarnas förväntningar skapar stress:

Betygen stressar nog mig mest eftersom jag inte vill göra mina föräldrar besvikna.

Betydelsen av hur lärare kommunicerar kring betyg för elevernas upplevelse av stress illustreras i en kommentar från en elev i årskurs 6:

It's mostly the teachers who make it stressful like when we're doing work some teachers just tell me that if I don't study I will get an F in and work a bad job when I'm older whilst other teachers help and relieve my stress by saying that everything will be fine and that I'm doing well.

Majoriteten av lärarna upplever att betygen har ökat elevernas stress

Majoriteten av de lärare som svarat på vår uppföljande enkät upplever att betygen i årskurs 4 och 5 har ökat elevernas stressnivå. En dryg tredjedel svarar att elevernas stressnivå har ökat mycket och nästan 40 procent svarar att stressnivån har ökat lite. Drygt 25 procent svarar att det inte är någon skillnad (Tabell 28).

⁸⁰ Löfgren m.fl. (2021), s. 51.

⁸¹ Även elever som upplever att kraven från föräldrar är för låga uppger i mindre utsträckning att de känner sig stressade av betygen varje dag jämfört med elever som upplever att kraven från föräldrarna är för höga.

Tabell 28. Hur upplever du att betygen i årskurs 4 och 5 påverkat dina elever generellt sett vad gäller deras stressnivå?

Svar i lärarenkät	Procent
Ökat mycket	35
Ökat lite	37
Ingen skillnad	26
Minskat lite	0
Minskat mycket	0
Ingen uppfattning	3
Totalt	100

Uppföljande lärarenkät.

Endast de 82 lärare som undervisade i årskurs 4 eller 5 innan försöksverksamheten inleddes har fått frågan, varav 4 inte besvarade frågan.

I de båda lärarenkäterna har vi ställt öppna frågor om för- och nackdelar med betyg från årskurs 4. Den nackdel som flest lärare tar upp i sina svar är att betygen orsakar stress hos eleverna. Lärare beskriver att eleverna blir stressade och känner oro inför betygsättning och att de inte ska prestera tillräckligt bra. En del av lärarna beskriver att stressen hos eleverna uppstår trots att de pratar med eleverna och försöker tona ned betygens betydelse. Vissa lärare beskriver att betygshetsen kryper ner i åldrarna och att de anser att eleverna är för unga för att utsättas för betygsstress.

Även i våra intervjuer med rektorer och lärare finns det både de som upplever att stressen har ökat bland eleverna, och de som upplever att de flesta av eleverna inte har blivit mer stressade, eller i övrigt har påverkats nämnvärt av att få betyg från årskurs 4. Som vi nämnt tidigare uppges det senare bero på att lärarna jobbar på samma vis med bedömning som innan försöket eller för att man är noggrann i sin kommunikation med eleverna. En rektor beskriver:

... jag säger så här, det är ingen som bryr sig, alltså det är ingen stor grej. Det är så naturligt att få sitt betyg. Och då lite i det här att de fick sitt betyg ... men jag tror jag har säkert tio stycken elever som inte har hämtat sitt betyg som fortfarande ligger på mitt skrivbord. Och det säger lite grann om att det är avdramatiserat, för det tycker jag det ska vara. Det ska inte vara en spännande happening i december och juni och ett betyg som man inte vet om, utan man ska veta precis var man ligger till och det ska löna sig att eleven vet.

Vissa beskriver att högpresterande elever kan påverkas negativt av för mycket stress

Som vi nämnt tidigare finns det lärare och rektorer i våra intervjuer och enkäter som menar att lågpresterande elevers självkänsla påverkas negativt av att få betyg. En del menar även att lågpresterande elever drabbas mer negativt av betyg i form av ökad stress, vilket vi även ser indikationer på i elevenkäterna. Men det finns också lärare som uttrycker en oro för att högpresterande elever kan drabbas negativt av betygen på grund av stress. En del av lärarna uttrycker i enkätens öppna svar att högpresterande elever som redan anstränger sig mycket och har

höga krav på sig att prestera bra blir mer stressade av betyg än andra elever. Även i våra intervjuer beskriver lärare att högpresterande elever med höga krav på sig kan bli väldigt besvikna om de inte når de högsta betygsstegen redan i årskurs 4. Vissa lärare uttrycker även en oro för att betyg redan från årskurs 4 kan ha en negativ inverkan på orken och hälsan hos de elever som upplever att de måste hålla "toppnivå" redan från årskurs 4. Två lärare beskriver:

Jag har ju upplevt att de som strävar efter att få ett A, de känner mer press på sig. För de är medvetna om vad de ska kunna och det blir liksom ... de tycker att det är kämpigt. Men det blir ju mer att de sätter krav på sig själva: "Jag måste." Då är det liksom, ja, deadline. Det är oftast de som får det lite extra på sig. Det är inte tvärtom. Nej, det är inte F-eleverna, nej.

Och sen finns det också den här andra sidan, att de här eleverna som är väldigt duktiga blir lite väldigt duktiga för tidigt, för att de får alla de här A och B och sen måste de hålla det. Och de sitter och gråter i matsalen i årskurs 4, de eleverna. Och då börjar redan det här med, som vi ser nu på högstadiet med anorexia, självskadebeteende, hemmasitteriet, börjar ganska tidigt då. Så jag tänker att det bidrar till, det kan bidra till de här delarna som är extremt negativa.

Vissa lärare beskriver i våra enkäter och intervjuer att de upplever att flickor blir mer stressade av betyg än pojkar. I enkäten tar några lärare upp att de upplever att flickor generellt är mer mogna och att de anstränger sig mer, bryr sig mer, tar mer ansvar, är mer målinriktade och presterar bättre när de ges betyg. Bilden delas av en av de rektorer vi har intervjuat som menar att flickor generellt sett bryr sig mer om lärarnas bedömning och har mer fokus på sin skolprestation än pojkar:

And of course, the girls get more critical earlier on, the boys tend to be ... The boys are maturing slightly differently and you get that difference. We get the same thing here, the boys don't turn on as early as the girls do.

Samtidigt berättar andra lärare i våra enkäter och intervjuer att de inte upplever någon skillnad mellan vare sig låg- och högpresterande elevers stressnivå eller mellan pojkars och flickors stressnivå.

Olika åsikter om tidiga betyg minskar stress i högre årskurser

I våra intervjuer finns det lärare och rektorer som menar att tidigare betyg kan minska elevers stress i senare årskurser. Några rektorer och lärare berättar tidigt under försöket att de hoppas att betyg från årskurs 4 blir som en invänjningsperiod som gör eleverna mer bekväma med den bedömning och betygssättning som gäller under resten av grundskoletiden. De hoppas att de årskullar som fått betyg tidigare ska bli bättre rustade att hantera eventuell press på att höja betygen under de sista åren i grundskolan. En rektor beskriver:

Men det kommer ta tid för barnen att ta till sig. Jag tror att de barn som kommer till sexan [som haft betyg från årskurs 4] kommer vara betydligt bättre förberedda än de barnen som började [med betyg] i sexan, det ser jag som en väldigt positiv bit, att barnen som kommer till sexan kommer ha släppt den här stressbiten, mer "ok, jag behöver göra det, det och det, det behöver jag utveckla, jag har tre år till". Att se det som en process. Inte som det här som du säger, vi gör ett prov, vi får ett betyg, då kan vi gå hem igen.

I kommentarer i den uppföljande lärarenkäten lyfter också vissa lärare att en fördel med tidigare betyg är att eleverna vänjer sig vid att få betyg. De beskriver

att tidigare betyg minskar stressen senare och att eleverna hinner lära sig att förstå hur bedömningen går till, vad som bedöms samt hur betygssystemet fungerar. Några lärare nämner att stressen över betygen är värst när eleverna får sina första betyg, men att eleverna sedan vänjer sig. Även i forskarstudien finns det lärare som anser att det är bra om eleverna vänjer sig vid betyg under tidigare årskurser då betygen inte har så stor betydelse.⁸²

När eleverna själva tillfrågas i elevenkäterna beskriver flera i öppna kommentarer att en fördel med betyg från årskurs 4 är att de vänjer sig vid betyg och att de lär sig hur betygen fungerar. Det i sin tur kan minska stressen i senare årskurser då betygen är viktigare. En del nämner även de nationella proven i sexan som stressande och att det då är bra att vara van vid betyg. Några nämner även att de upplever att betygen i årskurs 4 inte är ”riktiga” betyg och att det är bra att de får börja med att vänja sig vid betyg innan de betyder något. Så här beskriver två elever i årskurs 6 det:

I fyran tyckte jag det var lite jobbigt, det var väldigt nytt, jag tyckte det var konstigt att ha betyg så tidigt. Nu i sexan är jag otroligt tacksam för att jag fick betyg från fyran för nu med nationella proven och allt så känns det som att jag hade blivit mycket mer stressad för jag hade inte riktigt vetat hur jag ligger till om jag inte hade fått betyg från fyran. Jag tycker det är väldigt bra.

Jag tycker det har varit bra eftersom att vi hade "fakebetyg" och det gjorde att man blev mer förbered inför 6:an.

I våra intervjuer med lärare och rektorer tar vissa dock upp att det kan vara negativt att betygsstressen flyttas ned till årskurs 4 eftersom eleverna är yngre och har svårare att hantera stressen då. Det finns även de som menar att en del elever alltid kommer att känna en prestationsstress. De anser att detta inte kommer att påverkas av om eleverna fått vänja sig vid betyg i årskurs 4 och 5. En rektor berättar:

Men så det är det, men jag har jobbat över 30 år och så här har det alltid varit med betyget. Den här betygshetsen, finns alltid, speciellt bland de här åttor, nior, de här som börjar närma sig gymnasiet och man ska in på en viss gymnasieskola som har massa höga poäng [...].

Inte heller bland eleverna är bilden entydig. Vissa elever beskriver att de upplever en tilltagande stress. Två elever i årskurs 6 uttrycker det så här:

Men det är stressigt, det var inte det i början i 4:an men sen i 5:an började all stress.

I början så tyckte jag att det var ganska coolt för att mina kompisar (utanför skolan) inte hade det och då tyckte jag att det var spännande. Men efter ett tag så blev jag mycket påverkad, jag och mina föräldrar ställde högre krav på mig och jag blev mycket stressad.

Som vi beskrivit ovan är andelen som svarar att de ofta känner sig stressade i skolan, av läxor och av prov högre när eleverna går i årskurs 6 än när eleverna går i årskurs 4/5.

⁸² Löfgren m.fl. (2021), s. 116.

Sammanfattande iakttagelser

Vi ser sammanfattningsvis att en majoritet av lärarna upplever att elevernas stress i skolan har ökat sedan de började få betyg. Bland eleverna i årskurs 6 upplever nästan 40 procent att de en gång i veckan eller oftare känner sig stressade på grund av betyg. Lärare och elever ger flera förklaringar till varför betygen orsakar stress. En del elever upplever stress på grund av känslan att ständigt bli bedömd och av att behöva prestera bra hela tiden. Elever beskriver också att betygsjämförelser med andra elever orsakar stress. Vissa elever beskriver att de blir stressade av att vilja nå de högsta betygen eller att inte vilja sänka ett betyg medan andra beskriver en stress över att inte nå godkända betyg.

Både lärare och elever beskriver att kraven från eleverna själva, men också från vårdnadshavare, ibland kan vara för höga. Elever i årskurs 6 upplever i större utsträckning att kraven är för höga och en högre andel känner sig stressade i skolan jämfört med elever i årskurs 4 och 5. Det finns olika uppfattningar bland rektorer, lärare och elever om betygsstressen avtar i senare årskurser. En del ser betygen i årskurs 4 som övningsbetyg, som gör att elever tidigare vänjer sig vid betyg, vilket kan minska stressen i senare årskurser. Andra beskriver att elever tar betygen i årskurs 4 på stort allvar och att betygsstressen inte avtar över tid.

Vad särskiljer elever i årskurs 4?

En del respondenter tar upp att de upplever att elever i årskurs 4 har andra förutsättningar än äldre elever vilket kan få betydelse för hur elever i årskurs 4 påverkas av att få betyg.

Elever i årskurs 4 inte alltid mogna för att förstå syftet med betyg

I öppna svar, våra intervjuer och i forskarstudien⁸³ beskriver vissa lärare att de anser att elever i årskurs 4 inte alltid har uppnått den mognad som krävs för att förstå vilken betydelse som betyg har i årskurs 4. De beskriver att det kan vara svårt att förklara innebörden i kunskapskraven för eleverna (som på lågstadiet är formulerade i ett steg men från och med årskurs 4 finns för E till A) och att eleverna kan ha svårt att reflektera över vilka insatser som krävs av dem i förhållande till målen. En lärare berättar:

Är man lite äldre tror jag att man har större förståelse för att läsförståelse är en särskild sak och att skriva en berättelse är en sak och att hålla en muntlig presentation är en tredje sak. Medan är man 10 så tänker man att "Jag har ju ämnet svenska. Jag gör samma sak på svensklektionerna och det är samma sak".

Som vi nämnt tidigare finns det också lärare på försöksskolorna som anser att risken att eleverna uppfattar att de betygsätts som personer eller blir ledsna när

⁸³ Löfgren m.fl. (2021), s. 101 och 111.

de får ett lägre betyg än förväntat är mer uttalad i årskurs 4 än i senare årskurser, eftersom eleverna är yngre och mindre mogna. Så här beskriver en lärare det:

Jag tycker att det är lite jobbigt att sätta betyg, för att jag tänker att barn i årskurs 4 och 5, de har svårt att skilja på sak och personligt. Att betyg det är det du har presterat, det är inte vad du är, men de känner att de blir stämplade: ”Jag är en C elev, eller E eller A”, och i de flesta fall ... ja, eleverna blir gladare om de får A, men samtidigt så blir det också om det blir ett mönster, då blir det också så att om de inte uppnår ett A, och sen helt plötsligt får de ett B eller C, så är det katastrof för dem.

Övergången till mellanstadiet innebär flera förändringar

Vissa lärare och rektorer berättar i våra intervjuer att de inte anser att det passar att börja med betyg just i årskurs 4 eftersom det är många andra saker som förändras och är nya för eleverna då. Respondenterna tar upp att i mellanstadiet gäller nytt centralt innehåll och nya kunskapskrav i flera ämnen. En del elever börjar i nya skolor eller får nya eller flera olika lärare. En rektor beskriver det så här:

Det är en process att få eleverna i årskurs 4 att landa i det nya på [SKOLANS NAMN]: det är en ny skola, betyg från årskurs 4 och 50 procent av utbildningen på engelska. Eleverna är trygga med systemet – betyg, matriser, feedback – i årskurs 6.

Att flera saker förändras för eleverna i årskurs 4 gör det enligt vissa av de intervjuade svårt att avgöra om det är just betygen eller andra förhållanden som påverkar eleverna, till exempel hur stressade de känner sig; det är det en mix av allt det nya som påverkar eleverna. En lärare beskriver det så här:

Det som de är stressade över, eleverna, det är att det är ett ganska stort glapp ifrån trean till fyran i läxor och att görandet... Så att de [eleverna] menar inte på att det är bokstaven som är stressen, utan det är uppgiftsinnehållet som är större, och det tror jag att det kan vi gå till vilken fyra och femma som helst och fråga. Det tycker alla.

På en försöksskola har man diskuterat om elevernas stress skulle kunna dämpas genom att inte sätta betyg på höstterminen i årskurs 4 eller att vänta till höstterminen i årskurs 5.

Även i elevenkäterna är det också några elever som tar upp att de tycker att det skulle vara bättre att få betyg senare än årskurs 4 eftersom det är många saker som förändras då och att de inte känner sig mogna att få betyg i årskurs 4. Så här skriver en elev i årskurs 6:

Jag tycker dock att man kan börja med betyg när man börjar 5an, när man går i 4an är man fortfarande väldigt liten och att gå från 3an till 4an är ett stort hopp. Men 4an och 5an är inte lika stort tycker jag, så då kan man börja med betyg i 5an precis som vi gjorde.

Eleverna beskriver olika känslor av att få betyg

I elevenkäterna framkommer att eleverna har olika inställningar till och känslor inför att få betyg. När eleverna själva får beskriva hur det har varit att få betyg från årskurs 4 uttrycker en del av eleverna enbart positiva känslor, som att det är roligt och spännande att få betyg, medan andra beskriver enbart negativa känslor som att det är stressigt eller skapar oro. Vissa elever beskriver att de känner både

positiva och negativa känslor samtidigt. Den sammantagna bilden i elevernas beskrivningar är att det är fler elever som uppger att de har positiva känslor av att få betyg än som beskriver negativa känslor. Även i forskarstudien framkommer att eleverna uppvisar olika, både positiva och negativa känslor och reaktioner kring betyg.⁸⁴ När vi frågar eleverna från vilken årskurs de tycker att man ska få betyg fördelar sig svaren ganska jämnt mellan att man bör få betyg från årskurs 4, årskurs 5 eller årskurs 6.

Sammanfattande iakttagelser

Sammanfattningsvis ser vi att det finns lärare som anser att elever i årskurs 4 inte alltid har uppnått den mognad som krävs för att förstå vilken roll betygen har i årskurs 4 och att de i högre grad upplever att de betygsätts som person.

Samtidigt som eleverna på försöksskolorna får sina första betyg ändras även andra saker i deras omgivning. Det centrala innehållet är nytt, de får nya kunskapskrav i flera ämnen och vissa elever börjar i nya skolor eller får nya eller flera olika lärare. Vissa lyfter därför att det kan vara negativt att införa betyg just i årskurs 4.

Det finns flera exempel på att elever har reagerat känslomässigt på att få betyg. De känslor som eleverna uttrycker är både positiva och negativa och i vissa fall blandade.

⁸⁴ Löfgren m.fl. (2021), s. 90.

Avslutande diskussion

I det här avsnittet lyfter vi fram och diskuterar de huvudsakliga resultaten från utvärderingen av försöksverksamheten med betyg från årskurs 4. Försöksverksamheten har dock inte varit utformad så att det går att mäta effekter eller att säkert uttala sig om hur betyg från årskurs 4 skulle fungera om de infördes av andra skolor än de undersökta. I utvärderingen framkommer dock erfarenheter som kan vara till nytta för de skolor som utnyttjar den möjlighet att sätta betyg från årskurs 4 som införts från och med hösten 2021.

Mer bedömning av summativ karaktär och ökad tydlighet hur elever ligger till

Utvärderingen ger stöd för att betygsättningen inte har inneburit någon genomgripande förändring av hur skolorna som deltagit i försöket arbetar med bedömning av elevernas kunskapsutveckling. De flesta skolorna hade innan försöksverksamheten ett resultatfokus och använde matriser i digitala plattformar för att dokumentera, värdera och sammanställa elevers prestationer till betygsliknande omdömen. Lärare beskriver att betygsättningen inte inneburit någon större skillnad jämfört med när de utformade betygsliknande omdömen.

Tidigare studier har visat att det finns en risk att införandet av betyg leder till att summativa bedömningar får för stor vikt. Vi ser vissa förändringar i lärares arbetssätt som indikerar att mer tid läggs på bedömning som vi tolkar är av summativ karaktär. Lärare uppger att de behöver samla in ett större underlag för att kunna sätta betyg och att de lägger mer tid på att dokumentera elevernas kunskapsutveckling. Antalet examinationstillfällen har också ökat något enligt vissa. Liknande resultat framkom i Skolverkets utvärdering av betyg från årskurs 6. Även om vi ser en tendens till att lärare lägger mer tid på summativ bedömning beskriver lärare att de även arbetar med formativ bedömning. Lärare beskriver att fokus i kommunikationen med eleverna ska vara på vad eleven kan och vad eleven kan bli bättre på. Formativ bedömning har även varit ett inslag i den kompetensutveckling som lärare tagit del av sedan skolorna börjat sätta betyg från årskurs 4.

En intention med betyg från årskurs 4 är att betygen ska tydliggöra elevens kunskapsutveckling och på så sätt ge eleverna bättre möjlighet att utveckla sina kunskaper. Vår utvärdering ger stöd för att betygen upplevs göra det tydligare för lärare och elever hur eleverna ligger till i sin kunskapsutveckling, men inte i samma utsträckning vad eleven ska göra för att utveckla sina kunskaper. Även i detta avseende återfinns liknande resultat i utvärderingen av betyg från årskurs 6. Eftersom betygens främsta funktion är att ge en bild av elevens kunskaper vid tidpunkten för betygsättning är det inte förvånande att betygen i större utsträckning upplevs tydliggöra för eleverna hur de ligger till. Men för att betygen ska gynna elevernas kunskapsutveckling är det av vikt att skolor utvecklar

undervisningen och arbetar med att göra det tydligt vad eleven ska göra för att utveckla sina kunskaper.

Lärarna utgår mer från läroplanen och mest ökar användningen av kunskapskraven

Lärare upplever att de sedan de börjat sätta betyg använder olika delar av läroplanen mer när de planerar sin undervisning, framför allt kursplanen. Det är positivt att lärare utgår mer från dessa delar av styrdokumentet eftersom det kan stärka likvärdigheten i undervisningen. De kunskaper som elever ska ges möjlighet att utveckla beskrivs i kursplanernas syfte och centrala innehåll. Det är dock framför allt kunskapskraven som lärarna uppger att de använder mer när de planerar sin undervisning i årskurs 4 och 5. Om för stor vikt läggs på kunskapskraven och det som ska bedömas när undervisningen planeras, genomförs och följs upp riskerar fokus att flyttas från innehållet i undervisningen till hur eleverna kan visa sitt kunnande. I syftet och det centrala innehållet finns information om vad som är väsentliga kunskaper i ämnet och därmed hur undervisningen ska planeras.⁸⁵ Även i Skolverkets utvärdering av betyg från årskurs 6 framkom att en negativ konsekvens av att lärare utgår mer från kunskapskraven är att det kan snäva in undervisningen och fokusera för mycket på kunskapskraven eller det som är lätt att bedöma. Det kan leda till att undervisningen inte omfattar de ämneskunskaper, övergripande mål och riktlinjer som finns och som tillsammans ska präglade undervisningen.

Ökat kollegialt samarbete kring bedömning

Utvärderingen ger vidare stöd för att det kollegiala samarbetet har ökat i samband med att skolorna började delta i försöksverksamheten. En majoritet av lärarna uppger att de sedan de börjat sätta betyg diskuterar mer med sina kollegor vid bedömning av elevernas kunskaper. På flera av försöksskolorna har lärare haft kollegiala samtal och samarbetat runt betygssättningen. Det är positivt att vi kan se indikationer på att betygssättningen stärker det kollegiala samarbetet på skolan men det är samtidigt viktigt att bedömning inte tar för stort utrymme från annat som lärarna också skulle kunna utveckla kollegor emellan. Eftersom försöksverksamheten har pågått under en begränsad tid är det för tidigt att dra slutsatser huruvida det kollegiala samarbetet kring bedömning är en stadigvarande förändring. Ökningen kan också vara ett resultat av att lärarna behövt diskutera mer just i samband med att skolorna börjat sätta betyg från årskurs 4.

⁸⁵ Skolverket (2018).

Lärare kan behöva stöd när de tillämpar betygsskalan

Utvärderingen indikerar att lärare på försöksskolorna har haft behov av visst stöd när de satt betyg i årskurs 4 och 5. Nästan hälften av lärarna upplever att det är svårt att värdera elevernas prestationer i årskurs 4–5 i förhållande till kunskapskraven i årskurs 6. En del lärare beskriver en osäkerhet inför att sätta höga betyg i årskurs 4 och 5, bland annat för att underlaget för betygsättningen är litet och av hänsyn till hur elever skulle kunna reagera om deras betyg sänks en senare termin. Betygsstatistiken bekräftar detta mönster; vi ser att betygen inte är lika höga i årskurs 4 och 5 som i årskurs 6.

Skolverket ser utifrån de här resultaten att lärare kan behöva stöd och ges rätt förutsättningar för att sätta sig in i hur de ska bedöma elevers kunskaper i årskurs 4 och 5 utifrån kunskapskraven i årskurs 6. Liksom att alla betygssteg, inklusive det högsta betyget, är möjliga att använda i årskurs 4. Det ska framgå tydligt för läraren att terminsbetygen i årskurs 4–5 bygger på en bedömning av de kunskaper som eleven har fått i ämnet till och med den aktuella terminen. Bedömningen gör läraren utifrån de kunskaper en elev ska ha visat vid betygstillfället, i förhållande till kunskapskraven i årskurs 6. Läraren ska då ta hänsyn till årskursen, vilka kunskaper undervisningen har gett eleven förutsättningar att utveckla och vilka delar av kunskapskraven som därmed är relevanta. Eleven har kanske inte fått undervisning i allt och då kan det vara någon del av kunskapskraven som läraren kan bortse ifrån.

Inför att det hösten 2021 blev möjligt för de skolor som vill att sätta betyg från årskurs 4 fick Skolverket i uppdrag att informera och ta fram implementeringsinsatser riktat till just den målgruppen.⁸⁶ Ett material publicerades på Skolverkets webbplats våren 2021 och fanns alltså inte tillgängligt för skolorna som deltog i försöksverksamheten.⁸⁷ Vi kan därför inte ta ställning till om materialet skulle ha förändrat situationen på försöksskolorna, men delar av de behov av förtydliganden som kommit fram i utvärderingen tas upp där.

Betyg inte centralt för arbetet med stödinsatser

Ett av motiven till att införa betyg från årskurs 4 var en förväntan om att behov av stödinsatser skulle uppmärksammas tidigare och att elever tidigare skulle få den ledning, stimulans och det stöd de behöver. Vår övergripande bild är att försöksskolorna beskriver att de redan hade system på plats för att upptäcka elever med behov av stödinsatser och att eleverna huvudsakligen uppmärksammas på andra sätt än genom betygen. Det finns lärare som upplever att betygsättningen gör det tydligare för dem när elever inte når ett godkänt betyg eller när de når

⁸⁶ Utbildningsdepartementet. Dnr U2017/02303/S m.fl.

⁸⁷ Skolverket.se (2021).

längre än godkänt och att betygen kan förtydliga återkopplingen till elever och vårdnadshavare.

Skolverkets utvärdering av betyg från årskurs 6 indikerade att betygen inte lett till att fler elever fått särskilt stöd. Kompetens och resurser för att ge stöd, är viktiga förutsättningar för att elever ska få det stöd som de behöver efter att deras behov uppmärksammas. På försöksskolorna upplevs betygsättningen ha lett till ett större tryck på lärare och skolan att stödja eleverna, något som i förlängningen skulle kunna leda till att elever får stödinsatser tidigare. Vissa lärare på försöksskolorna upplever också att det har blivit något lättare att få resurser till stödinsatser eller för att utmana elever. Det är möjligt att detta skulle kunna se annorlunda ut i skolor med en hög andel elever i behov av stödinsatser. I de flesta av försöksskolorna är andelen elever som når kunskapskraven i alla ämnen högre än riksgenomsnittet och det kan därför vara enklare att i dessa skolor lägga mer kraft på de relativt få elever som riskerar att inte nå godkända betyg.⁸⁸

Betygen ökar elevers ansträngning och stress men elever påverkas olika

Vår studie visar att både lärare och elever själva upplever att elever anstränger sig mer för att förbättra sina skolresultat när de ges betyg. Samtidigt ser vi att lärarna upplever att elevernas ämnesintresse inte har ökat i motsvarande omfattning. Tidigare forskning ger stöd för att betyg framför allt kan öka elevers yttre motivation att prestera, men inte i lika stor utsträckning deras inre motivation att lära sig. Vi har i vår studie inte undersökt hur olika dimensioner av elevers motivation påverkas av att få betyg, men resultaten är indikatorer på att det kan finnas anledning att vara uppmärksam så att själva betyget inte ges för stort fokus.

I linje med tidigare studier ser vi att lärare och elever upplever att det framför allt är högpresterande elever, och elever som har lätt för att lära sig, som anstränger sig mer när de ges betyg. Respondenter lyfter också att det finns lågpresterande elever som uppfattar betyget som stämplande vilket kan påverka deras självkänsla, ansträngning och motivation negativt.

Att skolorna sätter betyg från årskurs 4 upplevs också ha medfört att elever blir mer stressade. Stressen uppges bero på flera olika saker, som till exempel att betygen leder till jämförelser mellan eleverna, att eleverna känner att de ständigt bedöms och att kraven från vårdnadshavare eller eleverna själva är för höga. Det finns beskrivningar av att både elever som har svårt att nå målen, och elever som har krav på sig att nå höga betyg, upplever stress på grund av betygen. Vi kan inte säga något om hur stressade eleverna på försöksskolorna skulle ha känt sig om de inte fått betyg, och vet därmed inte vilken påverkan betygen haft på elevernas stressnivå. Men det är värt att notera att dessa resultat ligger i linje med tidigare studier som visat att elevers stress ökar när de ges betyg.

⁸⁸ Jämför Löfgren m.fl. (2021), s. 118.

Vår studie pekar på olika upplevelser och åsikter kring om betyg från årskurs 4 gör att betygsstressen minskar i senare årskurser. I likhet med Skolverkets utvärdering av betyg från årskurs 6 ser vi inga indikationer på att de elever som fått betyg i tidigare årskurser upplever mindre stress i årskurs 6. När vi jämför eleverna i årskurs 6 på försöksskolorna med eleverna i årskurs 4 och 5 som ska få sina första betyg, upplever sig eleverna i årskurs 6 vara mer stressade.⁸⁹ När vi jämför elever i årskurs 6 på försöksskolorna med elever i årskurs 6 som inte fått betyg i tidigare årskurser och som svarat på liknande frågor i en nationellt representativ undersökning ser vi inga större skillnader i upplevd stress.⁹⁰ Eftersom vi har ett litet underlag, och inte heller följer eleverna under längre tid, kan vi inte utifrån den här studien uttala oss om hur stressen bland eleverna som ges betyg från årskurs 4 påverkas över tid. Det är också viktigt att komma ihåg att försöksskolorna inte är representativa och kan skilja sig på sätt som inte har med betygen att göra.

Sammanhanget kan spela roll för hur eleverna påverkas av betygen

Tidigare studier visar att omgivningen har betydelse för hur elever påverkas av att få betyg. Det sammanhang betygen ges i, som det stöd eleven har och hur betyget kommuniceras, kan ha betydelse för hur betyg påverkar eleven.

Utvärderingen ger stöd för att försöksskolorna använder olika strategier runt kommunikationen av betygen för att minska negativ påverkan på eleverna. Lärare beskriver hur de löpande kommunicerar med eleverna så att eleverna ska ha en god bild av hur de ligger till redan innan de tar del av sin betygsbokstav. En del försöksskolor skickar hem betygen till elevernas vårdnadshavare för att minska risken för betygsjämförelser mellan elever och tydliggöra vårdnadshavarens ansvar. Andra ger betygen direkt till eleverna på skolavslutningen, i vissa fall tillsammans med ett personligt brev som lyfter andra färdigheter och egenskaper som eleven har. Lärare beskriver också att de arbetar med att avdramatisera betydelsen av betygen inför eleverna och att de förklarar hur betygssystemet fungerar för elever och vårdnadshavare.

Vår studie visar på en spridning i hur elever uppfattar betygen. En del elever beskriver att de uppfattar betygen som avgörande för deras framtid, och att de själva eller omgivningen ställer höga krav på att de ska få höga betyg. Andra beskriver i stället att de uppfattar att betygen i årskurs 4 inte är ”riktiga” betyg vilket de upplever har minskat stressen över att få betyg. Sammantaget ser Skolverket vikten av att skolor arbetar aktivt med hur de kommunicerar kring betygen med elever och vårdnadshavare. I det ingår att förtydliga vilken roll betygen har i årskurs 4 och 5. Det vill säga att betygen inte används för urval utan ger en bild av elevens kunskapsnivå vid tidpunkten för betygssättning. Skolverket ser även vikten av att betygen ges i ett framåtblickande sammanhang med fokus

⁸⁹ Vi har inte jämfört samma elevs svar över tid.

⁹⁰ Skolverket (2016), Skolverket (2019b).

på hur eleven kan utveckla sina kunskaper. Utvärderingen visar att elever får löpande återkopplingar om hur de ligger till i sin kunskapsutveckling. Om återkopplingen liknar betyg kan det riskera att fokus blir på ett omdöme snarare än att lära sig mer och fördjupa sig i ämnet. Det finns elever som uppfattar att de ständigt blir bedömda och därför upplever att de alltid måste prestera på en hög nivå. Det finns också skäl för lärare att reflektera över vilka delar av deras dokumentation som elever ska ta del av, till exempel via skolans digitala system och i vilken mån den informationen kan förstås och användas framåtsyftande av elever och vårdnadshavare. Eftersom risken att elevernas ansträngning och motivation påverkas negativt tycks vara större för lågpresterande elever, som samtidigt kan behöva mer stöd för att utveckla sina kunskaper i ämnena, är det av särskild vikt att dessa elever får information om vad de ska göra för att utveckla sina kunskaper och att undervisningen anpassas så att de ges förutsättningar att ta del av den.

I den promemoria som ligger till grund för försöksverksamheten föreslogs delvis andra regleringar för betygen i årskurs 4 och 5 som var tänkta att ge betygen en tydligare formativ inramning i dessa årskurser.⁹¹ Vi ser i vår utvärdering att en del lärare upplever att eleverna i årskurs 4 och 5 har svårare att skilja mellan betyget och sig själva som person och att det beror på att eleverna är unga och inte är tillräckligt mogna för att förstå vilken roll betygen har i årskurs 4. Dessutom finns uppfattningen att yngre elever tenderar att jämföra sina betyg mer med andras än vad äldre elever gör. Vi ser också att det är mycket som förändras när eleverna börjar i årskurs 4. På mellanstadiet gäller nytt centralt innehåll och nya kunskapskrav i flera ämnen, många elever får fler lärare och vissa börjar i en ny skola. I studien finns röster som menar att det kan bli för mycket för eleverna att samtidigt få betyg för första gången.

Sammanfattande bedömning

Sammanfattningsvis visar vår utvärdering att rektorer, lärare och elever på de 15 försöksskolorna upplever både positiva och negativa förändringar. Betyg från årskurs 4 har lett till förändringar i försöksskolornas arbets sätt, men generellt sett har de inte varit så genomgripande. Eleverna upplevs ha påverkats både positivt och negativt av att få betyg från årskurs 4.

De skolor som deltagit i försöksverksamheten är inte representativa för skolor i Sverige i stort. Men de erfarenheter som försöksskolorna gjort kan vara till nytta för skolor som överväger, eller har beslutat sig för, att införa betyg från årskurs 4. En rektor som överväger att införa betyg från årskurs 4 bör se till sin skolas förutsättningar och bedöma i vilken mån försöksskolornas erfarenheter är applicerbara på den egna skolan.

⁹¹ Ds U2014/4873/S. Bland annat föreslogs att eleverna enbart skulle få betyg på vårterminen, att det inte skulle sättas något underkänt betyg och att betygen skulle skickas hem till vårdnadshavarna för att minska risken för jämförelser. Inom försöksverksamheten har dock betyg satts enligt samma regelverk som det som gäller för betygsättning i årskurs 6.

Referenser

- Bet. 2020/21:UbU9. *Möjlighet till betyg från årskurs 4.*
- Ds U2014/4873/S. *En bättre skolstart för alla: bedömning och betyg för progression i lärandet.*
- Ds. U2016/02376/S. *Försöksverksamhet med betyg från årskurs 4.*
- Ds. U2020/03513/S. *Möjlighet till betyg från årskurs 4 – efter försöksverksamheten.*
- Förordning (2017:175) om försöksverksamhet med betyg från årskurs 4 i grundskolan, grundsärskolan och sameskolan och från årskurs 5 i specialskolan.
- Harlen, W. och Deakin Crick, R. (2002). *A systematic review of the impact of summative assessment and tests on students' motivation for learning.* I Research evidence in educational library. Issue 1. London: EPPI-Centre, Social Science Research Unit, Institute of Education.
- Hirsh, Å. (2018). *Bedömning i skolan – vad och varför?* Artikel i Skolverkets webbkurs *Bedömning och betyg i årskurs 4–6.*
- Lag (2021:191) om ändring i skollagen (2010:800).
- Lundahl, C. m.fl. (2015). *Betygens geografi – forskning om betyg och summativa bedömningar i Sverige och internationellt.* Vetenskapsrådet.
- Lundahl, C. m.fl. (2017). *Betygssystem i internationell belysning.*
- Löfgren, H. m.fl. (2021). *Betyg i årskurs 4. Ett forskningsunderlag om bedömningspraktikerna på skolor som deltagit i försöksverksamhet med tidig betygssättning.*
- Prop. 2016/17:46. *En försöksverksamhet med betyg från årskurs 4.*
- Prop. 2020/21:58. *Möjlighet till betyg från årskurs 4 – efter försöksverksamheten.*
- Rskr. 2020/21:212.
- Skollagen (2010:800).
- Skolverket (2014). *Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram.* Skolverkets allmänna råd med kommentarer.
- Skolverket (2016). *Attityder till skolan 2015.* Rapport 438. Tabellbilaga Yngre elever publicerade på webbsidan:
<https://www.skolverket.se/publikationer?id=3654>. Hämtad 2021-10-18.
- Skolverket (2017). *Utvärdering av betyg från årskurs 6.* Rapport 451.
- Skolverket (2018). *Betyg och betygssättning.* Skolverkets allmänna råd med kommentarer.
- Skolverket (2019a). *Betyg i årskurs 6, vårterminen 2019.* PM, Dnr 2019:360.

Skolverket (2019b). *Attityder till skolan 2018*. Rapport 479. Tabellbilaga Yngre elever publicerade på webbsidan:

<https://www.skolverket.se/publikationer?id=4138>. Hämtad 2021-10-18.

Skolverket (2020). *Yttrande över remisspromemoria om möjlighet till betyg från årskurs 4 - efter försöksverksamheten*. Dnr 2020:878.

Skolverket.se (2021). *Att sätta betyg från årskurs 4*.

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/anordna-och-administrera-utbildning/anordna-utbildning-pa-grundskoleniva/att-satta-betyg-fran-arskurs-4>. Hämtad 2021-10-29.

Utbildningsdepartementet. Dnr U2016/04865/S. *Uppdrag att utforma, genomföra och utvärdera en försöksverksamhet med betyg från och med årskurs 4.0*.

Utbildningsdepartementet. Dnr U2017/02303/S m.fl. *Regleringsbrev för budgetåret 2020 avseende Statens skolverk*.

Bilaga 1. Undersökningarnas genomförande

I det här avsnittet ger vi en fördjupad beskrivning av de undersökningar vi har genomfört och som ligger till grund för utvärderingen av försöksverksamheten med betyg från årskurs 4.

Intervjuer med rektorer och lärare

Intervjuerna med rektor och en eller flera lärare på de deltagande skolorna har skett vid två tillfällen, i starten av försöksverksamheten samt efter en till två års deltagande. Vissa intervjuer skedde på plats i skolan medan andra genomfördes via telefon eller videosamtal. Majoriteten av intervjuerna i den första intervjuomgången genomfördes innan de första betygen sattes på höstterminen det första läsåret som skolorna deltog. Men vid två av skolorna genomfördes dock intervjuerna kort efter att de första betygen satts.⁹² Den andra intervjuomgången genomfördes under vintern 2019/20 och senhösten 2020. Försöksverksamheten avslutades i juni 2021.

Enkäter riktade till elever och lärare

Eleverna som deltagit i försöksverksamheten har fått besvara enkäter vid två tillfällen. Den första enkäten fick eleverna inför att de skulle få sina första betyg, det vill säga på höstterminen i årskurs 4. Även de elever som gick i årskurs 5 under det första läsåret som skolan deltog i försöksverksamheten fick besvara enkäten eftersom även dessa elever då fick betyg för första gången. Den andra enkäten fick eleverna besvara på vårterminen i årskurs 6. Eftersom flera elevkullar har fått betyg från årskurs 4 har enkäterna skickats ut under flera år. Den första enkäten skickades ut hösten 2017 och hösten 2018.⁹³ Den andra enkäten skickades ut våren 2019, 2020 och 2021. Den första elevenkäten besvarades av ungefär 80 procent av eleverna och den andra av ungefär 70 procent.⁹⁴

Eleverna som fått betyg från årskurs 4 kan bara ge uttryck för det de upplever givet att de fått betyg, de kan inte jämföra med en situation där de i stället fått betyg från årskurs 6. Även om vi kan jämföra hur elever svarar i årskurs 4 och 5 (inför att de ska få betyg) med hur de svarar i årskurs 6 (när de har fått betyg i tidigare årskurser) så har vi varit sparsamma med sådana jämförelser. Vi vet inte i

⁹² En av skolorna intervjuades först ett år efter att försöket inleddes. Då vi av tidsskäl var tvungna att prioritera bort en skola vid de inledande intervjuerna valde vi att skjuta på besöket hos IES Landskrona. Skolan var helt nystartad vid försökets början och andra skolor inom samma koncern deltog i försöket. Skolan besöktes i stället cirka ett år in i försöksverksamheten.

⁹³ Några av eleverna besvarade dock den första enkäten på vårterminen 2018 och hade alltså hunnit få sina första betyg.

⁹⁴ Vi har inte haft ett adressregister till elever som ska besvara enkäten, utan en länk till webbenkäten har distribuerats av respektive skola. Svarefrekvensen baseras på rektors uppgifter om elevantal i respektive årskurs samt betygsstatistiken. Det finns några skolor som inte har deltagit vid samtliga enkätomgångar.

vilken utsträckning det är samma elever som har besvarat enkäterna vid de två tillfällena. Det är också möjligt att eleverna och skolans arbetssätt till viss del redan har påverkats i den första enkäten. Skillnader mellan elever i årskurs 4/5 och 6 kan också bero på andra faktorer än betyget eftersom eleverna blir äldre och andra saker förändras mellan årskurserna.

De lärare som undervisar elever som får betyg i årskurs 4 och 5 fick en enkät i början av skolans deltagande i försöksverksamheten (höstterminen 2017 respektive höstterminen 2018). En uppföljande enkät skickades även ut en bit in i försöksperioden (höstterminen 2020) till de lärare som satt betyg i årskurs 4 och 5 och som arbetade kvar på skolan. Den första lärarenkäten besvarades uppskattningsvis av 60 procent av lärarna och den uppföljande lärarenkäten av 65 procent.⁹⁵ Vi har varit sparsamma med jämförelser mellan lärarenkäterna av samma skäl som angavs ovan.

Insamlad statistik

I utvärderingen redovisas sammanställd statistik som bygger på insamlingar av betyg i årskurs 4, 5 och 6 samt nationella prov i årskurs 3. Statistiken för terminsbetyg i årskurs 6 och nationella prov i årskurs 3 är hämtad från Skolverkets officiella statistik. Vi redovisar den statistiken för riket och har även sammanställt statistiken för enbart försöksverksamhetens skolenheter. Statistiken för terminsbetyg i årskurs 4 och 5 har SCB samlat in från försöksskolorna under den tid som försöksverksamheten har pågått.

Terminsbetyg i årskurs 4, 5 och 6

Terminsbetygen som eleverna ges i årskurs 4 och 5 inom ramen för försöksverksamheten ska liksom terminsbetygen i årskurs 6 sättas i alla ämnen som eleven fått undervisning i under terminen. Vid bedömningen ska elevens kunskaper ställas i relation till de kunskaper som en elev ska ha uppnått vid betygstillfället i förhållande till kunskapskraven i årskurs 6.⁹⁶ Betygen sätts utifrån betygsskalan A–F, där A–E står för godkända betyg och F står för ett ej godkänt betyg.⁹⁷ Om det inte finns underlag för att göra en bedömning av en elevs kunskaper i ett ämne, på grund av att eleven varit frånvarande, ska betyg inte sättas och då markeras detta med ett streck (-) i betygskatalogen.⁹⁸

I grundskolan är 16 ämnen obligatoriska och därutöver är moderna språk, modersmål och teckenspråk för hörande ämnen som ska erbjudas i grundskolan

⁹⁵ Svarsfrekvensen för den första lärarenkäten baseras på det första utskicket då flest lärare fick enkäten. I den uppföljande lärarenkäten har lärare från samtliga försöksskolor besvarat enkäten med undantag för den skola som vid enkätens genomförande var nedlagd.

⁹⁶ 3 § förordning (2017:175) om försöksverksamhet med betyg från årskurs 4 i grundskolan, grundsärskolan och sameskolan och från årskurs 5 i specialskolan.

⁹⁷ 10 kap. 17 § skollagen (2010:800).

⁹⁸ 10 kap. 18 § skollagen (2010:800), 6 kap. 19 § skolförordningen (2011:185).

under vissa förutsättningar.⁹⁹ Svenska som andraspråk ersätter ämnet svenska för en elev efter beslut av rektor.¹⁰⁰

Alla elever får inte undervisning i samtliga ämnen i årskurs 4, 5 respektive 6. Vissa skolor har ämnesövergripande undervisning i de natur- och samhällsorienterande ämnena och då kan rektor fatta beslut om att sammanfattande blockbetyg ska användas, i stället för betyg i de enskilda ämnena. Om en elev får blockbetyg i natur- eller samhällsorienterande ämnen räknas detta i statistiken som ett ämne eller betyg.¹⁰¹

I våra sammanställningar av statistiken använder vi olika resultatmått för betygen:

Att eleven uppnått kunskapskraven i alla ämnen är baserat på samtliga ämnen i årskursen som eleven ska ha betygssatts i. Det visar om eleven har uppnått godkända betyg (A–E) i alla ämnen. I gruppen elever som inte uppnått godkända betyg i alla ämnen ingår elever med F, streck (-) eller anpassad studiegång i minst ett ämne.

Ett ämnes betygspoäng beräknas genom att omvandla elevernas betyg A–F till betygsvärden, där F=0, E=10, D=12,5, C=15, B=17,5 och A=20.

Nationella prov i årskurs 3

Eleverna genomför nationella prov i årskurs 3 i ämnena svenska/svenska som andraspråk och i matematik. Syftet med proven i årskurs 3 är att stödja bedömningen av uppnådda kunskapskrav.¹⁰² I årskurs 3 beskriver kunskapskraven i kursplanerna den lägsta godtagbara kunskapsnivån för en elev. Proven består av flera kortare delprov, där resultaten bedöms utifrån om eleverna uppnått eller inte uppnått kravnivån på delprovet. Proven är inte konstruerade för en sammanvägning, alltså att eleven ska ha klarat ett visst antal delprov eller poäng för att anses ha klarat provet. Resultaten på delproven redovisas i den här rapporten som andel (procent) elever som uppnått kravnivån på samtliga delprov i respektive ämne på de nationella proven i årskurs 3.

⁹⁹ 10 kap. 4 § skollagen (2010:800).

¹⁰⁰ 5 kap. 14 § skolförordningen (2011:185).

¹⁰¹ 10 kap. 15 § och 13 kap. 16 § skollagen (2010:800).

¹⁰² 9 kap. 20 § skolförordningen (2011:185)

Bilaga 2. Tabeller och diagram

I det här avsnittet presenterar vi kompletterande tabeller och diagram som ligger till grund för resultat i rapporten.

Tabeller baserade på enkätsvar

I tabellerna nedan redovisas resultat från de enkätanalyser som nämns i rapporten men som inte där redovisas i tabeller.

Tabell 29. Korstabell mellan frågorna om betygen har påverkat hur mycket tid lärare lägger på att dokumentera och vad de dokumenterar (Andel svarande i procent)

Har betygssättningen i årskurs 4 och 5 ...

Lett till att du lägger mer eller mindre tid på att dokumentera elevernas kunskapsutveckling?	Påverkat vad du dokumenterar om elevernas dokumentera elevernas kunskapsutveckling?			
	Ja, i hög grad	Ja, i viss grad	Nej, inte alls	Ingen uppfattning
Mycket mer tid	81	46	0	20
Lite mer tid	19	41	35	40
Ingen skillnad	0	8	60	0
Lite mindre tid	0	5	5	0
Ingen uppfattning	0	0	0	40
Totalt	100	100	100	100
<i>Antal svar</i>	16	37	20	5

Uppföljande lärarenkät.

Endast de lärare som undervisade i årskurs 4 eller 5 innan försöksverksamheten inleddes har fått frågorna.

Tabell 30. Korstabell mellan på vilket sätt påverkar betygen elevens ansträngning och hur duktig eleven tycker att hen är i svenska (Andel svarande i procent)

På vilket sätt påverkar betygen hur mycket du anstränger dig i skolan?	Hur duktig tycker du att du är i följande ämnen: Svenska?			
	Mycket duktig	Ganska duktig	Inte särskilt duktig	Inte alls duktig
De får mig att anstränga mig mer	74	61	49	36
De påverkar inte hur mycket jag anstränger mig	17	25	32	18
De får mig att anstränga mig mindre	2	2	4	15
Vet inte	8	12	15	32
Totalt	100	100	100	100
<i>Antal svar</i>	259	761	312	62

Elevenkät årskurs 6.

Tabell 31. Korstabell mellan på vilket sätt påverkar betygen elevens ansträngning och hur duktig eleven tycker att hen är i matematik (Andel svarande i procent)

På vilket sätt påverkar betygen hur mycket du anstränger dig i skolan?	Hur duktig tycker du att du är i följande ämnen: Matematik?			
	Mycket duktig	Ganska duktig	Inte särskilt duktig	Inte alls duktig
De får mig att anstränga mig mer	68	61	52	42
De påverkar inte hur mycket jag anstränger mig	19	25	29	31
De får mig att anstränga mig mindre	2	2	4	9
Vet inte	11	11	16	18
Totalt	100	100	100	100
<i>Antal svar</i>	437	566	282	107

Elevenkät årskurs 6.

Tabell 32. Korstabell mellan om eleven vet vad läraren vill att hen ska göra och hur lätt eller svårt eleven har för att lära sig nya saker i skolan (Andel svarande i procent)

Vet du vad dina lärare vill att du ska göra för att det ska gå bättre för dig i skolan?	Hur lätt eller svårt har du för att lära dig nya saker i skolan?					
	Mycket lätt	Ganska lätt	Varken lätt eller svårt	Ganska svårt	Mycket svårt	Vet inte
Ja, i alla ämnen	19	15	8	10	5	7
Ja, i de flesta ämnen	46	45	42	35	19	38
Bara i några ämnen	26	31	38	40	35	41
Nej, inte i något ämne	9	9	12	16	41	14
Totalt	100	100	100	100	100	100
<i>Antal svar</i>	215	540	410	136	37	29

Elevenkät årskurs 6.

Tabell 33. Korstabell mellan om eleven vet vad läraren vill att hen ska göra och hur duktig eleven tycker att hen är i svenska (Andel svarande i procent)

Vet du vad dina lärare vill att du ska göra för att det ska gå bättre för dig i skolan?	Hur duktig tycker du att du är i följande ämnen: Svenska?			
	Mycket duktig	Ganska duktig	Inte särskilt duktig	Inte alls duktig
Ja, i alla ämnen	16	12	10	10
Ja, i de flesta ämnen	48	44	40	20
Bara i några ämnen	27	33	38	43
Nej, inte i något ämne	11	11	12	28
Totalt	100	100	100	100
<i>Antal svar</i>	257	750	311	61

Elevenkät årskurs 6.

Tabell 34. Korstabell mellan om eleven vet vad läraren vill att hen ska göra och hur duktig eleven tycker att hen är i matematik (Andel svarande i procent)

Vet du vad dina lärare vill att du ska göra för att det ska gå bättre för dig i skolan?	Hur duktig tycker du att du är i följande ämnen: Matematik?			
	Mycket duktig	Ganska duktig	Inte särskilt duktig	Inte alls duktig
Ja, i alla ämnen	16	11	10	10
Ja, i de flesta ämnen	42	45	46	24
Bara i några ämnen	32	34	33	41
Nej, inte i något ämne	10	10	11	26
Totalt	100	100	100	100
<i>Antal svar</i>	431	562	278	106

Elevenkät årskurs 6.

Tabell 35. Korstabell mellan hur ofta eleven känner sig stressad av betyg och hur lätt eller svårt eleven har för att lära sig nya saker i skolan (Andel svarande i procent)

Hur ofta känner du dig stressad på grund av betyg?	Hur lätt eller svårt har du för att lära dig nya saker i skolan?					
	Mycket lätt	Ganska lätt	Varken lätt eller svårt	Ganska svårt	Mycket svårt	Vet inte
Varje dag	18	14	22	28	58	21
En eller flera gånger i veckan	14	19	19	28	16	17
En eller flera gånger i månaden	19	23	26	16	8	17
Mer sällan	24	26	20	19	11	24
Aldrig	23	14	9	8	8	17
Vet inte	2	4	5	3	0	3
Totalt	100	100	100	100	100	100
<i>Antal svar</i>	218	544	412	134	38	29

Elevenkät årskurs 6.

Tabell 36. Korstabell mellan hur ofta eleven känner sig stressad av betyg och hur duktig eleven tycker att hen är i svenska (Andel svarande i procent)

Hur ofta känner du dig stressad på grund av betyg?	Hur duktig tycker du att du är i följande ämnen: Svenska?			
	Mycket duktig	Ganska duktig	Inte särskilt duktig	Inte alls duktig
Varje dag	21	17	23	34
En eller flera gånger i veckan	20	18	21	21
En eller flera gånger i månaden	19	24	21	10
Mer sällan	20	25	22	18
Aldrig	18	13	9	12
Vet inte	3	4	4	5
Totalt	100	100	100	100
<i>Antal svar</i>	260	758	308	61

Elevenkät årskurs 6.

Tabell 37. Korstabell mellan hur ofta eleven känner sig stressad av betyg och hur duktig eleven tycker att hen är i matematik (Andel svarande i procent)

Hur ofta känner du dig stressad på grund av betyg?	Hur duktig tycker du att du är i följande ämnen: Matematik?			
	Mycket duktig	Ganska duktig	Inte särskilt duktig	Inte alls duktig
Varje dag	15	17	24	42
En eller flera gånger i veckan	15	20	21	20
En eller flera gånger i månaden	22	24	19	12
Mer sällan	26	23	20	14
Aldrig	17	12	11	11
Vet inte	3	4	5	1
Totalt	100	100	100	100
<i>Antal svar</i>	439	560	280	105

Elevenkät årskurs 6.

Tabell 38. Korstabell mellan hur ofta eleven känner sig stressad av betyg och om eleven vet vad läraren vill att hen ska göra (Andel svarande i procent)

Hur ofta känner du dig stressad på grund av betyg?	Vet du vad dina lärare vill att du ska göra för att det ska gå bättre för dig i skolan?			
	Ja, i alla ämnen	Ja, i de flesta ämnen	Bara i några ämnen	Nej, inte i något ämne
Varje dag	15	14	24	35
En eller flera gånger i veckan	17	18	20	22
En eller flera gånger i månaden	20	23	22	14
Mer sällan	21	26	22	13
Aldrig	22	14	9	13
Vet inte	5	4	3	4
Totalt	100	100	100	100
<i>Antal svar</i>	166	581	457	161

Elevenkät årskurs 6.

Tabell 39. Korstabell mellan på vilket sätt påverkar betygen elevens ansträngning och om eleven vet vad läraren vill att hen ska göra (Andel svarande i procent)

På vilket sätt påverkar betygen hur mycket du anstränger dig i skolan?	Vet du vad dina lärare vill att du ska göra för att det ska gå bättre för dig i skolan?			
	Ja, i alla ämnen	Ja, i de flesta ämnen	Bara i några ämnen	Nej, inte i något ämne
De får mig att anstränga mig mer	68	64	55	48
De påverkar inte hur mycket jag anstränger mig	23	26	24	25
De får mig att anstränga mig mindre	3	1	5	6
Vet inte	7	10	16	20
Totalt	100	100	100	100
<i>Antal svar</i>	169	582	460	162

Elevenkät årskurs 6.

Tabell 40. Hur ofta känner du dig stressad... (Andel svarande i procent)

	I skolan		På grund av läxor		På grund av prov	
	Åk 4/5	Åk 6	Åk 4/5	Åk 6	Åk 4/5	Åk 6
Varje dag	6	14	9	11	11	17
En eller flera gånger i veckan	21	34	24	26	17	33
En eller flera gånger i månaden	19	25	17	18	20	29
Mer sällan	27	17	24	22	27	16
Aldrig	13	5	17	19	15	4
Vet inte	14	6	9	4	9	2
Totalt	100	100	100	100	100	100
<i>Antal svar</i>	2049	1414	2005	1396	2023	1397
<i>Antal svar saknas</i>	20	3	64	21	46	20

Elevenkäter årskurs 4/5 och 6.

Tabell 41. Korstabell mellan hur ofta eleven känner sig stressad av betyg och hur höga krav eleven tycker att hens lärare ställer (Andel svarande i procent)

Hur ofta känner du dig stressad på grund av betyg?	Hur höga krav tycker du att olika personer ställer på dig när det gäller hur det går för dig i skolan? Dina lärare			
	För låga	Lagom	För höga	Vet inte
Varje dag	26	14	34	24
En eller flera gånger i veckan	27	19	19	17
En eller flera gånger i månaden	17	23	16	23
Mer sällan	19	25	19	17
Aldrig	11	15	9	12
Vet inte	0	4	3	7
Totalt	100	100	100	100
<i>Antal svar</i>	<i>70</i>	<i>877</i>	<i>250</i>	<i>180</i>

Elevenkät årskurs 6.

Tabell 42. Korstabell mellan hur ofta eleven känner sig stressad av betyg och hur höga krav eleven tycker att hens föräldrar ställer (Andel svarande i procent)

Hur ofta känner du dig stressad på grund av betyg?	Hur höga krav tycker du att olika personer ställer på dig när det gäller hur det går för dig i skolan? Dina föräldrar			
	För låga	Lagom	För höga	Vet inte
Varje dag	19	17	27	19
En eller flera gånger i veckan	19	18	21	19
En eller flera gånger i månaden	14	25	17	11
Mer sällan	23	24	20	23
Aldrig	21	13	12	18
Vet inte	4	3	4	11
Totalt	100	100	100	100
<i>Antal svar</i>	<i>52</i>	<i>922</i>	<i>285</i>	<i>118</i>

Elevenkät årskurs 6.

Tabell 43. Korstabell mellan hur ofta eleven känner sig stressad av betyg och hur höga krav eleven tycker att hen själv ställer (Andel svarande i procent)

Hur ofta känner du dig stressad på grund av betyg?	Hur höga krav tycker du att olika personer ställer på dig när det gäller hur det går för dig i skolan? Du själv			
	För låga	Lagom	För höga	Vet inte
Varje dag	23	12	26	19
En eller flera gånger i veckan	18	14	23	18
En eller flera gånger i månaden	20	23	23	14
Mer sällan	23	30	18	22
Aldrig	15	18	7	19
Vet inte	2	4	3	9
Totalt	100	100	100	100
<i>Antal svar</i>	137	483	573	184

Elevenkät årskurs 6.

Tabeller och diagram baserade på insamlad statistik

Nedan redovisas sammanställd statistik som bygger på insamlingar av betyg i årskurs 4, 5 och 6 samt nationella prov i årskurs 3. Statistiken ligger till grund för rapportens redovisning av elevers resultat av betygen.

Tabell 44. Antal elever och årskurser på respektive skolenhet läsåret 2017/18

Skolenhet	Antal elever i åk 1–9	Årskurser på skolan
Campus Manilla	472	1–9
Fredrikshovs slotts skola	263	1–9
Gustav Vasaskolan	176	1–6
IES Eskilstuna	1 252	1–9
IES Karlstad	821	4–6
IES Landskrona	414	1–9 ^a
IES Täby	1 214	4–9
Kunskapsskolan Borås	542	4–9
Malmö Friskola	91	1–6
Maria Elementarskola	248	1–9
Pilängskolan	182	1–6
Språkskolan	296	1–9
The English School Gothenburg	362	1–9
Vetenskapsskolan	319	1–9
Ösbyskolan	727	1–9

^a Årskurs 9 fanns inte på skolan läsåret 2017/18

Tabell 45. Andel (procent) elever som uppnått kunskapskraven i alla ämnen i årskurs 6

		Riket	Försöksskolorna
VT 2020	Uppnått i alla ämnen	73,5	80,3
	Ej uppnått i ett ämne	9,2	11,9
	Ej uppnått i flera ämnen	17,3	7,9
VT 2019	Uppnått i alla ämnen	73,9	85,5
	Ej uppnått i ett ämne	9,4	7,8
	Ej uppnått i flera ämnen	16,7	6,7
VT 2018	Uppnått i alla ämnen	77,1	88,2
	Ej uppnått i ett ämne	8,3	8,0
	Ej uppnått i flera ämnen	14,6	3,8

Läsårsstatistiken baseras på de elever som gick i årskurs 6 i de försöksskolor som det aktuella läsåret deltog i försöksverksamheten.

Tabell 46. Andel (procent) elever som uppnått kravnivån på samtliga delprov i respektive ämne på de nationella proven i årskurs 3

	Matematik	Svenska	Svenska som andraspråk
Elever som fått betyg i årskurs 4	70,6	81,0	48,2
Riket läsåret 2018/19	64,7	79,4	49,8
Riket läsåret 2017/18	68,7	76,4	45,8
Riket läsåret 2016/17	66,4	79,1	51,3

Sammanställning för de elever som fått betyg i årskurs 4 i försöksskolorna något läsår. Tabellen baseras på de elever som deltagit i alla delprov i respektive ämne.

Tabell 47. Andel (procent) elever som uppnått kunskapskraven i alla ämnen i olika årskurser i försöksskolorna

		Åk 4	Åk 5	Åk 6
VT 2020	Uppnått i alla ämnen	85,4	84,8	80,3
	Ej uppnått i ett ämne	8,2	7,9	11,9
	Ej uppnått i flera ämnen	6,4	7,3	7,8
VT 2019	Uppnått i alla ämnen	87,2	85,3	85,5
	Ej uppnått i ett ämne	7,3	7,3	7,8
	Ej uppnått i flera ämnen	5,4	7,4	6,7
VT 2018	Uppnått i alla ämnen	90,1	90,9	88,2
	Ej uppnått i ett ämne	4,6	4,6	8,0
	Ej uppnått i flera ämnen	5,2	4,6	3,8

Läsårsstatistiken baseras på de elever som gick i respektive årskurs i de försöksskolor som det aktuella läsåret deltog i försöksverksamheten.

Tabell 48. Antal elever som uppnått kunskapskraven i årskurs 4 och i årskurs 6 i alla ämnen i försöksskolorna

	Uppnår kunskapskraven i alla ämnen åk 6	Uppnår inte kunskapskraven i alla ämnen åk 6	Totalt
Uppnår kunskapskraven i alla ämnen åk 4	499	75	574
Uppnår inte kunskapskraven i alla ämnen åk 4	23	36	59
Totalt	522	111	633

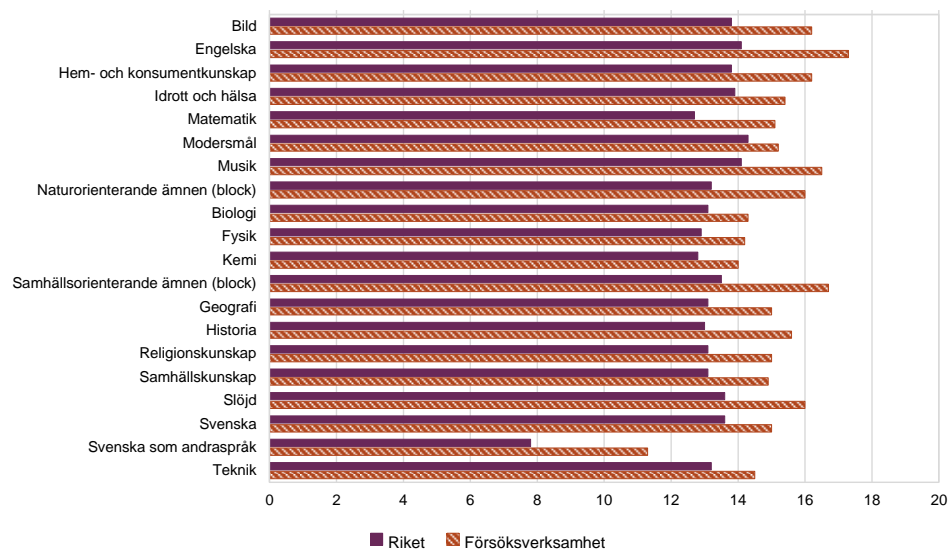
Sammanställning för de första eleverna som fick betyg i årskurs 4, läsåret 2017/18.

Tabell 49. Andel (procent) elever som uppnått kunskapskraven i alla ämnen efter bakgrund

		Försöksskolorna			Riket
		Årskurs 4	Årskurs 5	Årskurs 6	Årskurs 6
Kön	Flickor	87,6	88,2	85,1	77,3
	Pojkar	87,5	84,9	81,0	70,0
Föräldrarnas utbildning	Förgymnasial utbildning	86,9	79,9	73,9	59,3
	Eftergymnasial utbildning	88,4	89,5	86,4	83,9
Utländsk bakgrund	Utländsk bakgrund	86,3	79,3	73,3	52,8
	Svensk bakgrund	87,9	89,4	88,1	81,2

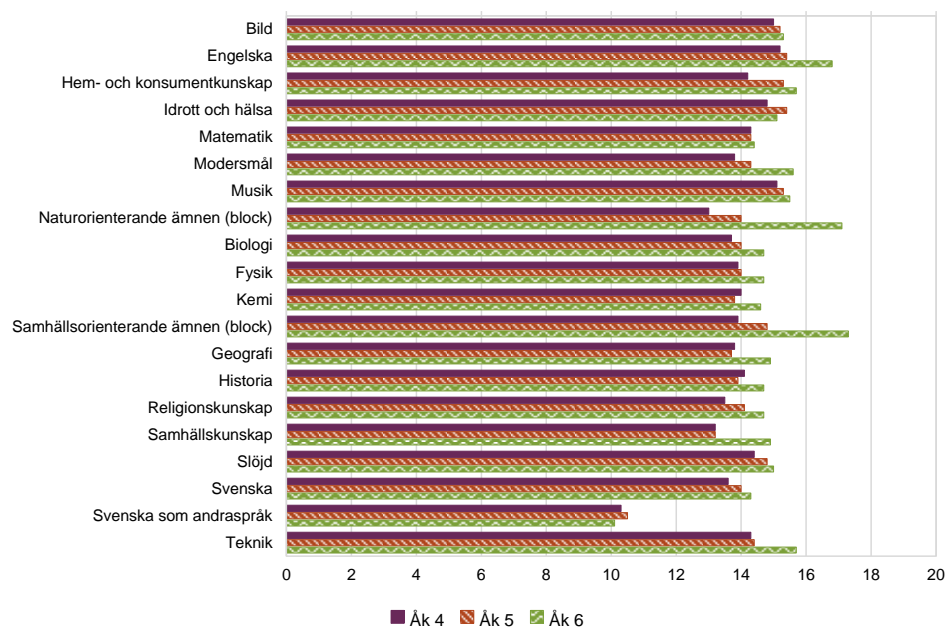
För försöksverksamheten årskurs 4 och 5 visas resultaten för VT 2018–2020. För årskurs 6 visas resultaten för VT 2020. För två av skolorna saknas betyg i årskurs 6 VT 2020. För dessa visas i stället betygen från VT 2019. Uppgifterna för riket är framtaget för den här rapporten. Utländsk bakgrund innebär att eleverna är födda utomlands eller födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands.

Diagram 1. Genomsnittlig betygspoäng per ämne i årskurs 6, VT 2018

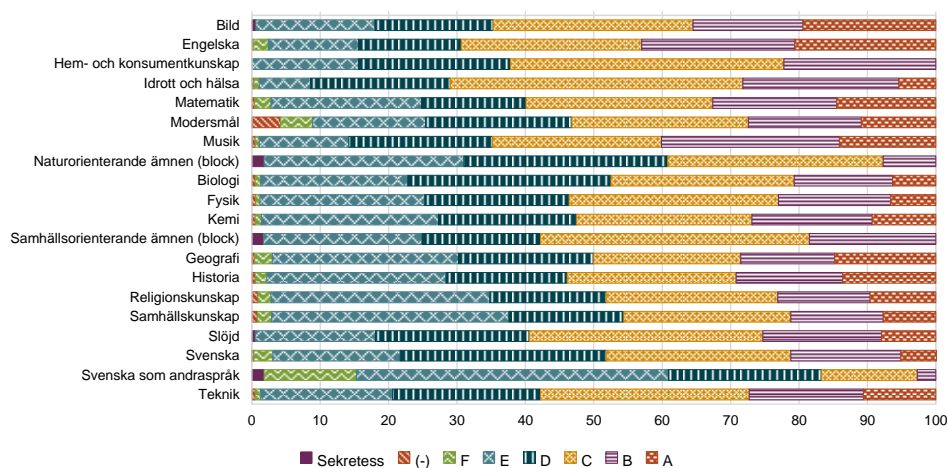
Diagrammet baseras på de elever som gick i årskurs 6 i de försöksskolor som deltog i försöksverksamheten 2018. Den genomsnittliga betygspoängen visar för varje ämne elevernas genomsnittliga betyg omräknat till poäng

Diagram 2. Genomsnittlig betygspoäng per ämne i försöksskolorna per årskurs

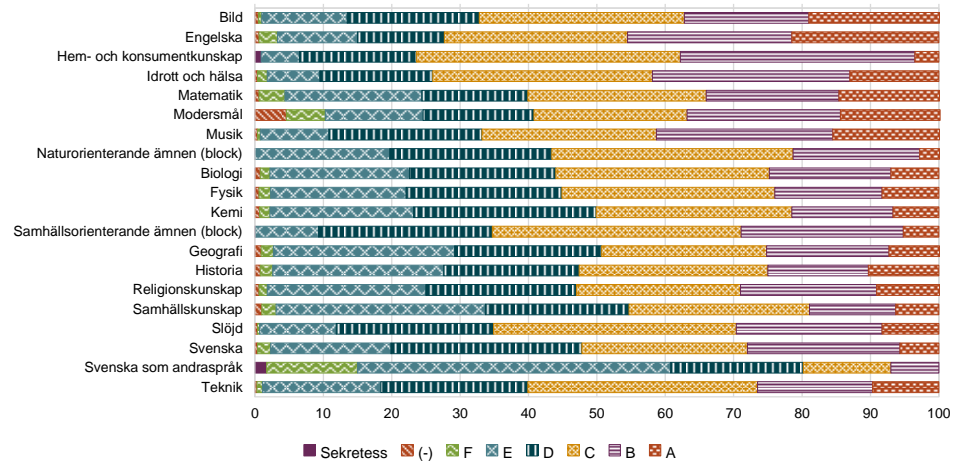
För årskurs 4 och 5 visas den genomsnittliga betygspoängen sammanslagen för VT 2018 – VT 2020. För årskurs 6 visas den genomsnittliga betygspoängen VT 2020. För två av skolorna saknas betyg i årskurs 6 VT 2020. För dessa visas i stället betygen från VT 2019. Den genomsnittliga betygspoängen visar för varje ämne elevernas genomsnittliga betyg omräknat till poäng.

Diagram 3. Andel (procent) elever med respektive betyg A–F alternativt streck (-) i årskurs 4, VT 2018–2020 sammanslaget i försöksskolorna

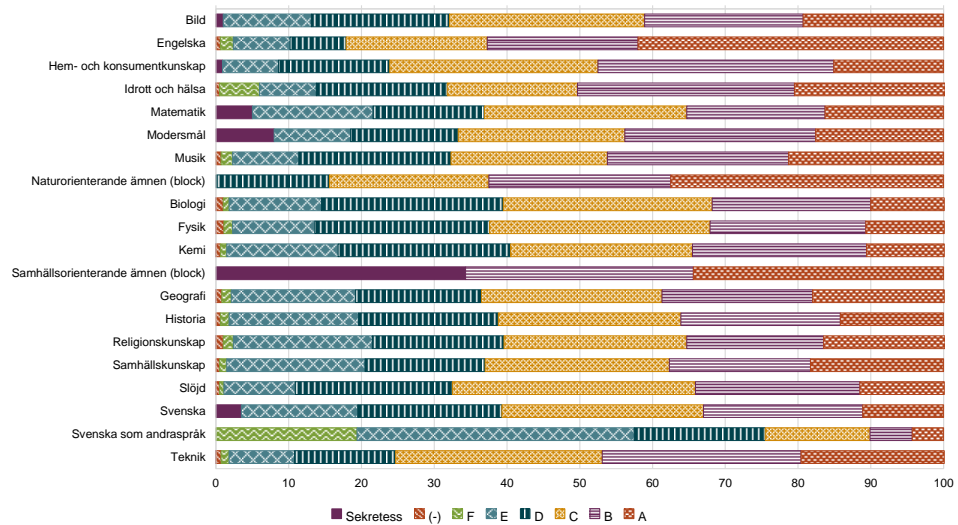
Sekretess innebär att en eller flera av betygsandelarna har färre än 1–4 elever och är då ej angivna. Få elever har betyg i Hem- och konsumentkunskap, Modersmål, NO, SO samt svenska som andraspråk

Diagram 4. Andel (procent) elever med respektive betyg A–F alternativt streck (-) i årskurs 5, VT 2018–2020 sammanslaget i försöksskolorna

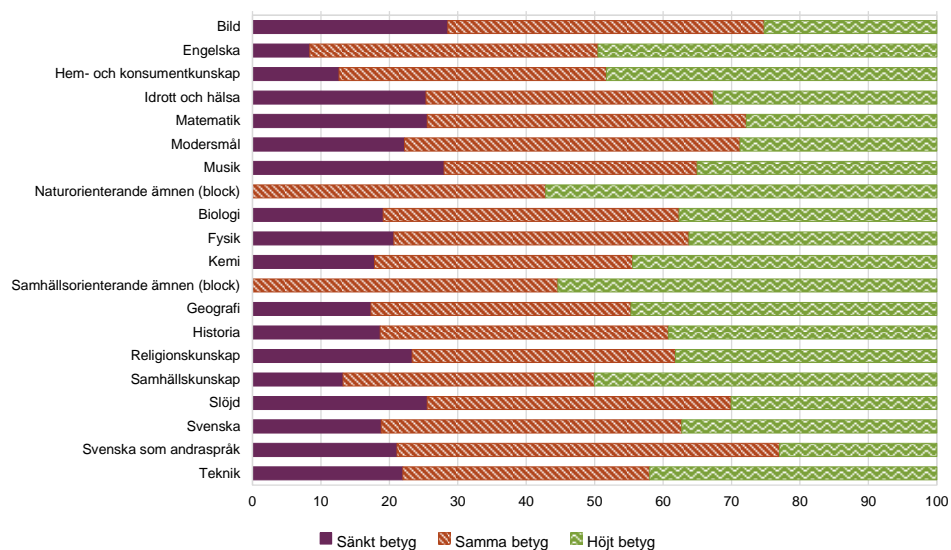
Sekretess innebär att en eller flera av betygsandelarna har färre än 1–4 elever och är då ej angivna. Få elever har betyg i Hem- och konsumentkunskap, Modersmål, NO, SO samt svenska som andraspråk.

Diagram 5. Andel (procent) elever med respektive betyg A–F alternativt streck (-) i årskurs 6, VT 2020 i försöksskolorna

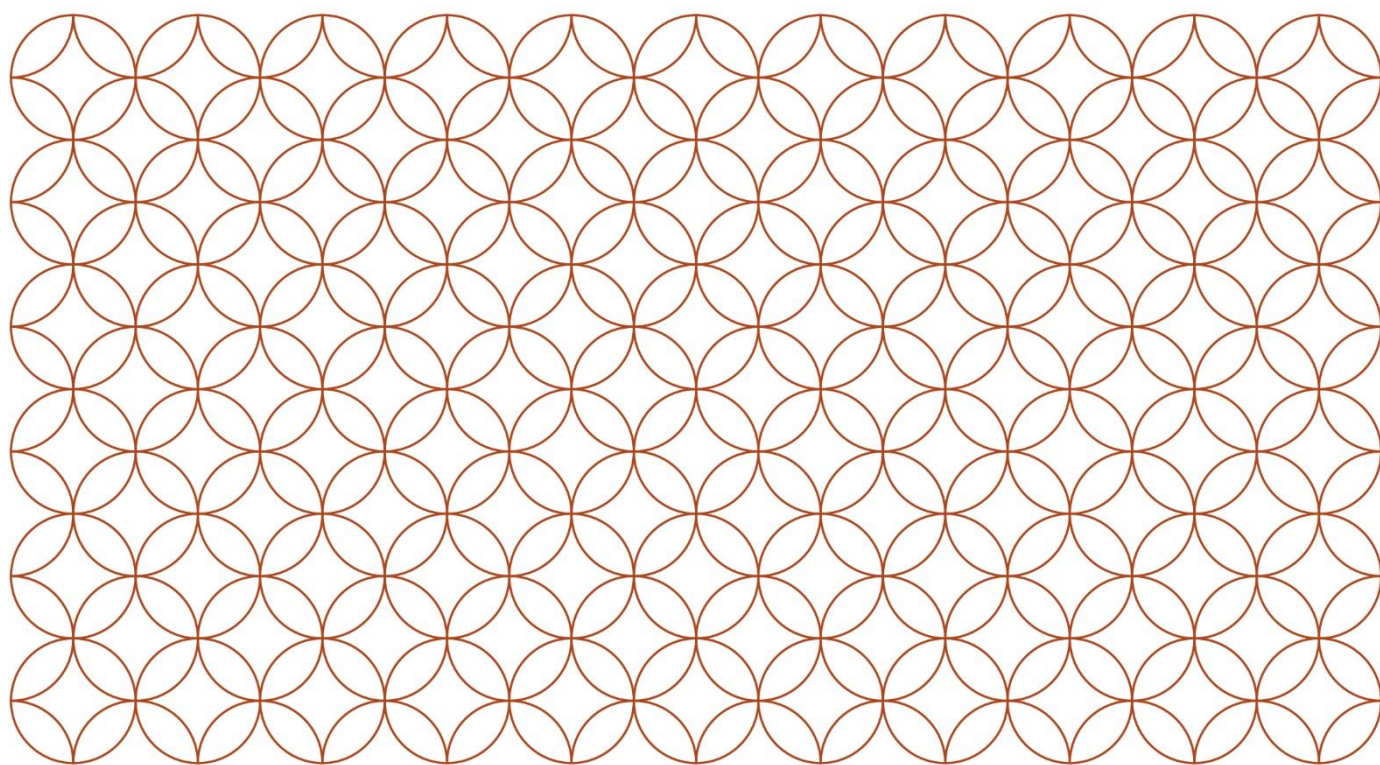
Sekretess innebär att en eller flera av betygsandelarna har färre än 1–4 elever och är då ej angivna. Få elever har betyg i Modersmål, NO, SO samt svenska som andraspråk. För två av skolorna saknas betyg i årskurs 6 VT 2020. För dessa visas i stället betygen från VT 2019.

Diagram 6. Andel (procent) elever som högre, lägre eller samma betyg i årskurs 6 jämfört med årskurs 5 i försöksskolorna

Diagrammet baseras på de elever som har betyg i årskurs 5 (VT 2018 eller VT 2019) och betyg i årskurs 6 efterföljande vår (VT 2019 respektive VT 2020).

Sänkt betyg visar de elever som har lägre betyg i årskurs 6 jämfört med årskurs 5. Höjt betyg visar de elever som har högre betyg. Samma betyg är de som har lika betyg i årskurs 5 och årskurs 6. Antal elever som läst modersmål, naturorienterande ämnen respektive samhällsorienterande ämnen som block samt svenska som andraspråk är lägre än övriga ämnen.

Skolverket

www.skolverket.se